

บรรณานุกรม

- กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2506.
- กรมวิยาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. สังคมศึกษา: ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย.
พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว,
2522.
- _____. กระทรวงศึกษาธิการ. หลักภาษาไทย: ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย.
พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2522.
- _____. กระทรวงศึกษาธิการ. ศิลปการใช้ภาษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา,
2520.
- กฤษณา เกษมศิลป์. อุ่มมูมภาษาไทยวิสัยคำต่าง ๆ และโครงสร้างทางไวยากรณ์.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วังษ์สว่าง, 2519.
- กำชัย ทองหล่อ. หลักภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. นครหลวงกรุงเทพมหานครบุรี: โรงพิมพ์
จรัสสินทวงศ์, 2515.
- กาญจนา นาคสกุล และคณะ. การใช้ภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
เคล็ดไทย, 2521.
- คณะกรรมการชำระปะทานุกรม. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.พ.ศ. 2493.
พิมพ์ครั้งที่ 11. พระนคร. ราชบัณฑิตยสถาน, 2513.
- จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171 - 1173. (มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์ในวันพระราชสมภพครบ
202 ปี 24 กุมภาพันธ์ 2513). พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา พระสุเมรุ,
2513.
- จดหมายเหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทร์สมัยรัชกาลที่ 3. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ-
ธนากร, 2469.

จักรพรรดิพงศ์(ลาด), พระ. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา. พระนคร: องค์การค้า
คุรุสภา, 2504.

จันทน์ ทองประเสริฐ. ภาษาของเรา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แพรวศึกษา,
2519.

เสื่อ สตะเวทิน. ภาษาไทยจากฟ้าเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญวิทย
การพิมพ์, 2522.

สัตรา บุนนาค และคณะ. ศิลปะการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันและทางธุรกิจ.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญผล, 2522.

ชำนาญ รอดเหตุภัย. สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
กรุงสยามการพิมพ์, 2522.

นวรรณ พันธุเมธา. ไวยากรณ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสำนึกการพิมพ์,
2525.

นรินทรเทวี, กรมหลวง. จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี. พระนคร:
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516.

นายกรัฐมนตรี, สำนัก. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. ประชุมจารึกภาคที่ 1,
พระนคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521.

____. ประชุมจารึกที่ 3. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
2508.

____. ประชุมจารึกภาคที่ 4. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
2513.

____. ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยาภาค 1. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี, 2510.

บรรจบ พันธุเมธา. ลักษณะภาษาไทย. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514.

บุญเหลือ เทพสุวรรณ. ภาษาไทยที่ถูกลืม. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร: ดวงดีการพิมพ์,
2523.

เปลื้อง ณ นคร. ภาษาไทยของท่าน. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์,
2504.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 4. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2512.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 64. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2506.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 67-68. พระนคร: องค์การค้ำคูณสภา, 2513.

ปรีชา ช่างขวิญยืน. "การใช้ภาษาร้อยแก้วในภาษาไทยสมัยอยุธยา." วิทยานิพนธ์

ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

2515.

พ. นววรรณ. การใช้ภาษา. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์,

2520.

พระราชลาลันไปเมืองสิ้นครั้งกรุงธนบุรี. พระนคร: องค์การค้ำคูณสภา, 2507.

(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายโชติ เหล็งสุวรรณ).

พระราชลาลันในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระราชทานไปเมืองสิ้น. พระนคร:

องค์การค้ำคูณสภา, 2505. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมราชวงศ์หญิงเสียม ฉัตรกุล).

ลิไทย, พระญา. ไตรภูมิพระร่วง. นนทบุรี: เจริญอักษรการพิมพ์, 2515.

วิจิตรนนท์ ภาณุวงศ์. โครงสร้างภาษาไทยระบบไวยากรณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รามคำแหง,

2522.

ศักดิ์ศรี แยมน์ตดา. ศักดิ์ศรีวรรณกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนส์โตร,

2517.

ลัมปิติ พลายน้อย. เกร็ดภาษาและหนังสือ. กรุงเทพฯ: บารุงลาลันการพิมพ์, 2524.

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. หลักภาษาไทย. พระนคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

เอมอร ชิตตะโลภณ. โลกแห่งวรรณกรรม. พระนคร: เจริญวิทยการพิมพ์, 2521.

ภาคผนวก ก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สมัยสุโขทัย

ตัวอย่างคำศัพท์ที่พบในข้อมูลสมัยสุโขทัยจำนวน 82 คำ

กระเชอ ไข่ประกอบกับคำนาม ช้าว

"อันว่าอาภรณ์นั้นถ้าแล้วจะถอดออกใส่เกวียนในมนุษย์นี้ได้ 1000 เกวียนแลฯ
อันว่ากระแจจะแลจวงจันทรอันเทพยดาทาดัวนั้น ถ้าแล้วจะชูดออกใส่ตุ้มแลไหได้
9 ตุ้มแล อันว่าตุ้มแลไหแต่ละลูก นั้นใหญ่ช้าว 4 กระเชอ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 225)

กลออม ไข่ประกอบกับคำนาม น้ำ

"หมู่เทพยดาอันอยู่ในดิมพานต์เคียรยอมเอาน้ำในอนัตตสระอันหอมอันใส่มองตั้งแก้ว
ผลิกรัตนาเป็นกินหวานอันมีระสังกนาเอามาถวายเล่อมแลวันละ 16 กลออมทุกวาร"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 145)

"พระบาทพระเจ้าศรีธรรมมาโลกราชให้เอาน้ำ 8 กลออมไปถวายแก่พระสังฆ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 146)

"นอกปากกล้วยนั้นไปาขุมรุกโหลเท่าตุ้มอันจุน้ำได้ 60 กลออม"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 284)

กอ ไข่ประกอบกับคำนาม บัว

"แลงานั้นมีสระได้ 7 สระๆ แลสระนั้นบัวได้ 7 กอ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 215)

กัลป ไข้ประกอบกับศานาม เวลา

"เพราะว่าเวลากัลปหนึ่ง พันไป 3 ส่วนและยังส่วนเดียวไว้และไฟจักรโหมกัลป"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 34)

กระแฉ่ ไข้ประกอบกับศานาม สิวร

"พระราชทรัพย์ที่เป็นของพระราชทาน (คือ) ทอง 10 ชั่ง เงิน 10 ชั่ง เปี้ย 10 ล้าน หมาก 2 ล้าน สิวร 4 กระแฉ่"

(จารึกวัดป่ามะม่วงด้าน 2 บรรทัด 34,35)

ก้อน ไข้ประกอบกับศานาม ฮิริต น้ำลาย น้ำผึ้ง แก้ว ก้อนเล่า

"ในรูปผงนั้นฮิริตอันให้เป็น 3 ก้อน อันเกิดด้วยฮิริตอันให้เป็น 3 อันนั้นเกิดรูปคืออันใดเล่า"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 71-72)

"แลน้ำลายเหนียวของนางเถรอรหันต์นั้นก็เล็ดออกก้อน 1 ต้องพระเจศีย์เจ้าแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 191)

"แลนางนั้นจึงเอาข้าวใส่บาตรแล้วนางจึงเอาข้าวตอกอันระคนด้วยน้ำผึ้งแลนั้นเป็นก้อนได้ 500 ก้อน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 195)

"แลผึ้งสละนั้นแลอันใส่แลก้อนแก้ว ก้อนหนึ่งชื่อ กักราปธิปาสาณ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 209)

"นางแก้วอันมาแต่อุตตระกูรทวีปเมื่อมาแต่อุตตระกูรทวีปนั้นนางเอาหม้อข้าวแก้วมาด้วย
ลูกหนึ่งแลเอาก้อนเกล้าทำลูกฟักมาด้วย 3 ก้อน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 171)

กลีบ ไข่ประกอบกับค่านาม กลีบดอกไม้

"แลละระนั้นบัวได้ 7 กอๆ บัวและกอนั้นมีดอก 7 ดอก ๆ แล อันนั้นมีกลีบ 7 กลีบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 215)

เกล้า ไข่ประกอบกับคำกริยา เกล้า

"ทำนึ่งนึ่งผ้าขาวอันบริสุทธ์ แล้วจึงสอดกุดกุดในกรทั้งสองงามักหนาแล้วจึง เกล้า
ผมเป็น 5 เกล้า"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 225)

เกวียน ไข่ประกอบกับค่านาม ข้าว เกวียน

"นกเปล้าแลนกแขกเต้า นกคลา นกจริง คาบเอารวงข้าวอันชื่อเสลขติลาลี อันมี
ในที่ริมสักพันตละระนั้นมาถวายทุกวันเล่มวันละ 9000 เกวียน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 148)

"อันว่าอาภรณ์นั้นถ้าแลว่าจะถอดออกใส่เกวียนในมุนษย์ได้ 1000 เกวียนแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 225)

ขุม ไข่ประกอบกับค่านาม นรก

"ฝูงสัตว์ทั้งหลายอันได้กระทำบาปด้วยปาก ด้วยใจ ดังกล่าวแล้วนี้ย่อมได้ไปเกิดใน
จตุรบายมีอาทิคือ นรกใหญ่ 8 ขุม นั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 14)

คน ใช้ประกอบกับคำนาม คน เทพธิดา พระจุตโลกบาล

"ณบ้านนางกนิษฐีกัณฐิณีเกิดเป็นไข่มงคองนางกนิษฐีกัณฐิณี ๗ แดกออกเป็นมนุษย์
ล่องคน ผู้ที่นั้นชื่อเจ้าดิลลุมาร ผู้นองนั้นชื่อเจ้ามิตถุมาร"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 114)

"แล้วว่ายังมีนางเทพธิดาคน 1 แลเทพธิดาผู้นั้นก็เป่ากลองคู่ 1 ชื่อว่าลุ่มุทรา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 216)

"ในเมื่อราตรีกาล เทียงคืนวันจึงพระจุตโลกบาลทั้ง 4 ตน ๆ หนึ่งชื่อ ท้าวภูวณราช
คนหนึ่งชื่อท้าวธรรมาช คนหนึ่งชื่อว่า ท้าววิรูปกษราช คนหนึ่งชื่อว่า ท้าววิรุฬหกษราช
แลพระจุตโลกบาลทั้ง 4 ตน นี้ได้"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 155)

คาบ, ครา, ครั้ง ใช้ประกอบกับคำกริยา ตับ เหือด ดั้น ท้า ราก ฝบ ขึ้น ลง
ลูก แมลบ เรือง ตาย กวาด ร้อง ผ่า ลัด เล่มเมถุน อบ ชัด ไล

" ใช้ประกอบกับคำนาม กาล

"แลไฟพระกัณฐิณีดับ เลยสักคาบแลหม้ออยู่รอดชั่วต่อสิ้นกัลป์แล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 16)

"ปากแครงและปากกาและตีนนั้นเที่ยวอ้อมเหล็กแดงลูกเป็นเปลวไฟอยู่บ่ได้เหือดสัก
คาบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 23)

"แลสัตว์นั้นร้อนนิกหมาดนั้นไปมาอยู่ในหม้อนั้นทนเวทนาอยู่ตั้งนั้นหลายคาบหลายครา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 24)

"ฝูงยมบาลซึ่งเอาเขือกเหล็กแดงปิดคอให้ขาดแล้ว เอาหัวทอกลงในหม้อเหล็กแดง
อีกเล่าแต่ทำอยู่ตั้งนั้นหลายคาบหลายครานั้น ตราบเท่าสิ้นอายุแลบาปกรรมแห่งเขา
นั้นแล ฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 25)

"เขาย่อมรากเลือดออกตั้งนั้นหลายคาบแก่เขาแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 27)

"ยังมีเขาเหล็กแดงอัน 1 ลูกเป็นเปลวไฟแลกลิ้งเข้ามามีเสียงอันดังเสียงฟ้า
แลกลิ้งมาทั้งสองข้างหนีบตนเขาดังทำนหีบอ้อยตั้งนั้นเป็นหลายคาบแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 28)

"ยมบาลขับผู้หญิงผู้ชายจำให้ขึ้นให้ลงหากันตั้งนั้นหลายคาบหลายคราลำบากหนาแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 30)

"และค้อนเหล็กแดงเคี้ยวย่อมลูกเป็นเปลวไฟอยู่ทุกคาบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 30)

"เห็นบานตั้งสายฟ้าแลคาบเดียวไว้ เมื่อตั้งนั้นเขากิ่งหลายมิได้ว่าอันใด"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 32)

"ดิเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเทศนารธรรมสักครั้งนั้น ยังค้อยเรื่องอยู่เว้นนานกว่าทุกคาบ
ละน้อยแล่นสายจึงวายเรื่อง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 32)

"แต่เขาตาย เขา เป็นอยู่ตั้งนั้นหลายคาบหลายครั้งนักหนาแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 33)

"ถึงร้อยปีเอาผ้ากปิยอันอ่อนดั่งควนโพงมากวาดเขาแต่แลคาบเมื่อใดภูเขาหน้านั้นราบ
เพียงแผ่นดินจึง เรียกว่าลันกัลป 1 แล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 34)

"เมื่อเดินบ้ายไปบ้ายมาตั้งนั้นก็ร้องด้วยเสียงอันแรง 3 คาบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 38)

"ในกาลคาบ 1 พระเจ้าเสด็จอยู่ในเขตพมหาริหารอันเป็นอารามแห่งนาย
อนาถปิณฑิกเศรษฐี"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 65)

"เอาम्मคนในแผ่นดินเขาอยู่นี้มาผ้าออกเป็น 8 คาบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 71)

"แลเอาเส้นผมของชาวอุตตรกูรนั้นแต่เส้นหนึ่งชุนน้ำทั้งงานั้นในงามนั้นเอามาลูสูญเสียบ
ได้ 7 คาบ แล้วจึงถืออยู่"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 71)

"คนเหล่านั้นแต่บ่าวสาวตราบเท่าถึงแก่ ถึงเฒ่าเขาเสพเมถุนด้วยกัน 5 คาบได้
ลงคาบเล่าคนนั้นแต่หนุ่มถึงเฒ่าบมิได้เสพเมถุนเลยสักคาบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 92)

"แลล้าสืออ่อนนั้นก็ได้ 500 ชัน สิงจรตด้วยน้ำหอมอันอบไต้แลร้อยคาบ แล้วเอาใส่
ในโกฐทองอันประดับนี้ คำถมอ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 143)

"แลน้ำนั้นใส่งามบมิชระไชรย ตูจแผ่นแก้วอันใหญ่และทำนขัดหลายครา แลมีทำอัน
ราบนักษนา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 42)

"เมื่อแลนั้นบางคนโลก แลใจร้ายไปชิงเอาที่ผู้อื่นก็ขัดใจไล่ตีไล่ ต่ำกันไปมาเป็น 2
ครั้ง 3 ครั้ง ไปเล่า"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 311)

ครอก ไช้ประกอบกับคำนาม ติตแลเอือน สัตว์เตรฉาน

"แลเหม็นกลิ่นติตแลเอือนอันไต้ 80 ครอก ซึ่งอยู่ในท้องแม่เป็นที่เหม็น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 74)

"สัตว์เตรฉานกลางจำพวกเป็นที่ร้ายแลมันหากเลี้ยงตนเองดีเมื่อมันร้ายสิ้น เข้าหา
จะกินมิได้เขาก็ตายในที่ร้ายนั้นกลางจำพวกนี้ก็เป็นในท้องเราไต้ 8 ครอก"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 45)

คัน ไช้ประกอบกับคำนาม กลดขุมล่าย

"มีนางพวกห่มผ้าชมพู ผ้าหง ผ้ากรอบเกียร ย่อมถือเครื่องข่าน้ำไม้กับรณ หอก
ดาบแหลนหลาว หมวกในหัวเขาใส่เครื่องเงินคำถม ยอกสังกลดขุมล่ายหลายคัน
กันไปข่มหมู่ไม้ในกลางป่าดง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 103)

ครรรก ไข้ประกอบกับค่านาม รูปชีวิต

"จะกล่าวถึงมุนะย์ทั้งหลายแรกมาเอาปฏิสนธิในท้องแม่ ชื่อว่า ชลามพหุโยตินั้น
อันจะเกิดรูป 28 ครรรก ทีเตียวอุจูปติกโยตินั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 188)

กู่ ไข้ประกอบกับค่านาม กลอง

"แลเทพยธิดาผู้หนึ่งก็เป่ากลอง 1 กู่ ชื่อว่าลุ่มัทธา ครั้นว่านางนั้นเป่ากลอง กู่ นั้นไล่
แต่บันดาลกลองทั้งหลายที่เป็นเพื่อนกลองได้ 60000 กู่ นั้นหากตั้งไปเอง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 217)

จำพรรษ : ไข้ประกอบกับค่านาม การปฏิสนธิ โยนิ สัตว์ เปเรต คน

"เอาโยนิ 4 จำพรรษนั้นได้ทุกอันและกลางคาบเอาด้วยชลามพหุโยติกี่มี"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 4)

"ดีว่าผู้มีบุญยังมีปฏิสนธิ 9 จำพรรษ สัตว์อันเกิดในมณฑลภูมิโยนิ ด้วยปฏิสนธิ 8 อัน
นั้นได้ทุกอันแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 4)

"เพราะเหตุ 2 อันนี้แล หากพาสัตว์ทั้งหลายไปเกิดในที่ร้ายคือ จตุรabayแลฯ ด้วย
ลู่ถาวกระทำบาปผู้หนึ่งมี 10 จำพรรษ โสัดลู่ถาวอันกระทำบาปด้วยตีน 3 จำพรรษ
ลู่ถาวอันกระทำบาปด้วยปาก 4 จำพรรษ ลู่ถาวอันกระทำบาปด้วยใจ 3 จำพรรษ
ผสมเข้าด้วยกันเป็น 10 จำพรรษแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 12)

"ในลูนักขรภนั้นมีหมา 4 สิ่ง หมาจำพวก 1 นั้นขาว หมาจำพวก 1 นั้นแดง หมาจำพวก 1 นั้นดำ หมาจำพวก 1 นั้นเหลือง และตัวหมาผู้นั้นใหญ่เท่าช้างล่ารทุกตัว"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 22)

"ฝูงช้างแก้วนั้นมี 10 จำพวก จำพวกหนึ่งชื่อ เหกาลาพกหัตถิฏล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 39)

"นาค จำพวกหนึ่งในสมุทรธาแลเมื่อใด ฝูงนาคตัวเมียแลมีครรภ์แล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 43)

"ดิรัจฉานกลางจำพวกเป็นนอกเนื้อ กลางจำพวกเป็นในเนื้อดิรัจฉานเองโล้ตา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 45)

"ฝูงผีเสื้อกลางจำพวกอยู่ในต้นไม้แลย่อมกินข้าวเป็นอาหาร"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 48)

"เปรตจำพวก 1 ได้ เขาเที่ยวร่อมเอาล่องมือกอบเอาข้าวสับอันลูกเป็นไฟพัน
มาใส่บนหัวตนเองอยู่ทุกเมื่อได้"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 52)

"อันว่ากาลกัมชกาสู่รกายนั้นมี 2 จำพวก ๆ 1 ได้ เป็นทุกข์ลำบากเข็ญใจนักตั้ง
กล่าวมานี้แลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 61)

"อันว่ามนุษย์ทั้งหลายนั้นมี 4 จำพวก ๆ หนึ่งชื่อว่า คนนรก อันหนึ่ง คนเปเรต จำพวก
หนึ่งชื่อคนดิรัจฉาน อันหนึ่งชื่อคนมนุษย์"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 79)

"ทั้งแก้วมณีรัตนแลบริวารแก้วทั้งหลายได้ 84000 จำพวก นั้นก็ตี ก็คืนไปอยู่ใน
เขาริบลบรรพตนั้นตั้งกล่าวเล่าแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 143)

"อันว่าพระยาจักรพรรดิราชนี้ยังมี จำพวก 1 เล่าได้ ยังมีพระยาองค์หนึ่งทรง
พระนามชื่อพระยาจักรีธรรมาโลกราช"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 145)

"เทพยดาลางจำพวก เอาผ้าทิพย์อันงามหนักนามมีพรรณ 4 สิ่ง เอามาแต่สัมพันตสระ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 146)

"นาคราชกลางจำพวก เอากระแฉะจวงจันทร์ คนธรรพ์อันประเสริฐอันตีมาถวายทุกเมื่อ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 149)

"อนึ่งบมริฐักบุญแลบาปลักอันแล้ ยินละอายแก้คำอันทำมาช้วนจึงกระทำบุญ บุญทั้ง
หลาย 8 จำพวก นี้ แล 10 อันโลด"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 185)

ชั้น ไซ้ประกอบกับค่านาม พรหม กำแพงแก้ว พ้า

"อนึ่งชื่อ ปริตตาภาภูมิ อนึ่งชื่อกัปมานาภาภูมิ อนึ่งชื่ออารักข์ลาภูมิและ พรหม

3 ชั้น นี้ชื่อว่าทุติยฌานภูมิแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 1)

"ในปากประตู่ ก้าแพง ทั้ง 7 ฮั้น นั้นมียักษ์ฮั้นเป็นใหญ่ 7 ตน อยู่เฝ้าฮักด้วยบริวาร"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 170)

"เมื่อสิ้นข่ามา หิธิไล้ ไปเกิดกำเนิดหน้าย่อมได้ไปเกิดในฮั้นฟ้า 6 ฮั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 118)

ฮั่ง ไซ้ประกอบกับคำกริยา หลัก

ไซ้ประกอบกับคำนาม เงิน

"เงิน 10 ฮั่ง เบี้ย 10 ล้าน หมาก 2 ล้าน"

(จารึกวัดป่ามะม่วงด้าน 2 บรรทัด 35)

"กั่งละดาลูกหนึ่งหลัก สอง ฮั่ง"

(จารึกวัดเขมาด้าน 1 บรรทัด 33)

ฮื่อ ไซ้ประกอบกับคำนาม ชื่อ

"เขาจึงอภิเชกพระโพธิสัตว์เจ้าให้เป็นพระยาด้วยฮื่อ 3 ฮื่อ ๆ หนึ่งมหาสัมมุติราช
อหนึ่งฮื่อฮัตติย อหนึ่งฮื่อ ราชฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 311)

ดวง ไซ้ประกอบกับคำนาม พระจันทร์ กงจักรแก้ว พระอาทิตย์ แก้ว ยนม ประอบแก้ว
ไซ้ คีตร์ สังข์ หิม ใจ ดาว พานทะเล ถ้วยโคม ตะเลิงทอง เหลือง สีสันทอง
น้ำเต้า ฮ้อง

"นางท้าวไฉ่เจ้าพระ นักร้อ ออก สอง ดวงฯ ลางคนร้องว่าลูนี้เป็นบัว ชั่วปู่ชั่วย่า ยัง
จะห่อนไฉ่ฮั้นว่ามีเดือนสองอันบ้างหรือ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 100)

"คนสำคัญคนหนึ่งนั้นจึงว่าดังนี้เล่า อันว่ากษัตริย์แก้วดวงนี้ ได้มีได้มาด้วยบุญพระญา
องค์อื่นเลย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 101)

"ฝูงคนทั้งหลายเห็นเลื่อมใสดูรุ่งเรืองงามอันทั้งปวงมุ่งว่าพระอาทิตย์เป็น ส่อง ดวง
แลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 124)

"กลางอันหม่น กลางอันกำน กลางอันเหลือดูรุ่งเรืองนักหนา เทียรยอมเข้ามาเฝ้า
พระญาแก้ว ดวง นั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 132)

"พระองค์จึงตรัสว่าอันนี้ ดูกรนางทั้งหลาย ขนมที่ในตระไลทองนั้น ลูกโต ลูกหนึ่ง
ที่พึงใจสู่ใ้สู่เลือกเอาแลคนละดวง แลถือขมนั้นอยู่ในมือสู่"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 161)

"ครั้นพระไพศัพทกล่าวแล้วจึงเอาประอบแก้ว ดวง 1 มายืนให้ในมือข้าแลแล
สอนข้าดังนี้"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 165)

"มิช้าแสงนางกินรีมีครรภ์แลเกิดเป็นไข ส่อง ดวง นางกินรีก็พิกไข ๗ แดกออกเป็น
มนุษย์ส่องคน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 194)

"ฝูงสัตว์ทั้งหลายเมื่อจะใกล้ขาดใจตายและจะไปเอาปฏิสนธิแห่งอื่นแลเมื่อใกล้จะขาดใจ แลเกิดขึ้นแลยังรำพึงในใจตนนั้นได้ 41 ดวงจิตร ตนจึงขาดใจตายจากนี้ แลเอาปฏิสนธิเกิดใหม่ฯ ฉัตร 41 ดวง คืออันใดบ้างเล่า"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 200)

"ครั้นว่า เป่าสังข์ดวงนั้นแลสังข์ทั้งหลายได้ 60000 ลูก อันที่เป็นเพื่อนสังข์นั้น หากตั้งเองดูจะมีผู้เป่าทุกดวง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 217)

"ครั้นว่านางนั้นดีดดิมดวงนั้นได้ แลพิศทั้งหลายอันได้ 60000 อันที่เป็นเพื่อนพิศนั้น หากตั้งเองแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 216)

"อันว่าบุรุษทั้งหลายแลจิตรจะเป็นบุญนี้ก็มีใจทั้งหลายได้ 17280 ดวง ดังกล่าวก่อนนี้แลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 236)

"แลพระจันทร์เอาทั้งราษีวิธาธาธาเดือนเวียนปกัณ พระสุเมรุราช บ ห่อน คลาดกันเท่าเส้นผม ละเอียดสากาบ เท่าแต่พระอาทิตย์ พระจันทร์ กับแล ดาว 6 ดวง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 240)

"लग्नพานเกล็ด ดวง หนึ่ง หน้าคอกสี่นิ้ว คำสอง ๗ คำ ถั่วโยคะลาย ดวง หนึ่ง ถั่วโยคะหุ้มเสกสิบ ดวง เป็นสำหรับกลางพาน แต่เป็นบายศรีบูชาพระเจ้า ตะเลงทอง เหลือง ดวง หนึ่ง คำห้าสี่ คำตั้งใส่หมากบูชาพระเจ้า เทียนทองสัมฤทธิ์ ดวง หนึ่ง คำบาทหนึ่ง ตั้งเมียงบูชาพระเจ้า น้ำเต้าทองสัมฤทธิ์ ดวง หนึ่งมีแป คำบาทหนึ่ง "

(จารึกวัดเขมาดำน 1 บันทึก 17,18,19)

"สร้างไว้บูชาพระเป็นเจ้า ข้อง ดวงหนึ่ง หน้าศอกหนึ่ง คำสองคำสิง"

(จารึกวัดเขมาด้าน 1 บรรทัด 32,33)

ด้าน ใ้ประกอบกับค่านาม กำแพง แผ่นดิน

"สวนอุทยานนั้นอันชื่อ บุณฑริกวันนั้นมีกำแพงล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 222)

"นอกจากนั้นเก็บบ่อมาใส่สมุทรแลมีแผ่นดินใหญ่อยู่ 4 ด้าน แลกว้างสมุทรนั้นมี
แผ่นดินเล็กอยู่รอบได้ 2000 โสัด"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 265)

ดอก ใ้ประกอบกับค่านาม ดอกไม้

"ดอกบัวหลวง ดอกใหญ่ ทำกง เกวียน ๘ เมื่อเห็นสะเทือนไหวไปมาดูงามนักหนาตั้ง
แล้งแต่ตั้งไว้นั้นแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 43)

"ครั้นว่านางสิ้นอายุคณแล้วจึงลงมาเกิดที่ในดอกบัวหลวง ดอก 1 อันมีอยู่ในสระ ๆ
หนึ่ง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 196)

"อันว่าฤดูนั้นมี 3 ฤดู หนึ่งมีฤดูหนาว หนึ่งฤดูร้อน หนึ่งฤดูฝน แลฤดูแลมี 4 เดือน
ทั้ง 3 ฤดู ด้วยกันเป็นปี 1 แลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 272)

สัตว์ ใช้ประกอบกับคำนาม สัตว์

"และสัตว์หมานั้นใหญ่เท่าช้างสารทุกสัตว์"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 22)

"ฝูงสัตว์และกาอันอยู่ในนรกนั้นใหญ่เท่า เกษียนทุก ๆ สัตว์"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 22)

"เหนือจักรแก้วมีราชสีห์ทอง 2 ตัว ประดับนี้ด้วยแก้วสัตตพิรุณะ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 96)

ตน ใช้ประกอบกับคำนาม เปเรต อสูร พระจตุโลกบาล ยักษ์ เทพดา พรหม

"เปเรตเหล่านี้อดหยากนักหมาหาสิ่งอันจะกินบมิได้เลยสักหยาดแลเขาคลอดลูกแลลูก
เขาไหนได้แล เจ็ด ๆ ตน เขาหากกินเนื้อลูกเขาขึ้นเองก็ บมิอ้อมไล่ด"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 51)

"เบื้องทักษิณมีพระญาอสูร 2 ตน ๆ หนึ่งชื่อว่า อสัมพร ตน 1 ชื่อว่า ลูลิ เป็นพระญา
แก่อสูรทั้งหลาย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 63)

"ในเมื่อราตรีกาล เทียงคืนวันจึงพระจตุโลกบาลทั้ง 4 ตน ๆ หนึ่งชื่อ ท้าวฤๅษราช"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 155)

"ในปากประตูกำแพงทั้ง 7 ชั้น นั้นมียักษ์ อันเป็นใหญ่ 7 ตน อยู่เฝ้าฮักด้วย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 170)

"ยังมีเทพยธิดา ตน หนึ่งชื่อ ตปกัถิ ตักลงหน้าเตียวลูกหนึ่งชื่อว่านันทเกร" "

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 217)

"ยังมีพรหม ตนหนึ่งชื่อว่า พรหมกุมารลงมาแต่พรหมโลกโน้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 225)

ต้นไม้ ใ้ประกอบกับคำนาม ต้นไม้

"มีจิวใหญ่ ต้น 1 โดยธรรมดาใหญ่เท่าไม้ข่มขูทวิปเรานี้แล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 35)

"แลในแผ่นดินอุตรกฐทวีปนั้นมีต้นกัลปพฤกษ์ ต้นหนึ่ง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 85)

คำสิง ใ้ประกอบกับคำนาม คำ

"ลานพานเหลดวงหนึ่ง หน้าคอกสีนิว คำ สองคำสิง"

(จารึกวัดเขมาดำน 1 บรรทัด 17)

"สร้างไว้วุษาพระเป็นเจ้า ข้องดวงหนึ่ง หน้าคอกหนึ่ง คำ สองคำสิง"

(จารึกวัดเขมาดำน 1 บรรทัด 32)

ดิน ใ้ประกอบกับคำนาม ดิน

"เปิดแลहांไกและนกและสัตว์ทั้งหลายฝูงนี้สิ่งอันมีดิน 2 ดิน กิติ 4 ดิน กิติ
หลายดินกิติ เกียรย้อมเดินไปมาและคว่ามาออกลงเบื้องต่ำ

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 36)

ตุ้ม ไข้ประกอบกับคำนาม ตุ้ม

"อันว่ากระแจะแลจวงจันทร์อันเทพดาทาตัวนั้น ถ้าแล้วจะชูดอกใส่ตุ้มแลให้ได้
9 ตุ้มแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 225)

แถว ไข้ประกอบกับคำนาม แม่น้ำ

"แล้ว แม่น้ำใหญ่ 5 แถว แห่งสิ้นแลอยู่บึงหึงตระกูลเกิดเป็นตระวัน 4 ดวง ขึ้นมา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 295)

กิด ไข้ประกอบกับคำนาม กิด

"ใต้ต้นไม้หน้มีศิลา 4 แผ่น อยู่รอบต้นไม้แคฝอย นั้น โดยกิดใหญ่ทั้ง 4 กิด"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 63)

ทริบ ไข้ประกอบกับคำนาม ทริบ

"ท่านผู้เป็นพระญาติเจ้านายของเราได้เป็นมหาบรมจักรพัทธราชาธิราช แลบัดนี้
ปราบทริบได้ทั้ง 4 ทริบ นี้แล้ว"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 103)

ทาง ไข้ประกอบกับคำนาม หนทาง

"แลมีหนทางอันพระอาทิตย์เดินนั้น 3 ทาง ให้รู้สักฤกษ์ทั้งหลายสามแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 266)

ทะนาน ไข้ประกอบกับคำนาม ข้าวสาร

"แลเอาก่อนแล้วทำลูกฟักมาด้วย 3 ก้อน แลแก้วนั้นชื่อไข้ติปาสาณ แลเอาข้าว
สารมาด้วย 3 ทะนาน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 171)

ท่อน ไข้ประกอบกับคำนาม อ้อย

"นางสีงไปปอกอ้อย ท่อน 1 แล้วนางสีงแล้วอ้อยนั้นในท่ามกลางฝูงนางทั้งหลายฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 151)

นาง ไข้ประกอบกับคำนาม นางสนม

"พระญาเห็นนางสนมได้ 16000 นาง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 145)

นิ้ว ไข้ประกอบกับคำกริยา ถู่ง

"แล้วายังมีนิ้วสิ่ง 1 ชื่อว่า อพิการหัตถ์ เป็นชิ้นในแผ่นดินนี้ แลเห็นเขยวงาม ต่ำ
งามหนักดังแววนกยูงแลละเหยียดอ่อนดังฟูกดังสำลีแลนิ้วขึ้นพื้นดิน 4 นิ้ว"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 91)

นิ้วกึ่ง ไข้ประกอบกับคำกริยา ออก

"เมื่อตะวันเที่ยงนิ้วออกจกตัวเราได้ 7 นิ้วกึ่ง ถอยมาถวัน 2 วัน ถวัน 3 วัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 271)

นิ้วมือ ไข้ประกอบกับคำกริยา ถู่ง

"แผ่นดินเงินยวงมีนิ้วเท้าพรกเขยวงันเหมือนตามกันโดยนิ้ว 4 นิ้วมือ เขยวงาม
3 นิ้วมือ ดังแผ่นแก้วไพฑูรย์ฉนั้นแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 42)

ใบ ไข้ประกอบกับคำนาม กลอง ใบไม้

"ถัดนั้นยังมี ใบรัพพ์ 1 ชื่อว่า ธัมมา ตกลองใหญ่ ใบ 1 ชื่อ ลูจันระ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 219)

"ท้าวพระยาทั้งหลายลงตั้งอยู่ในทศศีรราชธรรมทั้งหลาย 10 ประการ อย่าให้ขาด"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 110)

"แลเราจะกล่าวถึงบาป 5 ประการ อันควรวันเสียใจ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 111)

"กาลนั้นจึงพระยาจักรพรรดิราชยี่นั้น ๘ จึงอวยทานแล้วรักษาศีล 8 ประการ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 130)

"๘ สิ่งให้ทำไม้สักหนึ่งยาว 16 คอก แลพอกทอม ถามแล้ว ๆ จึงให้ตีตระเคียวทอง
ใส่พระยาแก้วนั้น แล้วจึงเออลายทองคำผูกแขวนไว้กับปลายไม้แล้ว ยกไม้ขึ้นให้คน
ถือไปก่อน แล้วจึงแลดูเห็นรุ่งเรืองสว่างส่องให้เห็นหนทางทุกแห่ง มันมีดีทั้ง 4
ประการ กิติ มีดีประการ 1 คือว่า เตือนสติบิบัติ มีดีประการ 1 คือว่า
ป่าช้ามีดีประการ 1 คือว่า มีดีประการ 1 คือ มีดีประการ 1 คือ มีดีประการ 1 คือ มีดีประการ
ทั้ง 4 ประการ ดังนี้ กิติ บิบัติอาจมีดีอยู่ได้เลย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 134)

"ตัวนางแก้วนั้น หอมตั้งแก่นจันทร์กฤษณาอันบดแล้วแลปรุงลงด้วย คินธรสอันหอม
ทั้ง 4 ประการ แลหอมฟุ้งอยู่นักหนาทุกเมื่อแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 136)

"ความบ้านความเมืองแลราชกิจอันใด ๆ กิติ ขออย่าได้เคืองพระราชหฤทัย
พระองค์เจ้าเลย จงพระองค์เจ้าอยู่เสวยสุขทุกประการเกิด"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 141)

ประตู่ ไข้ประกอบกับคำนาม ประตู่

"แลเมืองพระญายมราชนั้นใหญ่โตนักและล้อมรอบประตู่รกรทั้ง 4 ประตู่รกร นั้นแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 18)

"แลมีปราสาทแก้ว ประตู่ทุกประตู่รอบอุทยานนั้นได้ 4,000,000 วา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 210)

ป่า ไข้ประกอบกับคำนาม ป่า

"มีป่าไม้จ้าว ป่า 1 หลายต้นนัก แลต้นจ้าวนั้นสูงได้แลโยชน์"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 29)

แผ่น ไข้ประกอบกับคำนาม ศิลา หิน ตาด

"ใต้ต้นไม้มี ศิลา 4 แผ่น อยู่รอบต้นไม้แค่นั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 63)

"แก่พระสังฆกิจเมื่อสัทธิธรรม กับหินตาดที่เมือง แผ่น"

(จารึกวัดเขมาดำน 1 บรรทัด 35)

ผืน ไข้ประกอบกับคำนาม ผ้า ตกา กะ เบียด

"นางจึงไข้ผ้าประอบแก้วนั้นด้วยมืออย่างขวาแล้ว แลจึงเอาผ้าประอบขวาไว้ จึงเอามืออย่างขวาอีกเอาผ้าที่ผืนออกจากประอบแก้วนั้นแต่ที่ผืน ๆ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 158)

"ตกากะเบียด ผืนหนึ่ง คำ หกบาท ฮาแดงกอนชื่อไว้รองพระสัมภีร์"

(จารึกวัดเขมาดำน 1 บรรทัด 28)

แผ่นดิน ใยประกอบกับค่านาม แผ่นดิน

"ธ เป็นเจ้าเป็นนายแก่คนทั้งหลายอันมีในแผ่นดินใหญ่ 4 แผ่นดิน และแผ่นดินน้อย ทั้งหลาย 2000 อัน มีในขอบจักรวาลนี้แล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 141)

ฝูง ใยประกอบกับค่านาม เปรต เครื่องตี สัตว์ พระรัลมี เงินทองแก้วแหวน ผัว บุญ

"ฝูงเปรตฝูงนั้นและยมบาลอยู่กัน แลยังไป บมิลันกรรมตังนั้นยังเวียนไปมา เป็นคน นรกเป็นยมบาลทุกเมื่อมิได้อยู่สักคาบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 17)

"เครื่องฆ่า เครื่องแทงเครื่องยิง เครื่องตี ทั้งหลาย ฝูงนั้น ย่อมเหล็กแดงและมี เปลวไฟอันไปตั้งไฟฟ้าลุกตังนั้นมิวายแล ยมบาลสิงถือเครื่องทั้งนั้นล่าแทงตีฝูงคนนรก ด้วยสิ่งนั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 21)

"แร้งแลหมาฝูงนั้น เทียบย่อมจิกแหกหัวอกขบตอดคนทั้งหลายในนรกนั้นด้วยกรรม บาปของเขาเหล่านั้นแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 23)

"มีท่อนฝูงอื่นออกลูกออกเต้าหากตายในท้อง เรานี้ก็มีแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 46)

"แลว่าพระรัลมีฝูงนั้นมีพรรณตังญาบ้างสิ้นฯ พระรัลมีอันหนึ่งแลมีพรรณเขียวงาม ตังดอกอัญชัญ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 251)

"คิดว่าขุนพระคสังนั้นจะใคร่ให้เป็นเครื่องสันทิมพาภรณ์สิ่งใด ๆ ก็ดี เงินทองแก้ว
แหวน ฝูงนันทาก เป็นเองโดยใจขุนพระคสังนั้นอันคำนึงทุกประการ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 138)

"อันว่าผ้าพิณ ฝูงนันทาก นั้นสอดถ้าแล้วแปดเพื่อแลโค แลเก่าหม่นหมองไปได้ บมิพัก
ชกฟาดด้วยน้ำเลย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 147)

"บุญ ฝูงนันทาก ให้ได้สมบัติเป็นมลากเป็นตีในกามโลกย์นี้ได้ ไล่อาจาให้สมบัติในพรหมโลกย์
นั้นได้"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 188)

ฝ่าย ใ้ประกอบกับค่านาม บุญ บาป

"ผู้กระทำบุญก็ได้ กระทำบาปก็ได้กระทำ เทพยดานั้นจะชกบุญและบาป นั้นมาอุ้ก
สอง ฝ่าย ๆ ใดหนักก็ไปฝ่ายนั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 19)

พระองค์ ใ้ประกอบกับค่านาม กษัตริย์ พระสงฆ์ พระมหाराตุ พระเจดีย์

"อันว่าพระญาผู้นั้นมหาจักรพรรดิราชนั้นยอมมีลูก ชาย พิน พระองค์ แลมีรูปโฉมอันงาม
แลยอมรู้สัคนักปราชญ์แก้วหาญทุกคน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 140)

"พระบาทพระเจ้าศรีธรรมมาโลกราชให้เอาน้ำ 8 กลออมไปถวายแก่พระสงฆ์ น้ำ
2 กลออมไปถวายแก่พระสงฆ์ 16 พระองค์ อันทรงพระปิฎกไตรย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 146))

"๘ ให้กระทำพระมหาธาตุได้ 84000 พระองค์ กลางข่มพสุธาภิวัตน์พระนครทุกแห่ง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 168)

"นอกพระนครไตรตรึงษ์ฝ่ายภาคเนย์ทิศ มีพระเจดีย์เจ้าพระองค์ 1 ทรงพระนาม
ชื่อ พระจุฬามณีเจดีย์เจ้า"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 221)

พระญา ใช้ประกอบกับคำนาม พระญาอู่

"มีเมืองอู่ใหญ่ 4 เมือง และเมืองมีพระญาอู่อยู่ละเจ้า ๆ ละแห่ง ๆ ละ 2
พระญา และเมืองนั้นมีประสาทรายบังเกิด"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 61)

เพื่อน ใช้ประกอบกับคำนาม เพื่อน

"พรหมโลกย์นั้นมีลมาขัดแย้งกว่าพรหมเทวโลกย์ทุกแห่งแม้ว่าใจแลน้อยฉนั้นก็ดี
ยังมีเพื่อนใจบุญ อันเป็นเจตสิก 20 จำพวกเป็นเพื่อนใจนั้นตั้งกล่าวก่อนนั้นแลฯ
แต่เท่าว่า เอกภรณาแลมฤตดาออกเสียยังคงแต่ 20 เพื่อน ตั้งนั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 251)

ภาค ใช้กับประกอบกับคำนาม ศรีษะ

"อันว่าศรีษะแห่งข้าเพียงจะแตกออกไปเป็น 7 ภาค แล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 67)

เมล็ด ใช้ประกอบกับคำนาม ข้าว

"แม้ว่าข้าวเมล็ด 1 ก็ดี น้ำหยาด 1 ก็ดี แลจะได้เข้าไปในปากในคอเขานั้น
หาบมิได้เลย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 48)

"แลฝูงหนูป่าทั้งหลายหากมาเกลียดให้เป็นข้าวลาร แลข้าวลารนั้นโสดแม่ เมสิด
หนึ่ง ก็ตีบมิได้หักเลย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 148)

มือ ใช้ประกอบกับคำนาม มือ

"เปรตล้าพวก 1 ไล่ เขาเที่ยวร้อมเอามือทั้งสองมือกอบเอาข้าวสับอันลูกเป็นไฟ
นั้นขึ้นมาใส่บนหัวตนเองอยู่ทุกเมื่อไล่"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 52)

มุม ใช้ประกอบกับคำนาม มุม

"มุมบ้านนั้นมีมุมทองทั้ง 4 มุม"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 169)

เมือง ใช้ประกอบกับคำนาม เมือง

"เมื่อนั้นยังมี พราหมณ์ผู้หนึ่งอยู่ในเมืองใหญ่เมืองหนึ่งแลเมืองนั้นชื่อว่า ปาตสบุตร
มหานคร"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 194)

โยชน์ ใช้ประกอบกับคำกริยา กว้าง ยาว สึก

"ฝูงนรกระบ่าวนั้นโดยกว้างได้แล 10 โยชน์ ทุกอันแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 17)

"แต่ดิรัจฉานอันหาตีบมิได้ปลาใหญ่ ๆ 7 ตัว ๆ หนึ่งชื่อ ดิเรนยาวได้ 75 โยชน์"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 40)

"แลหฺมู่สัตว์ทั้งหลายอันอยู่แดนแผ่นดินนี้ลงไปภายใต้แผ่นดินนี้ถึงลงไปได้ โยชน์ 1"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 145)

โยชน์ สี่ ตุรัส ใ้ประกอบกับคำกริยา กว้าง

"แลแผ่นดินนั้นแต่แลแผ่นดินโดยกว้างได้ 3 โยชน์ สี่ ตุรัส"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 63)

ยอด ใ้ประกอบกับคำนาม ภูเขา

"แลมีเขา 3 อัน ประดุจก้อนแก้วแต่งรองตีนเขาพระสุเมรุราชันนั้นได้อือว่า
ตริภูมิบรรพตโดยสูงเขา 3 ยอด นั้นแลอันอื่น ๆ แล 4000 โยชน์ แล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 262)

รอบ ใ้ประกอบกับคำกริยา ประทักษิณ ไหล

"สิ่งกงจักรแก้วนั้นก็มา เถิงเมืองแล้วร้อนลงที่ประตูเมืองท่านแล้ว ๆ กระทำ
ประทักษิณ 3 รอบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 101)

"น้ำอันไหลออกเบื้องตีนอนไหลเวียนรอบอันมหาปสระ 3 รอบแล้วไหลไปหน้า
สิ่งมาคบกั้นดังกล่าวก่อนนี้แล"

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ไตรภูมิพระร่วง หน้า 283)

ฤดู ใ้ประกอบกับคำนาม ฤดู

"อันว่าฤดูนั้นได้ 3 ฤดู หนึ่งมีฤดูหนาว หนึ่งฤดูร้อน หนึ่งฤดูฝน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 242)

ล้าน

"เงิน 10 ซ่ง เบี้ย 10 ล้าน"

(จารึกวัดป่ามะม่วง ล้าน 2 บรรทัด 35)

ลำ ใยประกอบกับคำนาม ไม้ ลำเภา

"ธ ฝังให้กำไม้ ลำหนึ่ง ยาว 16 คอก"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 134)

"แลมีลำเภาทั้งหลายอันตามเสด็จไปเป็นบริวารวันนั้นได้ 84000 ลำ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 140)

ลูก ใยประกอบกับคำนาม บาทระ ผลไม้ (ขนุน) ขนุน หม้อ สังกะสี กลอง ตุ่ม ไห
พระมหาราตุ

"อันว่า โลกกันตนรกันนี้ตั้งนี้ฝูงจะกล่าวพาลหลงทั้งหลายนี้แล 3 อัน อยู่ใกล้กันตั้ง
เกวียน 3 อัน แลวางไว้ข้างกันตั้งบาทระ 3 ลูกอันไว้ใกล้กันนั้นหว่างจักรวาทิ 3 อัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 31)

"สรรพผลไม้อันตระการแลมีลูกอันลูกแลหวานคือว่าขนุนนั้นไว้ ลางลูกนั้นใหญ่เท่า
ไผ่หาม ลางลูกเท่ากล่อม"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 88)

"กาลวันหนึ่ง พระองค์สั่งให้หาขนุนต้มได้ 16000 ลูก พระองค์สั่งทอดแหวน
พระธำมรงค์ ดวง 1 ออกจากพระกรแห่งพระองค์"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 161)

"นางแก้วอันมาแต่อุตตรกฐทวีป เมื่อมาแต่อุตตรกฐทวีปนั้นนางเอาหม้อข้าวแก้วมาด้วย ลูก หนึ่ง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 171)

"ครั้นว่าเป่าสังข์ดวงนั้น แลสังข์ทั้งหลายได้ 60000 ลูก อันเป็นเพื่อนสังข์นั้น หากตัวเองดูจะมีผู้เป่าทุกดวง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 217)

"ยังมีเทพยธิดา ตน หนึ่งชื่อ ตปกตี ตกลองหน้าเดียว ลูก หนึ่งชื่อว่า นันทเกรี"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 217)

"อันว่าตุ้มแลโหแต่ละลูกนั้นโห ลูข้าว 4 กระเชอแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 225)

"ฝูงพระธาตุ (ทั้งหลาย) ซึ่งเข้ามาสู่พระเจดีย์พอตั้งฝั่งผ่านเข้าสู่รั้วนั้นแล. ภูซึ่ง ลูกขึ้นอันขลุ่ยสลองมา...มาพระศรีรัตนมหาธาตุเจ้าภู. ลูก หนึ่งมีพรรณงามดังทอง รัศมีเท่าลูกหมาก"

(จารึกวัดศรีชุม ด้าน 2 บรรทัด 64,65)

วา ใช้ประกอบกับคำกริยา กว้าง หนา

"อนึ่ง ลูร์มมาเทพยธิดา ค่าลางามแลดูประเสริฐกว่าค่าลาทุกอันโดยกว้างได้ 4,000,000 วา โดยมณฑลรอบได้ 7,200,000 วา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 223)

"แลร์ลมีพระอาทิตย์ พระสนทน์น้อยนี้ ฝ่ายหน้าใต้ 26133 วา คอก 1 แล 8 นิ้ว"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 274)

คอก ไซ้ประกอบกับคำกริยา ยาว หนา

"จะกล่าวถึงแก้วดวง 1 โดยยาวใต้ 4 คอก โดยใหญ่เท่าตุ้มเกเรียนใหญ่"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 132)

"แลร์ลมีพระอาทิตย์ พระสนทน์น้อยนี้ ฝ่ายหน้าใต้ 26133 วา คอก 1 แล 8 นิ้ว"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 274)

ส่วน ไซ้ประกอบกับคำนาม เวลา ข้าวเป็ลือก

"เพราะว่า เวลา กลบหนึ่งพันไปแล้ว 3 ส่วน แลยังส่วนเดียวไว้แลไฟสักไหม้กลบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 34)

"แลกระทำข้าวเป็ลือกนั้นเป็น 10 ส่วน แลเอาเป็นหลวงนั้นแต่ส่วน 1 แล 9 ส่วน
นั้นให้แก่เขาแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 114)

สิ่ง ไซ้ประกอบกับคำนาม สัตว์ ดอกไม้ ต้นไม้ อสุรกาย ลม มนุษย์ คีลา หย้า

ลูกไม้ ฉาน ผ้า แก้ว

"ใน ลุ่้นักขรนั้นมี หมา 4 สิ่ง หมาจ่าพวก 1 นั้นขาว หมาจ่าพวก 1 นั้นแดง
หมาจ่าพวก 1 นั้นดำ หมาจ่าพวก 1 นั้นเหลือง แลตัวหมาผู้นั้นใหญ่เท่าช้างสารทุก
ตัว"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 22)

"อันว่าราชสีห์นั้นมี 4 สิ่ง ๆ หนึ่งชื่อ ดิษะสิงหะ หนึ่งชื่อ กาลสิงหะ หนึ่งชื่อ ปัทมะสิงหะ หนึ่งชื่อ โกกรสังหะ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 37)

"และมีสระหลายอันเคียรย่อมตาชไปด้วยดอกบัว 5 สิ่ง ดูงามนักหนา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 42)

"และมีเชือกเขาเถาวัลย์กลางสิ่งเป็นดอกแดง กลางสิ่งนั้นดอกขาว กลางสิ่งเป็นดอกเหลือง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 42)

"นาคนั้นยังมีล่องสิ่ง ๆ หนึ่งชื่อ ถลยะ หนึ่งชื่อ ชลยะ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 48)

"อันว่าอสูรกายทั้งนี้เป็นศารบ 2 สิ่ง ๆ หนึ่งชื่อ กาลกัณษ อสูรกาย หนึ่งชื่อ กัพพอสูรกายแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 61)

"แต่นั้นจึงก่อเป็นลม 5 สิ่ง อันถือดินคนนี้ให้แรงก็มาอยู่กลนั้น ลมทั้งหลาย 5 สิ่ง นั้น ก็มาพร้อมกันก็เดียวแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 71)

"ฝูงกุมารมนุษย์ทั้งหลาย อันเกิดขึ้นมานี้มี 3 สิ่ง ๆ หนึ่งชื่อว่า ฮาติบุตร หนึ่งชื่อว่า อนุฮาติบุตร หนึ่งชื่อว่า อฮาติบุตร"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 79)

"ในแผ่นดินอุตตรกูรนั้นยังมีศิลา สิ่งหนึ่งชื่อ โยติประลำท"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 84)

"ยังมีนก สิ่ง 1 เกียรติอมรินทร์เที่ยวไปทั่วแผ่นดินอุตตรกูรที่ป็น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 90)

"แล้วยังมีนก สิ่ง 1 ชื่อว่าอุพิการทัตตเป็นขึ้นในแผ่นดินนั้น แลเห็นเขี้ยวงามตา
งามนัยดังแววหางนกยูง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 91)

"ยังมีลูกไม้ สิ่ง 1 ชื่อว่า ลูกิ เครื่องลูกไม้นั้นเกิดมาเป็นหม้อข้าวของเขา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 93)

"แลอันจะมาภายหลังอันยังบัดนี้สิ่งภาวนาด้วยกลิต 10 อันด้วยอุกฤษฐ์สิ่งจะได้ ฉาน
5 สิ่ง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 317)

"เทวดาลางจำพวกเอาผ้า กัปปอันงามนัยหนามีพรรณ 4 สิ่งเอามาแต่ชั้นพื้นตลระ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 146)

"นอกนั้นมีน้ำใลกว่าแก้วแลมีดอกบัว บาน 5 สิ่ง ในสระน้ำนั้นหอมดังแล้งอบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 203)

"พื้นค่านั้นเกียรติอมรินทร์ผลึกรัตนาลปะระดับนี้ด้วยแก้ว 7 สิ่ง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 223)

สำรับ ใ้ประกอบกับคำนาม ส้งหัน ไตรสิวร

"ธ แต่ง ส้งหันหกหมื่นสำรับอันพระอาทิตย์เกิดคาลราชย์ผู้เป็นพระบิดาพระอาทิตย์คือพระธรรมา-
โลกราชแต่งตั้งให้ฝูงปรีพาทย์ทั้งหลาย 6 หมื่นกินแต่ก่อนมาทุกวัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 150)

"ครั้นว่าพระส้งหันทั้งหลายภฤตากริตย์แล้ว เราจะถวายไตรสิวรแต่พระส้งหัน
ทั้งหลาย 6 หมื่นสำรับ สึงถ้วนพระส้งหันทั้ง 6 หมื่นพระองค์นั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 154)

ส้สิ่ง ใ้ประกอบกับคำนาม คำ

"ตะเลิงทองเหลืองดวงหนึ่งคำห้ำส้สิ่งแต่งใส่หมากบูช่าพระเจ้า"

(จารึกวัดเขมา ด้าน 1 บรรทัด 20,21)

"กั้งสะดากลูกหนึ่งหนักล่องข้งคำหกส้สิ่ง"

(จารึกวัดเขมา ด้าน 1 บรรทัด 33)

ส้ระ ใ้ประกอบกับคำนาม ส้ระ

"แลงานั้นมีส้ระได้ 7 ส้ระ ๆ และส้ระนั้นมีบัวได้ 7 กอ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 215)

เส้น ใ้ประกอบกับคำนาม ผม โลมาพระเนตร ขน หนวด เครา

"แลเอาเส้นผมของข่าวอุตตรกฐนินแต่เส้นหนึ่ง ขุนน้ำมึงงาอันใส่ลงามัน
เอามาส้ดเสียบได้ 7 คาบ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 71)

"พระเกศแลโลมาพระเนตร ย่น หนวดแลเศราทุกเส้น พระโลมาถ้วนทิศฐาน
คำทุกแห่งแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 252)

แห่ง

ใช้ประกอบกับคำนาม ภูมิ นรก สลถานที่

"ณ กามภูมิเห็นยังอันเป็นประเภท 11 อันใดโลด อนึ่งชื่อว่านากภูมิ อนึ่งชื่อว่า
เปรตวิสัยภูมิ อันหนึ่งชื่อว่าสุรกายภูมิ 4 อนึ่งชื่อว่าอบายภูมิก็ว่า ชื่อทุกติภูมิ
ก็ว่า อนึ่งชื่อมนุษย์ภูมิ อนึ่งชื่อจตุรหาราชิกาภูมิ อนึ่งชื่อดาวดึงษภูมิ
อนึ่งชื่อ ยามาภูมิ อนึ่งชื่อสุลิตาภูมิ อนึ่งชื่อนิมนทรตีภูมิ อนึ่งชื่อปรมิตวาลวัตติภูมิ 7
อนึ่งชื่อลุดติภูมิ ผลมภูมิทั้ง 11 แห่งนี้ชื่อกามภูมิแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 1)

"แลนรกก้นบมีเปล้าสักแห่ง เกียรช่อมฝูงสัตว์นรกทั้งหลาย หากเปียดเปียนกัน
อยู่เต็มนรกก้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 16)

"แลราหูอสูรนั้นก็มีใจอินร้ายขนลุกหงหัวพองสิงอินอยู่ในสลถานแห่ง 1"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 66)

"พรหมโลกยชั้นนั้นมีลมาบตียิ่งกว่าพรหมเทว โลกย์ทุกแห่ง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 251)

หมู่

ใช้ประกอบกับคำนาม คน ยมบาล ดอกบัวหลวง

"คนหมูที่อยู่ในแผ่นดินนี้แมน เป็นตีสี่เข้าของมากโพธิ์ฟ้าข้าไทมาก"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 20)

"ยมบาล หมู่ 1 แทงตืนผู้หิงงให้อันไปหาผู้ย้ายผู้เป็นผู้"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 30)

"นางสิ่งทอดตาไปแลเห็นดอกบัวหลวง หมู่ 1 เกิดมีในสระแถบหมทางนั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 195)

หยด หยาด ไข้ประกอบกับคำนาม น้ำ เนื้อคน เสียด

"แก้วว่าข้าว เมล็ด 1 กิติ น้ำหยาด 1 กิติ แลจะโต้เข้าไปในปากในคอเขา
นั้น
หาบมิได้เลย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 48)

"ตนเขานั้นผอมนักหนาหาเนื้อมิได้เลยสักหยาด เท่าว่ามีแต่เอ็นแลหนังพอก
กระดูกอยู่ไ้"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 51)

"แก้วว่าจะขอเอาเนื้อน้อย 1 กิติ เสียดหยด 1 กิติบมิได้เลย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 48)

หัว ไข้ประกอบกับคำนาม หัว

"อันว่าหัวอย่างทั้ง 33 หัวแลหัว ๆ มีงา 7 อัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 214)

องค์ ไข้ประกอบกับคำนาม พระอา (กษัตริย์) พระพุทธเจ้า พระมหาเถร ฤาสิทธิ
เทวดา

"คนจำพวกหนึ่งนั้นสิ่งว่าตังนี้เล่า อันว่ากษัตริย์แก้วดวงนี้ได้ มิได้มาด้วยบุญพระญา
องค์อื่นเลยตีร้ายมาด้วยบุญพระอาท่านผู้เป็น เจ้าเป็นนายนี้เล่า"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 101)

"แลในกาลป็นมีพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ทรงพระนามชื่อพระพุทธสิริเจ้า"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 191)

"เจ้าพี่น้องทั้งสองสิ่งจากที่นั่นไป สิงไปบวชอยู่ในสำนักนี้ พระมหาเถรองค์หนึ่ง
ทรงนามชื่อว่าพระพุทธเถร"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 195)

"เมื่อนั้นยังมีฤาสิทธิองค์ 1 ฐ นั้นอยู่ในป่าพระพิมพานต์"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 196)

"พระอินทร์ ฐ สิงบังคับไข้ให้เทวดาองค์ 1 มาวัดวาดูที่นั่น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 206)

"แลยังมีนางเทพยดาองค์ 1 ชื่อคีตวาแลถือพิณ อนึ่งชื่อมหาวิณา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 216)

อัน ไข้ประกอบกับคำนาม ภูมิ พรหม โยนิ การปฏิสนธิ ใจ เหตุ นรก หนาม
ภูเข่า เกวียน ศักรวาฬิ ลม ลระ แม่น้ำ คีล ล่ถานที่ เสือด รูป ษิริต

"เพราะเหตุ 2 อันนี้แลหากพาสัตว์ทั้งหลายไปเกิดในที่ร้าย คือจตุรabayแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 12)

"ฝูงนรกใหญ่ 8 อันนี้อยู่ที่แผ่นดินอันเราอยู่ดี"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 15)

"แลหว่ายนั้นมีนามอันใหญ่ ทำจอบเคียวล้อมเหล็กแดง เป็นเปลวไฟลุกทุกเมื่อแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 21)

"คนในนรกนั้นอยู่ในแม่น้ำใหญ่อัน 1 เคียวล้อมเต็มไปด้วยเลือดและหนองทั้งหลาย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 27)

"ยังมีเขาเหล็กแดงอัน 1 ลุกเป็นเปลวไฟแลกลิ้งเข้ามามีเสียงอันดังเสียงฟ้า"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 28)

"อันว่าโลกันตนนรกนั้นมีดังนี้ ฝูงจะกล่าวพาลหลงทั้งหลายนี้แล 3 อัน อยู่ใกล้กัน
ตั้งเกวียน 3 อัน แลวางไว้อ่างกันตั้งบาตร 3 ลูก อันไว้ใกล้กันนั้นหว่านจักรวาฬ
3 อัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 31)

"แต่ดูประมาทให้รู้ว่ายังมีภูเขาอันหนึ่งโดยสูงไล่ได้โดยย่น 1"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 34)

"ครั้นว่าไฟกลบไหม้มา ถึงมหาอริสินรกัน และว่ายังมี ลมอันหนึ่ง เป็นบาปก็พัด
เอาสัตว์อันอยู่ในอริสแลไปบถวันกลปนัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 34)

"และตื่นเขาพระสุเมารุราชัน มีสระใหญ่อันหนึ่ง ได้ชื่อว่าสิมพลสระ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 40)

"เขาก็ค้ำน้ำลงไปออกจากแม่น้ำใหญ่ 5 อัน อันชื่อว่า คงคา ยมนา อสิรวดี
สรภูม มหิ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 43)

"ยังมีกาลวันหนึ่งได้ พอเป็นวันสำศีล พระญาผู้เป็นเจ้าเมืองนั้น ๘ ทรงศีล 8
อัน แล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 55)

"ยังมีอันหนึ่ง ชื่อว่าอสูรพิภพ โดยกว้างได้หนึ่งโยชน์"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 62)

"หญิงทั้งหลายอันยังหนุ่มและควรมีลูกนั้นที่ใดท้องน้อยภายในแห่งคนแรงมา เกิดนั้น
มีก้อนเลือดอันหนึ่ง ซึ่งพวกอันนั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 70)

"ลมทั้งหลาย 5 สิ่งนั้นก็มาพร้อมกันทีเดียวแล เมื่อแรกจะก่อเป็นกัลลະนั้น มี
รูป 8 อัน แลรูป 8 อัน นั้นคือรูปอันหนึ่งชื่อว่า ปถวีรูป"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 71)

"ในรูปฝูงนั้นผีสัตว์อันให้เป็น 3 ก้อนอันเกิดด้วยสัตว์อันให้เป็น 3 อัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 71)

"ครั้งว่า ถึง 7 วัน เป็นตุ่มออกได้ 5 แห่ง ดังหูตนั้นเรียกว่า เบตลลสาชา
หุด ๆ นั้นเป็นมือ 2 อัน เป็นตีน 2 อัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 73)

"อันว่าทำนผู้มีบุขทั้งหลายดังกล่าวมาได้ ทำนบห่อนรู้ไปเกิดในแผ่นดิน 3 อัน
นั้นเลย ทำนย่อมาเกิดในแผ่นดินข่มพุทธวิปอันเราอยู่นี้แล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 93)

"ยังมีกษัตริย์ แก้วอันหนึ่ง ชื่อว่า สักรัตนะแลประดับด้วยแก้วทั้ง 7 ประการ

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 95)

"สาวเราทั้งหลายเอ๋ย มิใช่แต่ปากกราชสีห์ สองตัวนั้นหาบมิได้ มีหุ้ สร้อยมุกดา
สองอันด้วยเล่าใหญ่เท่าสำตาล อรุ้ง เรืองงามดังรัลมีพระจันทร์เมื่อวันเพ็ญบูรณ์"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 97)

"กลางคนร้องว่าลู่นี้เป็นบ้ำข้าวปู้ข้าวย่า ยังจะห่อนได้อันว่ามีเดือนส่องอันบ้างหรือ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 100)

"บาป อันหนึ่งไล่ คือว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายอันมีชีวิตดิตรวิธภาณ ฐโหวฐตั้งประดาว่า
มดตัวหนึ่งก็ตี ปลวกตัวหนึ่งก็ตี ฌกักรฆ่าให้ตายเลย"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 111)

"ต่างคนต่างแลเห็นแก้วแหวนเงินทองอันดี ต่างคนต่างเลือกเอาอันดีอันพึงใจตน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 120)

"สิ่งกงจักรแก้วนั้นก็ผันเหาะพุ่งขึ้นไปเบื้องบนอากาศ และมีรัสมิ์ตั้งพระสังหารพุ่งขึ้น
แวดเขาพระสิเนรุราชันั้น ดุจดั่งพระอาทิตย์ ส่องอัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 124)

"เมื่อนั้นฝูงลูกเจ้าเหง้าขุนทมนทนาย จึงให้ปลูกโรงข้างอัน 1 งามหนักหนา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 126)

"แก้วอัน เป็นพระกาแก้วแก้วทั้งหลายได้ 84000 สำพวก แลแก้วทั้งหลายฝูงนั้น
लगจ้พวกล้ำลู่พัก ลางจ้พวกล้ำลู่ตาล ลางจ้พวกล้ำลู่กมะดุม ลาง
จ้พวกล้ำลู่กมะนาว ลางจ้พวกล้ำลู่กมะม่วง ลางจ้พวกล้ำลู่กมะขามป้อม
लगจ้พวกล้ำลู่กมะกล้ำ ลางจ้พวกล้ำลู่ยาว ลางจ้พวกล้ำลู่กลม ลางจ้พวกล้ำลู่เป็น
4 เหลี่ยม ลูงามหนักหนาฯ ลางอันมีพระธันแดง ลางอันสีขาว"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 132)

"ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้า เป็นนาย แลพระองค์เจ้าแล้วสมบัติ จงเป็นสุขเป็นใจ
อย่ามีกังวลในพระทัยของพระองค์เจ้าสักอันเลยฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 138)

"ครั้นพระโพธิ์พกล่าวแก่นางให้รู้แล้วตั้งนั้นฯ จึงพระโพธิ์พมหาธาตุ ๘ สิ่งเอา
ประอบแก้วทิพย์" อันหนึ่งมาด้วยฤทธิแห่ง ๘ พระโพธิ์พ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 156)

"ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในสักขีนั้นแต่งให้รู้ดู ฯ ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในกายแต่งให้รู้อันยินดี
อันเสียบอันปวดฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 188)

"แลสิ่งสร้าง อาราม กับทั้งด้ายพระวิหาร อันหนึ่ง แล้วสั่งให้เจ้าโกณฑัญญมาร ผู้
ลูกนั้นบวชในคำสั่งนาแห่งพระพุทธเจ้าเรา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 193)

"แลพราหมณ์ผู้นั้นออกไปจากพระนครสักจร เข้าไปสู่ป่าใหญ่ อันหนึ่ง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 194)

"แลเมืองนครไตรตรังษ์ เป็องบูรพาค์ มีอุทยานทิพย์อันหนึ่งตั้งชื่อว่า นันทอุทยาน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 208)

"แล้ระแลอัน ๆ อันนั้นมีแผ่นดินแก้ว แลอันหนึ่งชื่อฉัตรปาสาณ อึ่งชื่อจุลฉัตร
ปาสาณ 'ดูรุ่งเรืองแลเหลือองงามนักหนา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 210)

"อันว่าหัวข้างทั้ง 33 หัว แลหัว ๆ มีงา 7 อัน แลงาละอันยาวได้ 400,000 วา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 214)

"แลพิงทั้งหลายอันได้ 60000 อัน ที่เป็นเพื่อนพิงนั้นหากตั้งเองแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 216)

"ยังมีนางเทพยธิดาผู้หนึ่งชื่อว่ามณีเมขลา แลเป่าสังข์ใหญ่อัน 1 ชื่อพิชัยสังขะ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 217)

"อันว่ากลองทั้งหลายได้ 60000 อัน ๆ เป็นเพื่อนกลองนั้น หากตั้งเองดุจผู้มีดี
ทุกอันแล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 217)

"ครั้นว่าเป่าปี่นั้นได้ อันว่าปี่ทั้งหลายอันได้ 60000 อัน ๆ เป็นเพื่อนปี่นั้น
หากตั้งเอง"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 218)

"อนึ่ง สุธัมมา เทพยลภา ศาลางาม แลดูประเล่ริฐกว่าศาลาทุกอัน โดยกว้างได้
4,000,000 วา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 223)

"แลมีธัมมา ล้นแก้ว อันหนึ่ง โดยใหญ่ได้ 8000 วา เป็นธัมมาล้นอยู่ในศาลานี้แล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 224)

"แล้วสิ่ง เกล้าผม เป็น 5 เกล้า แลยักมว ยออกอันทั้ง 5 อัน นั้นแลไว้ปลายผมนั้น
ห้อยลงไปข้างหลังทุกอัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 225)

"พระรัลมี อันหนึ่ง แลมีพระณ เขี้ยว งาม ตั้ง ดอก อัญชัญ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 251)

"กล่าว ด้วย มณฑล ฝูงนี้ ย่อม กล่าว ด้วย วิสัย ของ เอง ไล่ บมิ ได้ กล่าว ใน วิถึ อัน อื่น ๆ
โดยยาวแห่งหนทาง ทั้ง 3 อัน"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 267)

"ดาว อัน ชื่อ ฮัล ลัม ณ นั้น มีนิมาน แก้ว 5 อัน อยู่ เรียง กัน ๆ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 268)

"แลประทีปอันใหญ่ไปทั่วประทีปอันน้อยนั้นแลฯ"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 276)

"แลฤกษ์นักษัตรทั้งหลายอันดี บมิละรีจในราศีอันดี ดังเกาทั้งฤๅ 3 อันก็ดี
ทั้งกาล 6 อันก็ดี ก็หลากสิ้นบมิละเป็นปรกตดังเกา"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 313)

"หนทางไปสู่นิพพานนั้นมิ 8 อันฯ คือโล่ดาบัตติมรรค โล่ดาบัตติผล"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 316)

"จาริกอันตั้ง มีในเมืองเฮลียง สถาบกไว้ด้วยคัรรัตนธาตุ"

(จารึกหอขุนรามคำแหง ด้าน 3 ปันทัด 22,23)

"ป่าตาลนี้มีคาลาล่องอัน อันตั้งชื่อ คาลาพระมาลี อันตั้งชื่อพุทธคาลา"

(จารึกหอขุนรามคำแหง ด้าน 3 ปันทัด 25,26)

"(แล้ว) ยราชในนคร ล่องอัน อันหนึ่งชื่อนครลุโยทัยอันหนึ่งชื่อนครคัรสีชยนาสัย"

(จารึกวัดศรีชุม ด้าน 1 ปันทัด 9)

"แม่ช้อไม่กระหิงก็ศ แม่ช้อ (กึ่ง) พระศรีมหาโพธิ์ก็ศ แม่ช้อ อ...ก็ศ แม่ช้อ
...ศ... ในเมืองสิงหลนั้นก็ศ ส้มเด็จพระมหาเถรเป็นเจ้าเอามาปลูกเหนือดิน
สิงอริชฐานฉิว...พระพุทธรังสิงว่าไซ้ร ลุงให้เป็นอย่าได้เดี่ยวสักอัน ครั้น
อริชฐานตั้งอันช้อใบหนึ่งแห้ง... (ต้น) เป็นใบเขียวงามหมักหนา"

(จารึกวัดศรีชุม ด้าน 1 บรรทัด 53,56)

"พระมหาธาตุเป็นเจ้าสิงเสด็จปาฎิหาริย์หมักหนาดังน้ำมหาสมุทรระลอกตั้งฝนตก
ท่าไท รัศมีกลางคืน ตั้งพระชะครวตส่วยสู่ภาอุกาบุสมธารา"

(จารึกวัดศรีชุม ด้าน 2 บรรทัด 49,50)

"นดี สถาปนาในเมืองนครชุมนี้ปีนั้น พระมหาธาตุอันดี ไร่ธาตุนั้นสามานย์"

(จารึกนครชุม ด้าน 1 บรรทัด 8)

"อันว่าสัมปติทั้งสามอันนี้"

(จารึกเขาส้มบุญ ด้าน 1 บรรทัด 24)

"ท่าธาหนักอันหนึ่ง..."

(จารึก จ.ศ. 766 ด้าน 1 บรรทัด 13)

"...สลึง- พ...อันหนึ่ง ผ้าเช็ดหน้าอันหนึ่ง บูชาพระมหาธาตุ"

(จารึก จ.ศ. 766 ด้าน 1 บรรทัด 37)

"กุมารินรรมีเหล็กแดงอันใหญ่เท่า หม้อ อันใหญ่นั้น"

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 28)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมัยอยุธยา

ตัวอย่างคำศัพท์ในข้อมูลที่ค้นพบในสมัยอยุธยาจำนวน 191 คำ

กระบอก (บอก) ใช้ประกอบกับคำนาม ปืน ฮินปืน ตะโบ กระบอกไม้ไผ่

"แยกเมืองตรงกานและแยกเมืองยักกะตรา เอาปืนคาบศิลาเข้ามาถวาย
2,200 กระบอก"

(จ.ม. เหตุรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"แยกเมืองตาดีเข้ามาสู่พระบรมโพธิ์สมภาร ถวายดอกไม้ทอง เงินและแยกเมือง
ยักกะตราถวายปืน 10 บอก"

(จ.ม. เหตุรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"ข้าพเจ้าเห็นมีคนตีเหล็กฆ่าตีมูกิดบ้าง บาหลึบ้าง ลัก 9 คน 10 คน เห็นฮินปืน
อยู่บอกหนึ่ง ตะโบแต่งตัวอยู่ 2 บอก มีเตาตีเหล็ก 2 เตา"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาหลึ (จ.ศ. 1208))

"แล้วเอาไม้ไผ่ลำโตประมาณ 2 ก่า ตัดเป็นกระบอกยาวปล้องหนึ่งเท่ากัน
4 กระบอก ตั้งเรียงกันบนกระดานหลัก 2 ข้าง"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาหลึ (จ.ศ. 1208))

กระทง (กกง) ใ้ประกอบกับค่านาม โทษ กระทง

"มาตราหนึ่ง ริวาท ต่ำตักันโทษ 9, 10 กกง ใ้ให้เรียกกกงใหม่"

(กฎหมายตราล้ามดวง หน้า 184)

"ในใ้เ็นร่องใ้ตองลัด ข้าวกอกกลางใ้เ็นมีกระทงใ้ตองล้อมกอกข้าว 7
กระทง"

(คำใ้ให้การสินกักเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

กระลูน ใ้ประกอบกับค่านาม กระลูน

"อ้ายลาวตายใ้กรบ 134 คน เ็นล้าบากใ้เปนอันมาก สับเปนใ้ 3 คน
ใ้ปีนเหล็ก 5 บอก ปีนคอบคิลลา 13 บอก กระลูนโตด 8500 กระลูน
กระลูนปราย 3600 กระลูน"

(จ.ม. เหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทร์ (จ.ศ. 1189))

"กระลูนกลาง 4 นิ้ว 3 อัน กระลูน 3 นิ้ว 24 กระลูน 2 นิ้ว 12 นิ้วครึ่ง
140 นิ้วครึ่ง 49 รวม 225 ใ้"

(ล้าเนาใ้บอกพระยานครเรื่องล้งพวกพม่าใ้สับใ้
เข้ามายังกรุง (จ.ศ. 1171))

กระบุง ใ้ประกอบกับค่านาม เข้า

"แลเข้าเปลือกที่เมืองไชยภูมิ พวกครัวเอาไปฉิมได้มีอยู่เรือนละ 300 กระบุง
400 กระบุง ทุกเรือนหาได้ลุดเผาไม้"

(จ.ม. เหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทน์ (จ.ศ. 1189))

กษัตริย์ ใช้ประกอบกับคำนาม กษัตริย์

"จึงพร้อมกันทั้ง 2 กษัตริย์ ให้ไปนิมนต์เอาพระสังข์เจ้าตนทรงศีลอันบริสุทธิ์
ตนชื่อว่าพระมหาอุบาลีสัน 1 แล้วจึงนิมนต์พระอริยกะ ลंप ตน 1"

(คำจากฤกษ์พระเจดีย์ศรีสองรักษ์เมืองด่านซ้าย

(จ.ศ. 922))

กลั่น ใช้ประกอบกับคำกริยา กลั่นหายใจ

"และให้พระสังข์ว่าแต่ตามสัจตามจริงถ้าได้ผิดในสัตบุรุษใด แต่กาลใดกาลก่อน
จะพระราชทานผ้าให้ลือกออกทำราชการที่รับนั้นจะให้ค้ำน้ำกับนาฬิกา 3 กลั่น
ถ้าขณะจะให้ เป็นเจ้าอธิการราชาคณะฝ่ายเหนือโดยสมควรแก่ความรู้"

(จ.ม. เหตุรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"อนึ่งไม้หลักตักแต่งแก่นายคาบตีมองตักแก่กระลาการ เมื่อจะค้ำน้ำตักแก่นาย
กรมยกกระบัต ถ้าพัน 3 กลั่นแล้ว"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 109)

กล้า กล้าม ใช้ประกอบกับคำนาม เงิน

"ณ ศักราช 1164 ปีจอ นักษัตร สัตราศก เจ้าฮังวะให้เรียกเอาเงินแก่ราษฎร
10 เรือน เอา 33 บาท 3 สลึง 3 เฟื้อง 3 ไพ 3 กล่า 3 กล่าม"

(คำให้การมหาโคเรื่องเมืองพม่า (จ.ศ. 1172))

กอง ไซ้ประกอบกับคำนาม ข้าว กอง ทัพ

"แต่เร่งรตนายทัพนายกองท่าเรือรบเรือไล่ไล่เสร็จแล้ว ก็ให้ลากลงไว้ในคลองน้ำ
แลคิดแต่งกองทัพอป้องกัน ให้เกี่ยวข้าว 4 กอง ๆ ละ ห้าร้อย"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์

(จาด))

"เอาเจ้าสักแกงผู้หลานตั้งเป็นผู้บัญชากองทัพ 9 กองออกไปเที่ยวประพาสป่าได้
นางองค์หนึ่ง"

(คำให้การมหาโคเรื่องเมืองพม่า (จ.ศ. 1172))

กอน ไซ้ประกอบกับคำนาม มูลดิน

"ถ้าน้องเรามือออกมาจะให้ทหารถือมูลดินแต่คนละกอนถมเสียให้เต็มแต่หน้าตึกาเสีย"

(คำให้การมหาโคเรื่องเมืองพม่า (จ.ศ. 1172))

กาว ไซ้ประกอบกับคำกริยา คลาน

"ขณะนั้นทูตานุทูตสยามคลานมาส่งลำกาวก็หยุดถวายบังคม 3 หนครั้ง 1"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทางพระราช

ไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

กิ่ง ใ้ประกอบกับค่านาม กิ่งไม้ งาข้าง

"ในวันจะยกทัพขึ้น โปรีใหญ่ในกำแพงสนามหน้าวังนั้นหาเหตุการณมิได้ และกิ่งโปรี
ข้างตะวันตกนั้นหักลง กิ่งใหญ่ประมาณ 2 อ้อม"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ

(เลิม))

"งาข้าง ข้างหน้า 4 ลำหอบ 12 กิ่ง 3 บาท ข้างใน 4 ลำหอบ 6 กิ่ง 1 บาท
50 สลึง รวม 18 กิ่ง 4 บาท 50 สลึง"

(พระราชสาส์นออกไปฉิมทองพระเจ้าเกียเข็ง

(จ.ศ. 1172))

กลีบ ใ้ประกอบกับค่านาม กลีบดอกไม้

"มีเช็ดหน้าครูย้างปกหลังพระหัตถ์อยู่ดอกบัวทอง 6 กลีบ 3 ชัน"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทริป

(จ.ศ. 1116))

ภูฏิ ใ้ประกอบกับค่านาม ภูฏิ

"แล้วทรงพระราชดำริกราจ้างให้หมู่เสนาทหารพลเรือน สร้างพระวิหารเสนาสนะ

ภูฏิมากกว่า 200 ภูฏิ สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก"

(จ.ม. เหตุรายวันที่พลมัยกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

ก่า ใช้ประกอบกับคำนาม ข้าวกล้า หัก้าคา

ใช้ประกอบกับคำกริยา ใหญ่ โต

"เล่าหน้าขึ้นกลางใหญ่ รอบ 5 ก่า หักกลางสองท่อน ส่วนหนึ่งห้อยอยู่ แลเล่าหน้าใหญ่
รอบ 3 ก่า หักออกก็ลงมากระทบเพลลาใบขึ้นกลางหักเป็น 3 ท่อน"

(จ.ม. บทพระยาระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทรีป (จ.ค. 1116))

"มาตราหนึ่งถ้าผู้ใดสักกล้าทำนให้ใหม่กล้าละ 11000 ก่าหนึ่งเป็นลำมก่า ถ้าสักถึง
100 ก่าขึ้นไปทำนให้ใหม่แต่ใน 40 ก่าลงมา"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 104)

"เอาขึ้นขาหย่าง ๓ ตะแสงแกงแล้วให้เอาค้ำ 3 ก่า ทำข้อมือสุดเพลิงคลอกจน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 104)

"แล้วเอาไม้ไผ่โตประมาณ 2 ก่า ตัดเป็นกระบอกยาว ปล้องหนึ่งเท่ากัน
4 กระบอก ตั้งเรียงกันบนกระดานมีหลัก 2 ข้าง

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดสี (จ.ค. 1208))

เกเรียน ใช้ประกอบกับคำนาม ข้าวล้าร เกสือ ข้าวเปลือก

"น้ำมากข้าวล้ารเกเรียนละ 1 ชั่ง พระโองการรับสั่งให้จำหน่ายข้าวฉางแจก
ราษฎรให้ทั่วถึงกัน"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 17)

"ให้ข้าพเจ้าเป็นนายเรือ สิ้นคงเป็นลำดำ สิ้นตายเป็นหอยเตียว ลูกเรือ 37 คน
บรรทุกลินค้า เกลือ 150 เกวียน น้ำมันมะพร้าวหนัก 300 บาท"

(คำให้การสนึกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

"ศักราช 305 ปีถุน เบญจศก ข้าวเป็ลือกแพงเป็นกะนาละ 800 เข็ย เข็ยเพ็องละ
800 เข็ย เกวียนหนึ่งเป็นเงินชั่งกับสิบบาท"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์
(จาด))

ขวด ไข้ประกอบกับค่านาม เล้าหรือลูรา หญ่าฝรั้น ดินตรอม

"ถ้าเอาผีไป ชัดไว้ในที่ไร่นา เรือกล่น ทำนให้ผีเล้าขวดหนึ่ง ไก่ตัวหนึ่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 182)

"ข้าพเจ้าตัดไตลูรา 2 ขวด ผ้าขาวพืหนึ่งกระทะเถาหนึ่ง 5 ใบไปให้เจ้าเมือง"

(คำให้การสนึกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

"แล้วพระกปิตันพานิชตัดไต้ป็นแปด 7 ล้ากล้อง บอก 1 หญ่าฝรั้นขวด 1 ดินตรอม
8 ขวด ให้หลวงสุรินทรามาตย์คุมเข้าไปทูนเกล้า"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี (จ.ศ. 1173))

ฮัน ไข้ประกอบกับค่านาม ฮันหมาก

"ถ้าข้ายไตทำขู้หูถึงนั้น ท่านว่าผิดเมียท่านในชั้นหมาก ท่านให้เอาชั้นหมากกล่าวถาม
นั้น 11 ชั้น"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 268)

ข้าง ใ้ประกอบกับคำถาม ข้างถนน มีเอ เอว งาข้าง คู่ความ

"รถทวนทุตล่ยามถึงประตูพระราชวังโบปนั้น มีพลทหารรักษาพระองค์เป็นชั้นมาก
มาขึ้นรับ ล่องข้างถนน ตั้งแต่ประตูพระราชวังจนถึงในพระราชวัง"

(จ.ม.พ.เหตุว่าด้วยทุตล่ยามออกไปเจริญทางพระราช
ไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"ให้เช็ยร 3 ยก ทเวนยก 3 วัน ทเวนเรือ 3 วัน ตัดนิ้วมือให้สิ้น นิ้วทั้ง 2 ข้าง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 199)

"ข้อมือสักผูกผ้าขาวทั้ง 2 ข้าง ข่ายผ้าห้อยยาวสักคืบหนึ่ง"

(คำให้การสินทักเรื่องเมืองบาหลี (จ.ศ. 1208))

"ผู้หญิงนุ่งผ้าแขก หั้นแล้วเอาแพรฝงสีเขยล่า สีเขยว สีแดง สีเหลือง สีคราม
สีขาว เหน็บเอว ข้างละ 5 สี"

(คำให้การสินทักเรื่องเมืองบาหลี (จ.ศ. 1208))

"แลงข้างตั้งหลายล่วัลล่ติมงคตลู่ข้างซ้ายและโหรทำนายว่าห้ามยาตรา"

(พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ)

"อธิบายว่าเมื่อคู่ความทั้งสองข้าง มาถึงแล้วอย่าให้พิจารณาบังคับข้อคดีโดยรีศหยา
อาสัจ ให้มีเมตตาแก่คู่ความทั้งสองข้างด้วยฉัตรอันเล่มมอ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 19)

เฮ็ด ใ้ประกอบกับค่านาม สักหลาด ด้าย

"ผ้ากาส่าเนื้อหนายาว กว้าง พับ 1 สักหลาด ม่วง 3 เฮ็ด รวม 4 สิ่ง"

(พระราชลาล้านไปเมืองสินศรีกรุงธนบุรี จ.ศ. 1143)

"เพลมาเป็นสัดแจงชั้นหมากไล่โต๊ะไม้ เอาด้ายเฮ็ดมาต่อ ๆ กันเข้า 3 เฮ็ด แล้ว
ลงบนโต๊ะไม้"

(คำให้การสินก๊กเรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

เขา ใ้ประกอบกับค่านาม เขา

"ขอบสระข้างตะวันออกก็มีเขา ๆ หนึ่งสูงเท่ากัน เพลากลางคืน แลเห็นเป็นไฟ
ติดอยู่บนยอดเขา เหมือนไฟเผาหญ้าที่กลางทุ่ง"

(คำให้การสินก๊กเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

คณะ ใ้ประกอบกับค่านาม พระสังข์

"แลพระสังข์บวชโดยเสด็จทั้งสี่คณะ 2348 พระองค์

(จ.ม. เหตุว่าด้วยเรื่องสร้างพระพุทธรูปจำลอง

(จ.ศ. 1042))

คน

ใช้ประกอบกับคำนาม ที่หมายถึงคน เช่น พยาน บาทหลวง หญิง

"ทรงห้ามประสูติเจ้า ท่านสงสัยว่าเรียกคนเดียว มิใช่ลูกของท่านรับสั่งให้หาภรรยา
ขุนนางเข้าไปถามได้พยาน 1 คน ว่าตัวไปหาคนเดียวมีบุตรสิงตามเจ้าตัวว่าท้อง
กับใคร"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี)

"มีบาทหลวง สาม คน 1 ชื่อตาจารย์มีบุตรขุนนาง 5 นาย ซึ่งพระเจ้ากรุงสยาม
ทรงฝากออกไปเรียนหนังสือฝรั่ง"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทางพระราช
ไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"มีกลอง มีธง มีปืน มีหอก หญิง ทราหมณ์ ห้า แห่งพระราชสำนักไปส่งคน ข้าพเจ้า
ราชทูตให้เงินตรา 2 บาท"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปส่งกาทรีป (จ.ศ. 1116))

"ข้าพเจ้าบอกว่าที่กรุงเทพฯ มีโชน หุ่น ละคร มีหนึ่ง มีจิว แล้วถามข้าพเจ้าว่า
โชนหุ่นละครนั้น โรงหนึ่งมีคน สักกี่คน แต่งตัวอย่างไร"

(คำให้การจีนก๊ก เรื่องเมืองบาหสี (จ.ศ. 1208))

คนโท คนที ใช้ประกอบกับคำนาม น้ำอบ น้ำดอกไม้ น้ำ

"การพิทธีนี้ ย่อมสำนามสำหรับสำนามเหมบัตรที่อลัวลัดลัดหัด ธาราน้ำอบ 16 คนโท
น้ำดอกไม้ 16 คนโท"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 134)

"คนที่ใส่น้ำท่าด้วยดิน คนที่หนึ่งถ้วยแก้ว เขียวใส่น้ำ ถ้วยหนึ่ง"

(คำให้การสันตึกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

คราว ใช้ประกอบกับคำกริยา มีป่าเหินฉความฮ่อ

"เจ้าอนุวงศ์เป็นคนมีความสามารถ เคยได้คุมกองทัพเมืองเชียงแสนไปช่วยรบพม่า ทางเมืองเชียงแสนมีป่าเหินฉความฮ่อถึง 2 คราว"

(จ.ม. เหตุเรื่องปราบขบถเชียงแสน (จ.ศ. 1189))

เครื่อง ใช้ประกอบกับคำนาม กล้วย

"ถ้าสักมะพร้าวทลายหนึ่งให้ใหม่แปดเปี้ย 15000 ถ้าสักกล้วยเครื่องหนึ่งให้ใหม่แปดเปี้ย 15000"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 278)

ครัว ใช้ประกอบกับคำนาม ครัวเรือน (หมายถึงครอบครัว)

"พากันกวาดต้อนไล่ครัวเมืองไชยภูมิไป ทั้งไทยลาวประมาณ 300 ครัว"

(จ.ม. เหตุเรื่องปราบขบถเชียงแสน (จ.ศ. 1189))

คลอง ใช้ประกอบกับคำนาม คลอง

"มาตราหนึ่ง ถ้าไถเข้าไปในนาทำนเสียใช้ให้ไถแลกหลัง 3 คลอง ถ้าจะไถใช้ให้ไถคลองละ 666,666 โดยเอาเข้าทำน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 110)

ครั้ง ไข่ประกอบกับคำกริยา เป็นศึก ไหว คำนับ ทูล เจริญ ทวง อพยพ

"ทราบว่ากรุงธนอันเชิด เป็นศึกขึ้นกลางเมืองถึง 2 ครั้ง จึงเสด็จกลับเข้าพระนคร"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 15)

"เสด็จพระบารมีลงมาให้เห็นประจักษ์ที่แผ่นดินไหวถึง 2 ครั้ง เป็นอัศจรรย์"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 40)

"ขณะนั้นบาดหลวงล่ามผู้กำกับสิง เต็น เข้าไปตรงพระแท่นในหน้าท้องพระโรง ก็คุกเข่า
ลงถวายคำนับครั้งหนึ่ง"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทางพระราช
ไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"ถ้าเสด็จทรงช้างชน ให้ผู้ขี่ช้างนั้นรั้งช้างกอดช้างลงหนัก ถ้าเหนจะเอาไว้มีหยุด
ให้หูลงได้ 3 ครั้ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 86)

"ถ้าเจริญถึง 2 ครั้ง ให้คร่ำมีออกไปจากพระโรงแล้วลงพระอาลัย 30 ที
แล้วให้ไหมทรีดูตามบันตาศักดิ์"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 94)

"ให้มีวงหาให้ทานข้าวปลา ข้าพระพุทธเจ้ากินไม่ ข้าพระพุทธเจ้าโกรธ ข้าพระพุทธเจ้า
สั่งทวงเอาหนังสือของข้าพระเจ้า 2 ครั้ง 3 ครั้ง ให้มีวงก็หาให้ข้าพระพุทธเจ้าหาไม่"

(คำให้การเจ้าฟ้าเรื่องหนังสือ (จ.ศ. 1175))

"ศักราช 737 เกาะคอก (พ.ศ. 1916) เล็ดลไปเอาเมืองพิษณุโลก และได้ตัว
ขุนล้ามแก้ว เจ้าเมืองและครอบครัวอพยพครั้งนั้นมาก"

(พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ)

แคร ไซ้ประกอบกับค่านาม แคร

"ครั้นเพลาทู่ม 1 พรหมณ์ชี้ข้าง ๆ ละ 2 คน มีธงข้างละคัน ห้ามแคร ๆ ละ
2 คน สำหรับพระราชทานพระสงฆ์ และให้ข้าพเจ้าข้าหลวงมีชื่อแคร 3 แคร"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทวีป

(จ.ศ. 1116))

คัน ไซ้ประกอบกับค่านาม ฉัตร ธง รัมปลิก กั้นชิง สัปปะทนม รัม กล้องลั้ง
ช่อ ขลุ่ย กล้องล้อง

"แล้วทรงประทับพระราชสัจจกรสำหรับราชการแผ่นดินเป็นรูปพระมหาอุณาโลม
ลัทธิย้อยู่ในบุคคบกมีฉัตรตั้งเคียงข้างละ 2 คัน"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตล้ามออกไปเจริญทางพระราช

ไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"ครั้นเพลาทู่ม 1 พรหมณ์ชี้ข้าง ๆ ละ 2 คน มีธงข้างละ คัน ห้ามแคร ๆ ละ
2 คน สำหรับพระราชทานพระสงฆ์"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทวีป

(จ.ศ. 1116))

"ไอยการนา 10,000 กินเมืองหัง 4 ฝ่าย มีร้อมปลีกสองคัน ทานตระวันเข็ญ คู่หนึ่ง
กันขิงหุ้มผ้าแดงคันหนึ่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 73)

"ข่าวพระมาลาเข็ญหีบตราพระครุฑพาท ตรามังกรหก สำหรับตีประจำครั้ง ไล่
พระเล่สี่ยงมีลี้ปะทนต์แพรเหลือง 2 คัน แต่โรงแล่งในมายังพระที่วังสรรเพชญ
ปราสาท"

(พระราชลาลันไปเมืองสิ้นครั้งกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"มีหญิงอายุ 11 ปี 12 ปี ชื่อพานหมากทองคำคนหนึ่ง ชื่อร้อมเมืองสิ้นค้นยาวปิดทอง
ทั้งคัน กล้องล่สี่คอกดอกคนละคัน"

(คำให้การสนทีกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

"มีกลองใบหนึ่ง ข้องโหม่งใบหนึ่ง ข้อยคันหนึ่ง แล้วตีเกราะด้วย"

(คำให้การสนทีกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

"ปีพาทย์มีข้องหุ่ย แขนว 3 ใบ กลองแขกใบหนึ่ง ข้อยคันหนึ่ง ข้องรางรางหนึ่ง
รางท่าเหมือนรางระนาด"

(คำให้การสนทีกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

"ด้วยมีหนังสือให้ดูมิงรอดคุมเอาผ้าลายธารอบอย่างใหม่ พับ 1 ผ้าขาวธารอบพับ 1
กล้องล่สองคัน 1 เข้าไปทูนเกล้าฯ"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี (จ.ศ. 1173))

คาบ

ไข้ประกอบกับตำนาน ลมัย

ไข้ประกอบกับคำกริยา พัน ตรวจ ตบ

"อยู่มา โล่มย คาบ หนึ่งล้มเตลอำมรินทร เทวราช เล่ดีจล่ถิตยเหนือบ่ทุก้าพลสีลาอาค่น
ไต้ร่มไม้กัพยปาริชาต"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 44)

"ถ้าแลโทษหนักถึงสิ้นชีวิตไข้ ให้สั่งแก้หลวง พันหลังแลนายแวง หลังเอาไปมล้าง
ในโคกพญา นายแวงหนึ่งทับตักขุนดาบ ขุนใหญ่ไปหนึ่ง ดูหมิ่นหลวงพันถวาย 3 คาบ
ตีด้วยท่อนสนัทรแล้วเอาลงขุม"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 156)

"อนึ่ง ให้นายมหาดไทยตรวจดูความทุกตระทรวงปีละ 3 คาบอย่าให้ขาดได้"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 131)

"ถ้าพัน 6 เดือน มิให้อุธรเลย ถ้าคู่ความฉฝงร้องฟ้องหาอุธรไข้ ทำนให้มีโทษ
แก่ผู้นั้นให้ตบปากด้วยไม้แป้น 10 คาบ ในกลางสำรเมื่อคนขุม"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 154)

ค้าย

ไข้ประกอบกับตำนาน ค้าย

"และกองเจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งตั้งค้ายล้อมอยู่ตรงประตูทำแพ้นออกหักค้าย ซึ่ง
ได้ค้ายพม่า 3 ค้าย แทงพันพม่าตายเป็นอันมาก"

(ค.ม. บทสุรายวันทัพลมัยกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

สิบ

ไข่ประกอบกับคำกริยา ยาว

"สิ่งล้มเต็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ก็ทรงพระแสงปืนนกสับยาว 9 สิบ ไข่ไปต้อง
 ลูกรักมาตาย ตกจากคออย่างรีพลมอยู่ทั้งนั้นก็เห็นอัศจรรย์"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระสังกรพรรดิพงศ์)

(ลาด)

คู่

ไข่ประกอบกับคำนาม ช้าง ม้า เป็ย คน ชักลงย่นะ เครื่องสูง เสียด พาน
 ปืน

"พระคชารารถเือกผู้ทั้งคู่ล้ม"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 31)

"ได้ขึ้นรถเล่ม 1 เข็มม้า 3 คู่ ซึ่งทำมหาสังฆราชผู้ว่าราชการต่างประเทศ
 กรุงโรมได้สั่งมารับทูตานุทูตล่ยาม"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตไทยไปเจริญทางพระราชไมตรี
 กับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"ไอยการนา 10,000 คนเมืองทั้ง 4 ฝ่าย มีริมปลกล่องคัน ทานตระวัน เป็ย คู่ หนึ่ง
 กันซึ่งหุ้มผ้าแดงคันหนึ่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 73)

"ครั้นได้ฤกษ์ วันจะเสด็จพระราชดำเนินไปลงเรือกิ่งประตอชัย 4 ตำรวจ เข็ญพระมณฑป
มาตั้งไว้หน้าพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท มหา ดไทย กลาโหม เกนหลวง ขุนหมื่น

ใส่เสื้อครุยขาวนุ่งส้มปักลาย ใส่สาฟอกขาวเดินเท้าแห่หน้า 15 คู่ โพรใส่เสื้อแดง
ครวถึงปีนและทิ้ง 200 คน ปีกลองชนะ 3 คู่ กลองมลายู สำหรับ 1 แตรงอน 1
แตรกลางโพง 1 เครื่องสูงแห่หน้า 3 คู่ แห่หลัง 2 คู่"

(พระราชลาล้านไปเมืองสินศรีกรุงธนบุรี (จ.ค. 1143))

"แล้วพระราชทานเจ้ามหาเสนาบดีลูกพระสนมองค์หนึ่ง เสียดทองคู่หนึ่ง พานทอง
คู่หนึ่ง เต้าน้ำทอง กระป๋ กั้นหยัน"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันสมานมาศ
(เฉลิม))

"รายหนึ่งขิมเงินของเขศวริลเดโช ชื่อปีนมะเรียมมาในปี ปีนมะเรียมเหล็ก คู่ หนึ่ง
ยาว 2 คอก กระสุน 6 นิ้ว เป็นเงิน 255 เหรียญ กับ 7 สลึง"

(สำเนาใบบอกพระยานคร (จ.ค. 1171))

คู่

ไข้ประกอบกับคำนาม ปากน้ำ

"ครั้นเพลาบ่าย หม่าเผาป่าขึ้นใกล้ปากน้ำ พิงเข้าไป 3 คู่ จึงดำรัสให้หลวงวิสูตร
โยธามาตย์ หลวงราชโยธาเทพ คุมเอาปืนใหญ่รางเกวียน 3 กระบอก"

(จ.ม. เหตุร้ายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี (จ.ค. 1143))

คำ

ไข้ประกอบกับคำนาม หมาก

"ครั้นเสด็จสู่กลางพระบาทเสด็จออกเกลี้ยง เฉากลอมหน้าตั้งคี่ผ้าพอกโอบ
กัลลอมหน้า ตรัสยื่นหมาก 3 คำ เอาคี่รับเดือน 8 ยาด"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 139)

ค็อง ใช้ประกอบกับคำนาม ไช่

"โก๊ฟักไช่ออกตัวหนึ่งเป็น 4 เท้า โก๊ฟักไช่สามค็อง ออกลูกเป็น 6 ตัว อนึ่งข้าวสาร
งอกเป็นใบ"

(พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ)

จวด ใช้ประกอบคำกริยา ลั้ง

"อากถูรทุรกรุงเทพฯ ละครและลุ่มทบูรปรากฏ สบเงินเป็นพระศรีราชอากทำปีละ
10 ชั่ง ลั้งเงินปีละ 4 จวด ขึ้นพระคสังมหาสมบัติ 850 ชั่ง"

(จ.ม. เหตุสุรชกาลที่ 2 เรื่องบัญชีเงินล้วยอากถูร
(จ.ศ. 1171))

สืบ ใช้ประกอบกับคำนาม พลุ

"พลุนั้นสืบเหมือนไทยสืบ ๆ หนึ่งซ้อน 3 ใบ ผูกด้วยด้าย"

(คำให้การสุนทักเรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

ฉบับ ใช้ประกอบกับคำนาม พระราชลาลัน กฎหมาย

"แล้วทรงฝากทูตตามทูตสยามล้ารับโหมให้เขียนพระราชลาลัน 2 ฉบับ กับเครื่อง
มงคลราชบรรณาการ 2 ล้ารับ"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทาง
พระราชไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"สิ่งมีพระราชโองการตรัสสั่งให้เจ้าพญาพระคลังเอากฎหมาย ๓ ล้านหลวงมาลอบ
กับฉบับหอหลวงอย่างที่ได้ความว่าย้ายหาผิดมิได้ หญิง ขอย่า ท่านว่าเป็นหญิง หญิง ย้าย
หย่าได้ ถูกต้อง กันทั้งสามฉบับ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 2)

ขี้

ไข้ประกอบกับค่านาม เงิน ทองคำ

ไข้ประกอบกับคำกริยา หนัก

"ประธานเงินคนละ 1 ขี้ ให้บังสุกุลตัว ทองคนละ 1 บาท"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 5)

"กระดกประดับผนังข้างนอก 180 แผ่น กระดกประดับเสาใน 320 ทองคำ ปู
หลังศาลงมา 62 ขี้ ทองคำเปลว 294,600 แผ่น"

(คำให้การขุนโชนเรื่องพระพุทธรบาท (จ.ค. 1148))

"แพรวตัวไม้หนึ่ง ข้าวหอบ 1 หมู หนัก 10 ขี้ ไม้เท้าอื่น 1"

(พระราชลาลิ้นไปเมืองสินศรีรัชกาลที่ 1 (จ.ค. 1152))

ขี้

ไข้ประกอบกับค่านาม อภิกรม สัตร์ บัตร ระโบ เณินเขา เลื้อ ฎ พาน

"หน่อส้ม เต็จพระพุทธรเจ้าได้อภิกรม 3 ขี้ พระอุปราชา ได้อภิกรม 2 ขี้ พระเจ้า
ลูกเรอกินเมือง มีกสิบปัวขาว"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 71)

"ในพระบั้นปลายจึงตั้งเสาสูตร 9 ชั้น 7 ชั้น หกชั้น 5 ชั้น 2 ชั้น และชั้นหนึ่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 136)

"มาตราหนึ่ง ถ้าจะพลีบ้านเรือนเรือกสวนไร่นา ให้มีนพระสงฆ์ 7 รูป จำเรีย
พระปริต 3 วัน ทำบัตร 3 ชั้น ไบศรีสำหรับหนึ่ง เปต 1 โก 1 เสาโพง 1"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 183)

"แกมโหมเป็นรักร้อยดอกจันทร์ 4 เหลี่ยม ระโบ 3 ชั้น ๆ ในเขี้ยวใบตอง
ชั้นกลางแพรพังสีเหลือง ชั้นนอกแพรพังสีแดง"

(พระราชลาล้นไปเมืองสินศรีกรุงธนบุรี

(จ.ศ. 1143))

"กะปิตันก็พาข้าพเจ้าเดินออกมาจากบ้านเจ้าเมืองอินเดินเขาสูงขึ้นไป 8 ชั้น ทาง
ประมาณ 200 เส้นเศษ มีบ้าน 2 แถว มีต้นไม้ทั้ง 2 ฟาก"

(คำให้การสนึกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

"ข้าพเจ้าพักนอนอยู่บ้านจิวตุดคืนหนึ่ง หนาว นักใส่ เสื้อ 3 ชั้น กับผ้าห่มผืนหนึ่ง
ก็ไม่อุ่น"

(คำให้การสนึกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

"เมืองนั้นมีคู 2 ชั้น มีประตู 4 ประตู ๆ ช่องหนึ่ง ประตูไข้อย่างหนึ่ง ประตูหน้าหนึ่ง
ประตูผืนหนึ่ง"

(คำให้การขุนโขนเรื่องพระพุทธรบาท (จ.ศ. 1148))

"พระราชลาลันโล่พานล่องขึ้น ประดับแว่นฟ้า / ถุงแพรเหลืองระโบแดง 2 ใบ"

(พระราชลาลันโล่ไปมากับกรุงเวียงตนาม (จ.ศ. 1172))

ข้าง ไข้ประกอบกับค่านาม ข้าง

"หมื่นพิพิธวาทาบันลือจาทูลพระลู่พระนบัตร์ลู่วรธพระราชลาลัน เสิญเคื่องพระราช
บรรณาการ ข้างพลายข้าง 1 ข้างพัง ข้าง 1 รวม 2 ข้าง"

(ร่างพระราชลาลันคำหับไปเมืองสินครังกรุงธนบุรี
(จ.ศ. 1143))

ข่าม ไข้ประกอบกับค่านาม ข่าม

"ข้าพเจ้า เรียกเอาข่ามข่าว 2 ข่าม มาโล่ข่าวร้ปรทาน"

(คำให้การสินทักเคื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

ชื่อ ไข้ประกอบกับค่านาม ชื่อ

"สัดให้ตวันญโล่ เป็นผู้รักษาราชการเมืองปัตตานี แต่ตวันญโล่คนนี้เป็น ชื่อ 2 ชื่อ
อยู่เรียกกันว่า โต๊ะก็ ก็เรียก"

(พงศาวดารเมืองปัตตานี (จ.ศ. 1131))

เชือก ไข้ประกอบกับค่านาม ข้าง

"ปีนคาบคิลลา 49 บอก กับข้าง 40 เชือก ลงไปชนเข้า ณ บ้านลาด"

(จ.ม. เหตุเรื่องปราบขบถเวียงสมทรี (จ.ศ. 1189))

ชื่อง ใช้ประกอบกับคำนาม ถ้วยชาม
 "แล้วข้าพเจ้าตัดซื้อกระทะ 500 เถา สีเสียด 200 บาท ถ้วยชามใหญ่ น้อย
 1000 ชื่อง ทองอังกฤษ 1000 ม้วน"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

ตำนาน ใช้ประกอบกับคำนาม พระกรรณ
 "พระโองการถารตรัสสั่งกรมหมื่นเทพว่า สิ้นลูกคนนี้แล้วพระกรรณ ตั้งทั้ง 4 ตำนาน
 อากษณอนตลาต เจ้าดูข้าระเถิดอย่าทูลเลย"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 25)

ดาว ใช้ประกอบกับคำนาม ดาว
 "เจ้าฮวงจะออกถามพระสงฆ์ทั้งปวงให้ชี้บอกดวงดาวราศีนักษัตรและ ดาวพระเคราะห์
 แล้วถามมหาหม่องต้องว่า พระเคราะห์ทั้งเก้า ดาว นักษัตรฤกษ์วิเศษดาราในอากาศ
 นั้นเดินลู่ต่ำเพียงใด

(คำให้การมหาโคธิ์เรื่องเมืองพม่า (จ.ศ. 1172))

ตุล ใช้ประกอบกับคำนาม เงิน
 "ข้าพเจ้าสั่งเรียกสินนายเรือปลาเข้ามาว่าจ้างโดยสารไปเมืองใหม่เป็น เงิน 16 ตูล"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

ดวง ใช้ประกอบกับคำนาม แหวน ตรา พระอาทิตย์

"ถึง 7 วัน ทำงานยอดค้ำได้แหวนเนาวรัตน์ 9 ดวง ทำงานป้อนเข้าได้เงิน $\frac{10}{+}$
ทอง $\frac{2}{+}$ ทำงานป้อนกล้วยได้เท่ากัน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 153)

"ตราพยาพลเทพเสนาบดีศรีไชยอนพรัตนกระเล็ด ตราริบตีอโภยพิริยปรากรมภาหุ
ได้ใช้ 9 ดวง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 181)

"ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ทอดพระเนตรดูบนอากาศเห็นพระอาทิตย์
แจ่ม ดวง หมดเมฆหมอกแล้ว"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ
(เลี่ยม))

"แล้วอาสักขณ์เอาตราพระมังกรหก ตราพระครุฑทำหีบปิดประจำคลังข้างละ ดวง
ทั้ง 2 ข้าง จึงใส่ลงในเสียดมุก"

(พระราชลัญจกรเมืองนครศรีธรรมราชที่ 1 จ.ศ. 1152)

ดอก * ใช้ประกอบกับค่านาม ดอกไม้ กตุบ ดาว

"ถ้าดอกไม้ ดอกหนึ่งก็ดี ของสิ่งหนึ่งก็ดี ให้ใหม่หรือคุณ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 96)

"ได้พระราชทานพระภักดีโยธา เป็นพระธูปศิลป์ ลูกประคำสายหนึ่ง นายเกษม
มหาดเล็ก ผู้เป็นหลวงภักดีโยธา ผู้ช่วยราชการ กุดดทองคำ 5 ดอก สายหนึ่ง"

(จ.ม. เหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทน์ (จ.ศ. 1189))

"พระแลงกปี เล่ม 1 หอกคู่ 2 คู่ ดาวทองคำ 109 ดอก ขาด 5 ห่อ เส้น
10 ห่อ"

(ร่างตราถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ (จ.ศ. 1164))

ตะบะ ใช้ประกอบกับค่านาม ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ กานพลู พลุ

"ถวายล้ามเพชร 7 รูป ๆ ละ หับ เป็น 7 หับ เข้ากัน 27 หับ กับลูกจันทร์
ดอกจันทร์ กานพลู พลุ 4 ตะบะ กับขนม 5 สิ่ง"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทรีป
(จ.ศ. 1116))

ตลับ ใช้ประกอบกับค่านาม พวง ปรอย

"พัดตามจิวดำไล่หีบ 5 เล่ม ภูกลิ่นไล่หีบ พวง 1 ตลับ กระฉกหีบหนึ่ง"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี (จ.ศ. 1173))

"กระบี่บังทอง เล่ม 1 เครื่องทอง กระโถน 1 ใบ ปรอย 2 ตลับ"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี จ.ศ. 1173)

ตลาด ไข้ประกอบกับคำนาม ตลาด

"แล้วกะปัดันบอกข้าพเจ้าว่า หลังบ้านเจ้าเมืองรองมีตลาด ๆ หนึ่งจะมีคนชื้อขาย
อยู่มากน้อยเท่าใด ข้าพเจ้าหาเหนไม่"

(คำให้การสุนทีกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

ตรา ไข้ประกอบกับคำนาม ตราผ้า

"ปลูกเรือนไฟประทาน 5 ห้อง พระโรง 7 ห้อง เปนพม้งานกระลาโหม เมื่อ
สมภพวังตี้อง คสังถวายผ้าภาษา 16 ตรา"

(กฎหมายตราล้ามดวง หน้า 152)

"ผ้าไหมสีแดงปักกว้าง ข้างหน้า 10 ตรา ข้างใน 4 ตรา รวม 15 ตรา"

(พระราชล้าสันไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ 1

จ.ศ. 1146)

ตา ไข้ประกอบกับคำนาม ตา

"ชกถือเลื่อนตามทางล่อลมารค มีตาแต่ 2 ตา ดูแจ่มไม่เหินทิวจะพรรณาเหลือกำส้ง"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 20)

ต่าง ไข้ประกอบกับคำนาม ต่าง

"ครั้นรุ่งเช้าถึงคนหนึ่งอีม้า ๆ หนึ่ง ชาย 4 คนหญิงม้ามา 2 ม้า 2 คน ถือทวนคนละเล่ม
กับม้า 20 ม้า บรรทุกต่างหลังละ 4 ต่าง"

(คำให้การสุนทีกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

ดิน ใช้ประกอบกับคำนาม ดิน

"สิ่งเจ้พระญาคัรธรรมาโคกรายประดิษฐานพระอัครเจ้านิวให้ครองสัตว์สี่ดิน
สองดิน ในเมืองกำแพงเพชร"

(จ.ม. บทเหตุเรื่องสร้างพระพุทธรูปศิลาอยู่ (จ.ค. 789))

ตึก ใช้ประกอบกับคำนาม ตึก

"แต่ที่พระสงฆ์ผู้นั้น ในลำนวอระนาโตนให้อยู่ที่ตึก 3 ตึก ไกลถึงที่จะรับพระราชลาลัน
ประมาณ 5 เส้น"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทวิป (จ.ค. 1116))

ตุ้ม ใช้ประกอบกับคำนาม น้ำตุ้ม

"ชักตึกคำบรรพวัน 6 ตั้งน้ำตุ้มมฤตย ๓ ตุ้ม ตั้งข้าง 3 คัด"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 149)

เตา ใช้ประกอบกับคำนาม เตา

"เห็นชนบีนอยู่บอกหนึ่ง ตะไบแต่งตัวอยู่ 2 บอก มีเตาตีเหล็ก 2 เตา"

(คำให้การสังกัเรื่องเมืองบาดสี (จ.ค. 1208))

ตน ใช้ประกอบกับคำนาม กษัตริย์ พระสงฆ์

"อดีตวรพุทธคาล่ามาตั้งแต่พระพุทธรเจ้าเสด็จเข้าสู่นิระพานไปแล้ว ได้ 2103 ปี

สิ่งมีพระมหากษัตริย์ราชาเจ้า 2 พระองค์ ทรงนามกรชื่อว่า พระยารรรมิกราย

1 ตน เป็นอาชญาในเมืองสังทรบุรีศรีสัตนาคนหุตมหานครบวร ฌ ราชธานี"

(คำจากฤกพระเจดีย์ศรีสองรักษ์เมืองด่านซ้าย

(จ.ศ. 922))

"แล้วจึงนิมนต์พระวิริยาริกมณี ตน 1 พระสงฆ์เจ้าทั้ง 7 ตนนี้มีลูกศิษย์รื้อมัด
10 ตน"

(คำจากฤกพระเจดีย์ศรีสองรักษ์เมืองด่านซ้าย

(จ.ศ. 922))

แตร

ใช้ประกอบกับคำนาม แตร

"ปีกลองชนะ 3 คู่ กลองมลายูสำหรับ 1 แตรจน 1 แตร"

(พระราชลาลันไปเมืองสินศรีกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

ต้น

ใช้ประกอบกับคำนาม เล่า ต้นไม้

"เครื่องบูชา เล่าศิลาบัวแกะลายเศวตทั้ง 8 ต้น ใ้หน้าอุโบสถ"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนิรันทรเทวี หน้า 42

"ม้าทองคำ ตัวหนึ่ง กวางทองคำตัวหนึ่ง ต้นไม้กลบพฤษ์ 3 ต้น"

(คำให้การขุนโกลน เรื่องพระพุทธรบาท

(จ.ศ. 1148))

ตั้ง

ใช้ประกอบกับคำนาม สัตว์ ล้มอเรือ ตัวหนึ่งตะลึง หุ่น เลื้อ

"พระเจ้าลูกเธอพระเยาวราช อภิรม กสิบทอง กัน กันยง หุ้มผ้าแดง
พระเยาวราช ข้าง ตัว หนึ่ง มาตัวหนึ่ง คน 20"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 71)

"ผ้าขาว 5 คืบ 2 สิ้น เปต 2 ตัว ไก่อู 2 ตัว หม้อข้าวใหม่ 4 ใบ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 107)

"เกิดลมพายุใหญ่ตัดต้นมะพร้าว ต้นหมาก ต้นไม้ใหญ่ หักเป็นอันมาก เรือทอดล่อ
4 ตัว ล้อมอยู่ประมาณ 3 ยามเศษ สิงหายลมพายุ"

(คำให้การสังกัการเมืองบาหลี (จ.ศ. 1208))

"ตัวหนึ่ง เขาบักไว้กับหยวกกล้วย 5 ท่อน ท่อนละ 10 ตัว เป็นหนึ่ง 50 ตัว"

(คำให้การสังกัการเมืองบาหลี (จ.ศ. 1208))

"หุ่นนั้น เขาไม่มาทำเป็นรูปคนชายบ้างหญิงบ้าง รูปยักษ์บ้าง รูปสิงบ้าง รูปสัตว์
ต่าง ๆ บ้าง สูงประมาณคอก คืบ มีคนชักสายกระดิกราวได้เหมือนคน โรงแห่ง
40 ตัว 50 ตัว คนเล่นประมาณ 50 คน 60 คน"

(คำให้การสังกัการเมืองบาหลี (จ.ศ. 1208))

"มีเลื้อสักตัวยรถสิ่งตัวหนึ่ง กับหมวกทำด้วยไม้ไผ่เป็นซี่ ๆ เหมือนหมวกโทหส์าวาง
อยู่บนศิลาด้วยกัน"

(คำให้การสังกัการเมืองบาหลี (จ.ศ. 1208))

เต้า

ไข้ประกอบกับค่านาม น้ำดอกไม้

"น้ำดอกไม้เทศ อย่างหน้า 60 เต้า อย่างใน 30 เต้า รวม 90 เต้า

(พระราชสาส์นไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146)

โต๊ะ

ไข้ประกอบกับค่านาม โต๊ะ

"ข้าพเจ้าเห็นชาวบาทสีเตาของมาช่วยใส่โต๊ะไม้กึ่งสี่เรียงเส็ด กลับล้ม
ย้าวล้ม ไล่กล้วย หมากพลู คนละโต๊ะ 1 บ้าง 2 โต๊ะ บ้าง 3 โต๊ะ บ้างประมาณ
สัก 200 คน"

(ทำให้การสิ้นศึกเรื่องเมืองบาทสี (จ.ศ. 1208))

ไตร

ไข้ประกอบกับค่านาม สิวร ผ้าไตร

"แล้วทรงพระกรุณาให้เอิบผ้าสิวรให้ได้ 1000 ไตร บวชพระสงฆ์ไว้ฝ่ายเหนือ
แล้วให้ลงมาอาราธนารับพระสงฆ์ราชาคณะและอันดับ 50 รูป ณ กรุงเทพมหานคร"

(จ.ม. เหตุรายวันทัพกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"กจกใหญ่อื่น 1 พรหมกว้าง 208, ยาว 600, 1 ผืน พระฉเหลี่ยมงาองค 1
ผ้าไตร 30 ไตร"

(พระราชสาส์นไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ 1 (จ.ศ. 1157))

ตำบล

ไข้ประกอบกับค่านาม ตำบล (เมือง)

"สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงตรัสถามว่า ถ้าเมืองโพธิสัตว์และเมืองบริบูรณ์ 2 ตำบล
นี้แตกแล้ว เห็นกรุงกำแพงฟ้ารับดีจะเสียหรือไม่"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม))

ต๋าลิ่ง ใ้ประกอบกับค่านาม เงิน

"พระมหามงคฺลเทศฺณนํ ใ้เงินเดือน ๆ ละ 4 ต๋าลิ่ง 10 ล่ลิ่ง"

(คำให้การขุนโกลนเรื่องพระพุทธรบาท (จ.ศ. 1148))

ถ้ง ใ้ประกอบกับค่านาม เหล้า ดิน

"เกลือ 3 เกวียน ราคาเกวียนละ 40 เหยียน เป็นเงิน 120 เหยียน เหล้าแดง
อาหนี 10 ถ้ง เป็นเงิน 120 เหยียน"

(สำเนาใ้บอกพระยานคร (จ.ศ. 1171))

"เงินค่านิตปลายป็น 7 แหล่ม เป็นเงิน 3 เหยียน ดินฝรัง 2 ถ้ง หนัก 99 ล่ลิ่ง
เป็นเงิน 45 เหยียน"

(สำเนาใ้บอกพระยานคร (จ.ศ. 1171))

ถ่า ใ้ประกอบกับศำกรียา คัน รับ ทำชู้ เอา ใ้ใหม่ (ปรับ)

"อนึ่งใ้การศำรวจน ถ่าเล่ดักซันเขาแลเข้าถ่า ซันปรำงเข้าพระวิตาร ใ้ชุนตาบ
เข้าคันแล้ว ใ้ศำรวจนเข้าคันแล้ว ใ้หนำยแวงคันแล้วใ้กันญบาคันเล่เป็น 4 ถ่า
ลิ่งเฮียล่ดัก"

(กฎหมายตราล่ำมดวง หน้า 83)

"มาตราหนึ่ง ทาขลुकนึ่ลิ่งเงินแก่เจ้านึ่ ถ่าเจ้านึ่เงินเจ้านึ่หมีรับถึงล่ำม ถ่า ใ้ร้อง
ฟ้องประหับลิ่งไปเจ้ากระทรวงแพ่งกระเล่ม"

(กฎหมายตราล่ำมดวง หน้า 34)

"ถ้าหญิงมียังทำชู้ด้วยชายผู้เดียวนั้นถึงสองถ้า เล่าใช้ให้โหมหรือชู้"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 207)

"มาตราหนึ่ง หญิงอันแรงทำชู้เหมือนผิว ผิวมันเอาลินไหมถึง 2 ถ้า แล้วมันยังทำชู้
คู่ชายเหมือนผิวมันอีกเล่าใช้ ทำนว่ามิให้โหมชายชู้นั้นเลย"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 209)

"มาตราหนึ่ง ชายใดกล่าวเล่าโหมว่าจะช่วยให้เอาข้าคนท่านเป็นเมีย หญิงนั้นก็ลงใจ
ด้วย ชาย ๆ สมรคด้วยท่าน ชายมิได้ช่วยให้ภาทาชทำนหมไปชอนเรนไว้ สบได้
ให้โหมทนทน ถ้ามิได้ทาชคินให้โหม 2 ถ้า"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 10-11)

หญิง ใช้ประกอบกับคำนาม หญิง

"มีหญิง เข้มยาบัน เยยวห่ม 1 หญิง ตั้งบนพานทมตะทองสำหรบถวายไปบ"

(จ.ม. เห็นว่าด้วยเหตุสละยามออกไปเจริญทางพระราช
ไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

ถอด ใช้ประกอบกับคำนาม ด้าย

"จอกรองเล่าขำงละล่องใบ ครีมีงแงหนกขำงละ $\frac{1}{2}$ ดำยใล่คราด

ดำยมงคลลูตร แลมกประเตนขำงละทอด"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 108)

ถั่ว ไร่ประกอบกับค่านาม ถั่ว

"ถั่ว แก้ว เขียว ไร่ น้ำถั่ว หนึ่ง มาที่บ้านกะปิ่นว่าฝากข้าพเจ้า เข้ามาให้กับ
พระสวสดีวาริ เจ้าทรัพย์"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

เถา ไร่ประกอบกับค่านาม กระทะ

"แล้วข้าพเจ้าตัดซื้อกระทะ 500 เถา สีเสียด 200 บาท ถั่วยามใหญ่ 1000 ช่อ ทองอังกฤษ 1000 ม้วน"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

แถบ ไร่ประกอบกับค่านาม แพร

"แพร หงอนไก่ลายพื้นดำมีหน้า 3 แถบ แพรหงอนไก่ลายพื้นขาวมีหน้า 3 แถบ
แพรหงอนไก่ลายศรีสันมีหน้า 4 แถบ ริมเส้น หนัก -/5"

(พระราชลาลันมีไปมากับกรุงเวียตนาม (จ.ศ. 1172))

แถว ไร่ประกอบกับค่านาม สถานที่ บ้าน

"โรงเสี้ยมคานหามนั้นเหมือนที่ซึ่งยกไปนั้น แผลกออก แต่ที่ข้าพเจ้าข้าหลวงมีชื่อ
อยู่นั้น เป็นผนัง บวกดิน เป็น 2 แถว ๆ ละ 3 ห้อง มีโรงสำหรับไพร่อยู่ 5 ห้อง"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกักรูป

(จ.ศ. 1116))

"ทางประมาณ 200 เส้นเศษ มีบ้าน 2 แถว มีต้นไม้ทั้ง 2 ฝาก ร่มตลอดไปจนถึง บ้านเจ้าเมืองกาลังกง"

(คำให้การสุนทีกเรื่องเมืองบาดสี (ล.ศ. 1208))

ทะเลาย ใช้ประกอบกับคำนาม มะพร้าว หมาก

"มาตราหนึ่ง สักหมากทำนทะเลายหนึ่งถึง 10 ทะลย ให้ไหมเอา 3 ทะลย ๆ หนึ่งเป็นเชย 25000 ถ้าสักมะพร้าวทลายหนึ่งให้ไหมเปนเชย 15000"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 278)

ทนาน ใช้ประกอบกับคำนาม ข้าวสาร เล้า ข้าวเป็ลือก

"มาตราหนึ่งใช้เสียบหมอดึงกำไว้มือเข้ากำทำนให้ผูเข้ากำนั้นแปลงกำ ให้ตั้งขัน เข้าเชย 3300 ข้าวสาร 3 ทนาน เล้า ทนานหนึ่ง เปดตัวหนึ่ง เทียน 3 เล่ม"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 176)

"ศักราช 805 ปีถุน เบญจศก ข้าวเป็ลือก แพงเป็นทนานละ 800 เชย"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด))

ทัพ ใช้ประกอบกับคำนาม ทัพ

"ชิงทัพ 5 ทัพ ก็ยกขึ้นไป"

(พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด))

หับ ใช้ประกอบกับคำนาม หับ

"หับให้พระล่งฉมอยู่ ล่องหับ เคียงกัน ชื่อ 6 ค่อก ยาว 12 วา"

(จ.ม. แห่งพระยะทางพระอุบาสิไปสังกาทรีป

(จ.ค. 1116))

ท่า ใช้ประกอบกับคำนาม ท่าเรือ

"เมืองกาลังจมีท่า เรือลูกค้าจอดข้างตะวันออก มีท่าเล็กท่าหนึ่ง ปาตังท่าหนึ่ง
รอกชุมท่าหนึ่ง อายท่าหนึ่ง รวม 4 ท่า"

(คำให้การสืบก๊กเรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ค. 1208))

ทาง ใช้ประกอบกับคำนาม ทาง

"ณ ปลายปี หม้ายกไล่ส่งมา 5 ทาง ล้วนทั้งหมดนี้ แต่รับกันอยู่เป็น 3 ปี เสียพิษณุโลก"

(จ.ม. แห่งความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 6)

ที ใช้ประกอบกับคำกริยา ที ทวน บังคับ ชัด

"ถ้าเจรมาถึง 2 ครั้งให้คร่ามือออกไปจากพระโรงแล้ว ลงพระราชอาชญาตี 30 ที
แล้วให้โหมศรีอุ้มตามบันดาคักดี"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 94)

"ประการหนึ่ง ให้ทวนด้วยลวดหนึ่ง 25 ที ประการหนึ่งให้โหมศรีอุ้ม"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 95)

"อนึ่งให้กระลาการบังคับปันข้าคดี ห้างปวงให้บริบูรณ์ 3 ประการคือ เมชอ 1 คือ
พิสูท 1 คือจะปรับ 1 ให้โจทก์จำเลย รู้เห็นด้วย ถ้าแลความ 3 ประการนั้นมิ
บริบูรณ์ไซ้ แหม่นบังคับแล้วถึง 3 ก็คดี แหม่นว่าเล่าก็ได้ดูเดียวกัน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 130)

"ฝ่ายข้างพวกหญิงเอาข้าวสารคลุกขมื่นขัดคนรำที่ตะพานกยง 3 ที แล้วมีหญิง
ออกมาฉุงเอาคนรำตะพานกยงเข้าไปในประตูบ้าน"

(คำให้การสันตึกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

ทรีป

ไซ้ประกอบกับคำนาม ทรีป

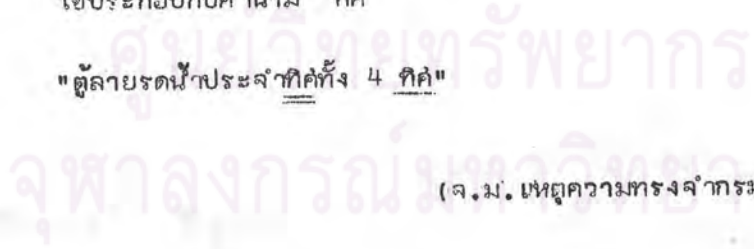
"ตั้งจะได้ฟังมาในปถม ก็ลปแรกตั้งแผ่นดินทรีปนั้นมิกำแพงสักรวาฬิ แลเขาพระสุเมรุ
ราชย์ แลสัตตะปะริภิมตะบรรพต ห้าง 7 ทรีป"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 9)

กิด

ไซ้ประกอบกับคำนาม กิด

"ผู้ลยรดน้ำประจ่ากิดทั้ง 4 กิด"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 42)

เท้า

ไซ้ประกอบกับคำนาม เท้า

"ผู้หญิงยี่ไม่คร่อมหลังม้าเหมือนผู้ชาย เอาเท้าห้อยข้างม้าข้างเดียวทั้ง 2 เท้า
ซี่ควงก็ไ้โตก"

(คำให้การสันตึกเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

ท่อน

ใช้ประกอบกับคำนาม เพลา หยวกกล้วย งาม้าง

"แลเส้าหน้าไหลรอบ 3 ก่า หักออกก็ลงมากกระทบเพลาไบนกลาง หักเป็น
3 ท่อน"

(จ.ม. ๖ หตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทริป

(จ.ค. 1116))

"ตัวหนึ่งเขาบักไว้กับหยวกกล้วย 5 ท่อน ท่อนละ 10 ตัว เป็นหนึ่ง 50 ตัว"

(คำให้การสืบก๊กเรื่องเมืองบาหสี (จ.ค. 1208))

"ศักราช 910 วอกศก (พ.ศ. 2091) วันเสาร์ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 5 เล็ดลออก
ล่นามให้ชนข้าง และข้างพระยาไพนัน งาหักเป็น 3 ท่อน"

(พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ)

แท่ง

ใช้ประกอบกับคำนาม หมึก

"ข่าต 5 ห่อ เล่น 10 ห่อ เขียวคาม 5 ห่อ ฟูน 10 ห่อ หมึก 200 แท่ง"

(ร่างตราถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ (จ.ค. 1168))

นัด

ใช้ประกอบกับคำนาม กระสุนปืน

ใช้ประกอบกับคำกริยา นัด ปฏิญาณ

"มีปืนคาบศิลาประมาณ 30 บอก กระสุนดินดำบอกหนึ่ง ประมาณ 9 นัด 10 นัด"

(จ.ม. เหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทร์ (จ.ค. 1189))

"อนึ่งผู้มีอิทธิพล ให้หนังสือนัดไว้แก่ผู้ภากระลาการว่าจะมาให้ตามกิติ เติระเมษยภักดิ์
ชัชวาทกิติ มิได้มาตามนัด 3 นัด ให้กฎเอาเนื่อความเป็นแพ้"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 44)

"สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงฟัง ทรงพระโลมณัส จึงมีพระราชบัญญัติ
ประกาศรับแก้ต่าณเหตุ 3 นัด แล้วดำรัสสั่งให้พระราชทานเสื้อผ้า เงินตราแก้ต่าณเหตุ
โดยฐานานุกรมแล้ว"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ)

(เสิม))

นาง ไข้ประกอบกับคำนาม นางผู้หญิง

"ราชรถ 7 เล่ม เทียมด้วยม้ามีนางสำหรับเล่มมรถละ 7 นาง อนึ่งในเดือน 7
เสด็จไปวัง ย่างตำบลโตรกพระได้ช้างพลายพัง 60 ช้าง"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิ-

พงศ์ (จาด))

นาย ไข้ประกอบกับคำนาม นายประตุ บุตตานุชิต คนไข้

"สิ่งตั้งนายประตุ 4 นาย หมื่นราชชำนายทมนิน หมื่นอินทรรักษา หมื่นภูเขาเจดีย์
หมื่นศรีพุทธบาล"

(คำให้การขุนโกลนเรื่องพระพุทธบาท (จ.ศ. 1148))

"มีหญิงเข้มขาบทึ่มเขียวหุ้ม 1 ถุง ตั้งบนพานถมตะทอง สำหรับถวายโปป ทูตานุทูต ส่วยามทั้ง 3 นาย แต่งกายเต็มยศ ตามธรรมเนียมส่วย" ตามธรรมเนียมส่วย

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตส่วยามออกไป เจริญทางพระราช
ไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"ทูตานุทูตส่วยามก็ขึ้นรถออกจากกรุงปารีส พร้อมด้วยบาทหลวงผู้กำกับและชาวส่วยาม คนใช้ 2 นาย ไปจนถึงเมืองอันอยู่ช้ายทะเล"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตส่วยามออกไป เจริญทางพระราช
ไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

นิ้ว ไปประกอบกับคำกริยา กว้าง โด

ไปประกอบกับคำนาม นิ้วมือ

"ราชทูตเชิญพานแว่นฟ้าทองคำรับราชสาส์น ๆ จารึกลงในแผ่นพระสุพรรณบัฏ กว้าง 6 นิ้ว ยาว คอกเศษ ม้วนบรรจุไว้ในผอบทองคำ"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตส่วยามออกไป เจริญทางพระราช
ไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"ข้าพเจ้าเห็นนุ่งผ้าไหมตาโถงตาโต 3 นิ้ว"

(คำให้การสนึกเรื่องเมืองบาดาล (จ.ศ. 1208))

"แต่ให้ตัดนิ้วมือโจร แลพวกซึ่งได้ลงมือนั้นเสียทั้ง 10 นิ้ว อย่าให้คุมสตราวุธได้"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 248)

บรรทัด ไข้ประกอบกับคำนาม อักษร

"หมื่นพิภพโมตริ ต่สัถยถนึ่งขาวหม่ขาว กราบถวายบังคมสามลา แล้วจากฤพระลู่พระบัตริ
เปนอักษร 9 บรรทัด ครั้นจากฤแล้วพร้อมกันม้วนพระลู่พระบัตริเขลิใส่ในกล่องเงิน"

(พระราชล่ำลั่นเรื่องตั้งพระองค์เอง (จ.ศ. 1156))

บาท ไข้ประกอบกับคำนาม ทอง เงิน

ไข้ประกอบกับคำกริยา หนัก

"ประทานเงินคนละ 1 ชั่ง ให้บังลู่ถลตัวทองคนละ 1 บาท"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 3)

"ท่านผู้ลู่พระราล่ำลั่นจะให้บ่าหนักแก่ผู้นั้นบ้างหรือ ข้าพเจ้าลิ่งว่าราลู่ถลจะให้
เงิน 5 บาท ถลถลจะให้เงิน 4 บาท ตริถลจะให้เงิน 3 บาท รวม 12 บาท"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทวีป)

(จ.ศ. 1116))

"เกลือ 150 เกวียน น้ำมันมะพร้าว หนัก 300 บาท ครึ่งหนัก 100 บาท น้ำตาลดำ
หนัก 400 บาท แพรสีนเจา 20 ม้วน"

(คำให้การลิ่งกัเรื่องเมืองบาดลิ่ง (จ.ศ. 1208))

บ้าน ไข้ประกอบกับคำนาม บ้านเรือน

"แลลู่เอาหิงนั้นไว้เปนเสยอยู่บ้านเรือนอื่น บ้านละ คิน 2 คิน ถึง 2, 3 บ้าน
แล้ว แลลู่เอลี้ยหิงเอาหิงนั้นมาลิ่งให้แก่อแม่ หิงเล้าไข้ ท่านว่า"

ย้ายบังอาจ เอาลูกสาวท่านไปเร่เลี้ยงประจักษ์"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 273)

ใบ ไข้ประกอบกับค่านาม ด้ หม้อข้าว กล่อม ลอก หนังสือคำร้อง ตราหนังสือ
กลอง ฆ้อง กระทะ สังข์ กระตุ้ม กะบะ
"พระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าหลวงแผ่นดินกลาง ทรงสร้างไว้ ณ หอพระมณฑปรัตนธรรม
ทรงไว้ตุ้ม 3 ใบ ลายกำมะลอใบ 1 เป็น 4"

(จ.ม.บ.มหัตถุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 42)

"เปิด 2 ตัว ไก่ผู้ 2 ตัว หม้อข้าวใหม่ 4 ใบ หม้อแกงใหม่ 4 ใบ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 107)

"กล่อมใหม่ ใสน้ำข้างละ ใบ ครกกระเบื้อง ล่างกระเบื้อง จะหรั๊ก กระบวย
ข้างละสำหรับ ลอก รองเล่าข้างละสองใบ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 108)

"ถ้าจะร้องฟ้อง ให้ผู้กล่าวการพิจารณา ก็ให้มันประกันให้คนหนึ่งฟ้อง ถ้ามัน
ทำร้องฟ้องขึ้นคนละใบ แลคนหนึ่งต่อใบ ก็ดี แล 2 3 4 5 คน ต่อใบก็ดี กว่า
สิ้นพวกมัน ทำนว่าอย่าให้รับร้องของมัน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 182)

" ๓ วัน 3 ⁶_๑ 3 คำ ปะเล็ง เบกจคก เวลาขึ้น 4 โมงได้สั่งตราเมืองสิงห์
เมืองพรหม เมืองชัยนาท เมืองกสินทร์ 4 ใบ ให้หมื่นภยรินทรถือไป"

(จ.ม. เหตุร้ายวันพฤหัสบดีกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"มีกล่องใบหนึ่ง ข้อมโหม่ง ใบหนึ่ง ขอคันทหนึ่ง แล้วตีเกราะด้วย"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

"บรรทุกกระตะ มาหนึ่ง เป็นกระตะ 6 เถา ใหญ่เล็ก 30 ใบ"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

"ให้ฤกษ์ตั้งพิธีกลบบัตร ได้สั่ง ชักขีณา วิชา ได้ต้นหมัน ใบหนึ่ง แล้วสร้างพระที่นั่งไพฑูริย์
มหาปราสาท องค์หนึ่ง"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ
(เจิม))

"เอาแผ่นพระสุพรรณบัฏม้วนใส่ในพระกล่องทองใส่ในพระถุงตาด ๆ มีตุ้มทอง 3 ใบ
สายไหมผูกปาก"

(พระราชลาลันไปเมืองสินครั้งรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1152)

"กระดางแพรใหญ่น้อย 4 ม้วน ศิลาปนหมึก 2 อัน พู่กันเขียนหนังสือ 3 พิบ หมึก
3 พิบ กะบะกำมลอ 4 ใบ"

(พระราชลาลันไปเมืองสินครั้งรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1152)

"เจ้าฮังวะให้เอาใบบัว ใบตอง ซึ่งปลูกลานดินไฉ้ลโคไฉ้ไฉ้ เอตัวลู่กลีไฉ้เรียง
กันไปทุกใบ"

(คำให้การมหาโคเรื่องเมืองพม่า (จ.ศ. 1172))

"ของพระกปีตันให้มาไม่คิดค่ากระสุนกลาง 4 นิ้ว 3 อัน กระสุน 3 นิ้ว 24 กระสุน
2 นิ้ว 12 นิ้วครึ่ง 140 นิ้วครึ่ง 49 รวม 228 ใบ เหล็กขาปืนอันหนึ่ง เหล็ก
ท้ายปืน 1 รวม 2 อัน "

(สำเนาใบบอกพระยานคร (จ.ศ. 1171))

"พระราชลาลันไฉ้พานล่องขึ้นระดับแว่นฟ้า ถุงแพรเหลืองระใบแดง 2 ใบ"

(พระราชลาลันมีไปมากับกรุงเวียตนาม (จ.ศ. 1172))

"สักหลาดแดงพับ 1 นาฬิกาฝรั่งอัน 1 จานแก้ว 4 ใบกับของถวายลันเกล้าฯ กรม
พระราชวังบวรคือ ผ้าขาวยาว 40 คอก 20 พับ"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี (จ.ศ. 1173))

"พัดตามลิวดำไฉ้พับ 5 เล่ม ภูกลันไฉ้พับ พวง 1 ตลับ กระจกพับหนึ่ง รวม 2 ใบ"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี (จ.ศ. 1173))

"กระบี่บังทองเล่ม 1 เครื่องทอง กระโถน 1 ใบ ปรอย 2 ตลับ"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี (จ.ศ. 1173))

ใบ (ระบายน) ใบประกอบกับคำนาม ระบายน

"อุ้งใหล่กล้องพระราชล่ำลั่น แพรตาดทองระใปากแพรพั้งสีแดงลู่กว้างติดหูทองคำ
ลูกกระ 7 หู ตั้มลายแทงล่ายไหมกรองสีน 3 ใบ อุ้ง 1"

(พระราชล่ำลั่นไปเมืองสินศรีกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

ประการ ใบประกอบกับคำนาม คีล โทษ ความอุบาทว์

"ด้วยมีสันดานชื้อแลตั้งอยู่ในคีล 5 ประการ คีล 8 ประการ และวะสีลัจจุจริต
คิดกลัวบาปละอายบาป"

(กฎหมายตราล่ำมดวง หน้า 40)

"ห้ามแห่แลขี่ม้าเข้ามาในล่นาม โยยการขุนดาบห้าม ถ้าขุนดาบมิได้ห้ามปรามใบ
โทษขุนดาบ 3 ประการ"

(กฎหมายตราล่ำมดวง หน้า 75)

"ศักราช 850 วอกคอก (พ.ศ. 2031) ล่มเต็ลพระบรมราชาธิราชเจ้าเลดีลไป
เอาเมืองทวาย และเมื่อจะเสียเมืองทวายนั้นเกิดอุบาทว์เป็นหลายประการ
โคตกลูกตัวหนึ่งเป็น 8 เท้า"

(พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ)

ประตุ ใบประกอบกับคำนาม ประตุ

"เมืองนั้นมิดู 2 ชั้น มีประตุ 4 ประตุ ๆ ช่องหนึ่ง ประตุโขยหนึ่ง ประตุน้ำหนึ่ง
ประตุผีหนึ่ง มีเล่าตะลูงข้างเฝือกโคคปราสาทเล่าหนึ่ง"

(คำให้การขุนโชนเรื่องพระพุทธบาท (จ.ศ. 1148))

ปาก ไข่ประกอบกับค่านาม ปินคิลาปากนก

"ปัตตีให้หลวงศิษรเทพขึ้นมามากขำราชการให้เจ้าพมกงานคุมเป็นคาบคิลา 135 บอกรละรุ่น 1137 ลูก ปินคิลาปากนก 1030 ปาก ดินดำ 172 ขึ้นมาจ่าย ณ เมืองลระบุรี"

(จ.ม. เหตุเรื่องพระยาจักรีเกษมทักองทัพ (จ.ค. 1172))

ปีก ไข่ประกอบกับค่านาม ปีกนก

"ปีกนก ข้างหน้า 600 ปีก ข้างใน 300 ปี รวม 900 ปี"

(พระราชลาลันออกไปฉิมก้องพระเจ้าเกียเข็ง
(จ.ค. 1172))

ปล้อง ไข่ประกอบกับค่านาม ไม้ไผ่

"แ วเอาไม้ไผ่ลำโตประมาณ 2 ก่า ตัดเป็นกระบอกยาวปล้องหนึ่ง เท่ากัน 4 กระบอก ตั้งเรียงกันบนกระดานหลัก 2 ข้าง"

(คำให้การสินทักเรื่องเมืองบาหลี (จ.ค. 1208))

เปล ไข่ประกอบกับค่านาม เปล

"ครั้นเพลเข้า ณ วันอังคาร เดือน 7 ขึ้น 12 ค่ำ วัตรมหาเสนาพร้อมด้วยกัน ณ หอพระราชลาลัน เอาเปลผ้าอย่างฉนวนมาให้ข้าพเจ้า ข้าหลวงมีชื่อคนละเปล"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทวีป
(จ.ค. 1116))

ผัด ใช้ประกอบกับคำกริยา ผัดสิ่ง

"อนึ่งถ้าขาดผัดสิ่งข้างมาผู้คนถึง 3 ผัด สิ่งให้กฎเอาคดีเป็นแพ้"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 45)

ผืน ใช้ประกอบกับคำนาม ผ้า กระแสยง ม่าน รองพระลุ้ง เสื้อ ผ้าห่ม พรม
เสื่อ

"แลให้แต่งเครื่องบวงสรวงขึ้นลานลงถันดังนี้ ผ้าขาว 5 ศับ 2 ผืน เปต 2 ตัว
ไก่อู 2 ตัว หม้อข้าวใหม่ 4 ใบ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 107)

"เครื่องกระยาทั้งนี้ กระแสยงข้างละ 2 ผืน ผ้าขาวนุ่งห่มตัวละสำหรับ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 108)

"ม่านพระมณฑป 4 ผืน แพรกระบวนขึ้นหุ้มแดงผูกทองแกมใหม่เป็นก้านแย่ง
ระไบขึ้นในแพรฟ้งสีเหลือง"

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(พระราชลาล้นไปเมืองสินศรีกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"ขึ้นนอกแพรฟ้งสีแดงสำใหม่แดงกรองสีน 2 ลาย เขานพระเสียดแพรฟ้งสีเหลือง
ยาว กว้าง 1 พนม 4 เหลี่ยม รองพระลุ้ง ผืน 1"

(พระราชลาล้นไปเมืองสินศรีกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"เสื่อ ตะนาว 4 เหลี่ยม ขลิบผ้าแดง 2 ผืน ผ้าสีผึ้ง 4 ผืน กระแสจตาขลิบผ้าแดง
สำหรับพัดพระราชล้าสั้น 4 ผืน"

(พระราชล้าสั้นไปเมืองสินศรีกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"ข้าพเจ้าพักนอนอยู่ที่บ้านจวดตดินหนึ่ง หนาวนไก่เสื่อ 3 ชั้นกับผ้าห่มผืนหนึ่งก็ไม่อุ่น"

(คำให้การสินศรีเมืองบาทลี (จ.ศ. 1208))

"กจกใหญ่อันหนึ่ง พรมกว้าง 208 ยาว 600 1 ผืน พระฉเหลี่ยมงาองค์ 1
ผ้าไตร 30 ไตร"

(พระราชล้าสั้นเรื่องตั้งพระองค์เอง (จ.ศ. 1156))

"ได้พระราชทานเงินตรา 5 ชั่ง เสื่อ เข็มขาบไทยแยงดอกเล็กพื้นแดง 1 ผืน
แยกดอกพุ่มตาตรางม่วง 1 ผืน รวมเป็น 2 ผืน"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี (จ.ศ. 1173))

แผ่น

ใช้ประกอบกับค่านาม คีลา เงิน กระลก ทองคำเปลว แผ่นที่ กระดาษ

ลูกตง

"แลสิ่งพระราชทานแผ่นคีลาควร (อุทกต) พระพุทธบาทแลแผ่นคีลาแผ่นหนึ่ง

ให้ลงจากพระราชวังขาวดาร แลพระราชตำรา"

(จ.ม. เห็นว่าด้วยเรื่องร่างพระพุทธบาทจำลอง
ประดิษฐานไว้ ณ วัดจุฬามณี (จ.ศ. 1042))

"ข้อหนึ่ง กรุงไทยปราบดาภิเษกให้หมื่นให้ทูตานุทูตออกไปจงตกหม้ออี ไม่ให้ทูตานุทูตกลับเข้ามาเก็บสำเภากรุงไทย ซึ่งช้อออกไปข่มเหงให้เดินล่าถอย ล่าเภาสินเข้ามาทูตตานุทูตร้องฟ้องก็มิฟังให้ยกชอหนายไข่เรียกเอาเงิน 4 แผ่น ว่าเป็นค่ารับฟ้อง ดังนี้"

(ร่างพระราชลาลิ้นคำหับไปเมืองสิ้นครั้งกรุงธนบุรี

(จ.ศ. 1143))

"กระจกประดับผนังข้างนอก 180 แผ่น กระจกประดับเสาใน 320 ทองคำปูหลังคาลงมา 62 ซึ่ง ทองคำเปลว 294,600 แผ่น"

(คำให้การขุนโกลนเรื่องพระพุทธรบาท (จ.ศ. 1148))

"เครื่องถ้วย 4 อัน เครื่องแก้ว 4 สิ่ง แผนที่กระดาศ 100 แผ่น กระดาศแพรวใหญ่ น้อย 4 ม้วน ศิลานหมึก 2 อัน"

(พระราชลาลิ้นไปเมืองสิ้นครั้งรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1152)

"หมื่นล่วลดีอักษระจากพระราชลาลิ้นไปกรุงเวียดนามด้วยกระดาศฝรั่ง 4 แผ่น เป็นอักษร 46 บรรทัด ปิดตาโลโตประจำคอก"

(พระราชลาลิ้นมีไปมากับกรุงเวียดนาม (จ.ศ. 1171))

"ข้าพเจ้าราชทูตให้เงินตรา 2 บาท ลูกตง 2 แผ่น"

(จ.ศ. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปลังกาทวีป

(จ.ศ. 1116))

ฝ่าย ใ้ประกอบกับค่านาม พระสงฆ์ อาฆาตย์ ไอยการนา

"ครั้นอ่านลัจจอริชฐานทั้งสองฝ่ายแล้ว พระสงฆ์แลอาฆาตย์ทั้ง 2 ฝ่ายก็หสิ่งน้ำ
สลจในมหาปีตราพี"

(จากพุทธประวัติสังเขปเมืองด่านซ้าย (จ.ค. 922))

"ไอยการนา 10000 กนเมืองทั้ง 4 ฝ่าย มีริมปลกล่องคันทนตระวัน เบี้ย คู่หนึ่ง
กันชิงหุ้มผ้าแดงกันหนึ่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 73)

พระองค์ ใ้ประกอบกับค่านาม กษัตริย์ พระสงฆ์ พระพุทธรูป พระพุทธเจ้า เทพบุตร
พระอรหันต์ พระเจดีย์ พระบรมลารีกาธาตุ

"อดีตวรพุทธคำสนาตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่นิระพานไปแล้วได้ 2103 ปี
ถึงมีพระมหากษัตริย์ราชาราชเจ้า 2 พระองค์"

(จากพุทธประวัติสังเขปเมืองด่านซ้าย (จ.ค. 922))

"แลพระสงฆ์ บวชโดยเสด็จทั้งสี่คณะ 2348 พระองค์"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยเรื่องสร้างพระพุทธบาทจำลอง
ประดิษฐานไว้ ณ วัดจุลามาณี (จ.ค. 1042))

"ห้องหนึ่งมีพระพุทธโล่ ยาล้นนั้นยาว 4 วา 2 คอก พระองค์ 1 แลที่ล่องห้องนั้นมี
พระหน้าคอก 1 คอกสืบ 30 พระองค์"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสิไปสังกาทวีป

(จ.ค. 1116))

"แลในปถมกัฬ เกิดกอบัวมีดอกห้า บอกสัญญาฉิมิตรอันจะอุบัติแห่งล่มเด็จพระพุทธรเจ้า
ทั้งห้าพระองค์ อันจะไต่ตรัสในพิภกัฬปี"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 9)

"ขณะนั้นมีเทพบุตร พระองค์หนึ่ง มีนามมิได้ปรากฏอยู่ในระวางเทพดาทั้งหลาย"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 46)

"แต่นั้นล่วงไปอีก 118 ปี พระโมคคัลลิตตฤคเระกับพระอรหันต์ 1000 พระองค์
จะกระทำตติยสังคายนา ณ เมืองปาตลีบุตร"

(จ.ม. เหตุร้ายวันทีกรุงธนบุรี (จ.ค. 1143))

"ถึงพระราชาผู้กุมารเจ้าสามพระยา ได้เล่ายราชลัมปติ พระนครศรีอยุธยา ทรง
พระนามล่มเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าและทำนสิ่งให้ก่อพระเจดีย์สองพระองค์"

(พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ)

"อนึ่งล่มเด็จบรมนารถบรมพิตรพระเจ้าอู่หัวบรมธรรมมฤคหาราชาธิราชเจ้า
พระราชทานพระลัทธิบรมธาตุ หย่างกลาง น้อย 10 พระองค์ ใส่พระโกฏินาค
ชั้นนอก"

(พระราชลัทธิเรื่องตั้งพระองค์เอง (จ.ค. 1156))

พระธรรมขันธุ์ ไ้ประกอบกับค่านาม พระไตรปิฎก

"ทรงพระไตรปิฎก 88000 พระธรรมขันธุ์ ประดิษฐานไว้ในตู้ทรงพระมรรฎบ"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 41)

พับ ไข่ประกอบกับค่านาม ผ้ากาเล่า แพร สักหลาด

"แลให้เอาผ้ากาเล่าถวายพระสังฆสังฆาณเธร 25 พับ ให้ผู้จาดูลพระรายล่ำลั่น
วิธปาเก รองตริตริทุต 6 พับ"

(จ.ม. ยหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทริป
(จ.ศ. 1116))

"แพรสีนเจา 20 ม้วน แพรฝงสี 30 พับ ไปค้าขายเมืองบาหลี่"

(คำให้การสินทีกเรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

"ทองอังกฤษ 1000 ม้วน ไหมทอง 50 พับ ผ้าขาว 50 พับ ผ้าเนื้อดิบ 100 พับ"

(คำให้การสินทีกเรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

"สักหลาดแดงพับ 1 นาฬิกาฝรังอัน 1 จานแก้ว 4 ใบ"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี (จ.ศ. 1173))

แพ ไข่ประกอบกับค่านาม แพร

"ฝ้ายลุ่มเต็จพระมหารธรรมราชา ตำริการที่จะทำลายทัพเรือ ก็ตรัสให้เอาไม้ไผ่
ผูกแพกว้าง 10 วา ยาว 20 วา 50 แพ แล้วเอาเชื้อเพลิงใส่เต็มหสังแพ"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ [เจิม])

ไพบ ไช้ประกอบกับค่านาม เงิน

"ณ ศักราช 1164 ปีจอหนักษัตรี สัตวาคัก เจ้าอังวะให้เรียกเอาเงินแก่ราษฎร
10 เรือน เอา 33 บาท 3 สลึง 3 เฟื้อง 3 ไพบ 3 กล้า 3 กล้า"

(คำให้การมหาโคเรื่องเมืองพม่า (จ.ศ. 1172))

ไพบ ไช้ประกอบกับค่านาม ไพบ

"ไพบซึ่งมาด้วยนั้น ประมาณ 500 ไพบ ชำวนาเกี่ยวข้าวถือหอกบ้าง คาน หลาว บ้าง"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระ

จักรพรรดิพงษ์ (จาด))

โพง ไช้ประกอบกับค่านาม เหล้า

"มาตราหนึ่ง ถ้าจะพลับบ้านเรือน เรือกสวนไร่นา ให้ดื่มพระสงฆ์ 7 รูป จำเรียพระ
ปรีด 3 วัน ทำภัต 3 ชั้น ไบศรีสารบหนึ่ง เปด 1 ไก่ 1 เล่า โพง 1
คชเรือนาง หนึ่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 183)

เพ็ญ ไช้ประกอบกับค่านาม เหล้า

"มาตราหนึ่ง เมื่อดั้นเข้าลามไปโหมเข้าทำนไช้ ทำนให้ทำขวันหมูตัวหนึ่ง
เปดตัวหนึ่ง เล่า เพ็ญหนึ่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 110)

ฟาก ใ้ประกอบกับค่านาม ฟากตะวันออก ฟากตะวันตก
 "พระยาจักรี พระยาพระคลัง แจ้งตั้งนั้นก็แต่งทัพเป็น 2 ทัพ ทัพพระยาจักรีเดิน
 ทางฟากตะวันออก ทัพพระยาพระคลังเดินทางฟากตะวันตก ไปชุมนุมอยู่ทั้งสองฟาก
 โดยทางทัพมอญจะยกมา"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันสี่พันห้า
 (เดิม))

ฟากทุ่ง ใ้ประกอบกับค่านาม ทุ่ง
 "รุ่งขึ้นสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ทรงช้างต้นพลายกามกวม สูง 7 คอกตัวทาแดง
 เล็ดลิกพลมาทุ่ง ลุมพลีให้ทหารเดินเท้า แ่่งตามกิวไม้ทั้ง 2 ฟากทุ่ง"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันสี่พันห้า
 (เดิม))

พื่อน ใ้ประกอบกับค่านาม เข้า (ข้าว)
 "มาตราหนึ่ง เข้าจะใกล้อกรวงทั้งท้อง และเข้าออกรวงแล้วมีผู้ลักเกี่ยวเอาไป
 ทำนให้ไหม พื่อนละ 11000"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 105)

เพ็อง ใ้ประกอบกับค่านาม เงิน เป็นมาตราบอกเงินตรา
 "ยุคเข็ญเป็นที่สุดในปลายแผ่นดิน เงินในคลังใน หาย 2000 เหรียญ ๆ ละ 1 บาท
 3 สลึง 1 เพ็อง แพรเหลือง 10 ม้วน รับสิ่งเรียกหาไม่ได้"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 12)

กาง ใ้ประกอบกับค่านาม เล้า

"เครื่องกระยาหังนี้ กระแสข้างละสองฝืน ผ้าขาวนุ่งห่มข้างละสำหรับ ผ้าขาววง
พร้าข้างละฝืน ใ้ตัวผู้รู้ชั้นประจำยามข้างละตัว ใ้บังสะกุนไหว้เทพารักษ์ข้างละ
2 ตัว เล้าไหว้ เทพารักษ์ข้างละสองกาง เล้าเลี้ยงกระลาการข้างละ สองกาง
เข้าล้านเข้าจ้าวข้างละ 2 แล้ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 108)

ภาค ใ้ประกอบกับค่านาม ทรัพย์มรดก

"มาตราหนึ่ง ต่่านา 400 ลงมาถึง นา 10 ตายใ้ ใ้บันทรัพย์มรดกเป็น
3 ภาค ๆ หนึ่งใ้แก่บิดา มานดาผู้ตาย ภาคหนึ่งใ้แก่ขามิ ภริยาผู้ตาย
ภาคหนึ่งใ้แก่ญาติพี่น้องลูกหลาน เหลน สี่ผู้ตาย ซึ่งใ้รักษาใ้ปลงค้ตามล่ฉฉแล
ห่าง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 58)

มัด ใ้ประกอบกับค่านาม หอกมัด

"ข้างพลาย ฟังประมาณ 100 ข้าง ม้าประมาณ 30 ม้า แต่ปืนใหญ่ ปืนน้อย ข่าพเจ้า
หาเห็นไม่ แต่หอกมัด ๆ ละ 20 เล่ม 30 เล่ม ประมาณ 1000 เล่ม"

(จ.ม. เหตุเรื่องปราบขบถเวียงสันทร์ (จ.ค. 1189))

ม้า ใ้ประกอบกับค่านาม ม้า

"ข้างเครื่อง 6 ข้าง ม้า 8 ม้า เป็นทัพหน้า ใ้พระยายมราชเป็นนายกอง
หลวงรามสรุเตชเป็นยกกระบัตร พระไ้ยอมนากเป็นเกียกกาย"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ

พระจักรพรรดิพงศ์ (จาด))

มือ ใช้ประกอบกับคำนาม มือ

"เท้าใหล่กำไลเงินกลม ข้อมือใหล่กำไลแบน เป็นหน้ากระดานข้างละ 2 เส้น
มือถือพัดตามลี้วคลี่ทั้ง 2 มือ"

(คำให้การสินทักเรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

มือ

ใช้ประกอบกับคำกริยา ยืนยืน

"ถ้าผู้หนึ่งนั้นถามผู้อาหาร ๆ มีปรกติถ้อยคำยืนยืนอยู่ถึง 3 มือ 3 หน และผู้อาหาร
ถึงแก่มรณภาพแต่ใน 2 3 วันก็ดี ท่านว่าทรัพย์นั้นคงเป็นสิทธิ์แก่ผู้รับนั้น"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 57)

มุม ใช้ประกอบกับคำนาม มุม

"ให้เร่งเดินค่ายประชิดเข้าไปให้ใกล้ ห่างเมืองแต่เส้นหนึ่ง 30 วา ให้ตั้ง
ป้อมพุนดินทั้งมุม มุมละ 2 ด่าน"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ

พันจันทนุมาศ (เจิม))

ม้วน ใช้ประกอบกับคำนาม แพร กระดาษ

"ข้าพเจ้าให้แพร แพร กบี่ตั้งการรั้งราชทูต 15 ม้วน"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทวีป

(จ.ศ. 1116))

"แผ่นที่กระดาษ 100 แผ่น กระดาษแพรว ใหญ่ 4 ม้วน ศิลานมิก 2 อัน"

(พระราชลาลันไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ 1
จ.ศ. 1152)

เม็ด (เมล็ด)

ใช้ประกอบกับคำนาม เพชร พลอย งาม

"แลมีเพชรใหญ่ 2 เม็ด ราคาแพงระดับในวงขอบเหรียญนั้นอีกหน้าหนึ่ง
จำหลักเป็นรูปพระวิฆณาณ"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทาง
พระราชไมตรี (จ.ศ. 1050))

"จะได้พลอยสักเม็ดหนึ่งหรือ 2 เม็ด ก็ตามเถิด"

(คำให้การสุนทรี เรื่องเมืองบาดาล (จ.ศ. 1208))

"เลือเข็มขาบดอกใหญ่ที่แดง ดุมทอง แก้วเม็ดตัวหนึ่ง เข็มขัดทองประดับพลอย
สาย 1"

(จ.ม. เหตุรายวันที่กรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

ไม้

ใช้ประกอบกับคำนาม แพรว

"ข้อหนึ่งขุนนางก็ดี โพรก็ดี มีอายุถึง 70 ปี 80 ปีขึ้นไปถึง 100 ปีก็ดี
พระราชทานเงิน 10 ตำลึง แพรวตัว ไม้หนึ่ง ย่าวหาบ 1 หมูหนัก 10 ชั่ง
ไม้เท้าอัน 1"

(พระราชลาลันไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ 1
จ.ศ. 1152)

เมือง ไข่ประกอบกับค่านาม เมือง

"เล่นเรือไปลมตี วันหนึ่ง 12 โยชน์แล่นไป 10 วัน จึงรอบเกาะคิดได้ 120 โยชน์
มีเมือง 16 เมือง"

(คำให้การสุนทรีเรื่องเมืองบาดาล (จ.ศ. 1208))

ยก ไข่ประกอบกับคำกริยา เล่นระบำ เข็มร ทวน

"นายรองเรื่องด้วยอินทภริหรรทิกยีนฉานเล่นระบำข้ายชวา หม่งครุ่ม 3 ยก เมื่อแรก
เสด็จหม่งครุ่ม ยแม่เมื่อเสด็จ หม่งครุ่ม มหาดเล็ก"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 137)

"มาตราหนึ่ง ผู้ใดวิวาท ตีตำพินแทง ล้มพระพราหมณ์ พุทธาจารย์ แลบิดามานดา
ปู่ย่าตายายแห่งตน มีบาทเจ็บด้วยเหล็กษาหัดไข ให้เข็มร 3 ยก ทวนบก 3 วัน
ทวนเรือ 3 วัต ตัดนิ้วมือเสียให้สิ้น"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 199)

"ถ้าชายหญิงผู้ใดประมาททำให้เพลิงไหม้ เรือนตนนอกเมืองลามไปไหม้เรือน
เพื่อนบ้านเสียทรัพย์สิ่งสิน ให้เอาเงินทวนด้วยลวดหนักที่เพลิงไหม้ ยกหนึ่ง
ทวนทางบกเรือ 3 วัน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 297)

ยอด ไข่ประกอบกับค่านาม นอระฆาต

"นอระมادت ข้างหน้า 6 ยอด ข้างใน 3 ยอด รวม 9 ยอด"

(พระราชลัญจกรไปเมืองสินคั้งรัชกาลที่ 1

จ.ศ. 1148)

ระทาก ใช้ประกอบกับค่านาม ระทาก

"เดือน 12 การพิพิธธรองเปริยง สดุดลอยโคมลงน้ำตั้งระทากดอกไม้ในพระเมรุ
4 ระทาก หน้า 2 โธรง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 141)

ราง ใช้ประกอบกับค่านาม ม้อง

"ปีพาทย์มีม้องห้อย แขนว 3 ใบ กลองแขกใบหนึ่ง ขลุ่ยคั้นหนึ่ง ม้องรางหนึ่ง รางท่า
เหมือนรางระนาด"

(คำให้การสุนทกัเรื่องเมืองบาดลั (จ.ศ. 1208))

ริ้ว ใช้ประกอบกับค่านาม กระบวน

"กรมแขกมูหริต สรวมเลื้อวลาศโพกผ้าตะปิตริ้วทอง เหน็บกฤษณ์หนึ่ง กรมคู่ชักรม
รักษาพระองคั้สรวมเลื้อวตามปักดาศักดี โพกผ้าสีถือหอก เดินกระบวน 4 ริ้ว แต่
กระบวนนั้น ๆ มีรงยันตันนำริ้วซ้ายริ้วขวา"

(กาคาบฟ้องเรื่องหม่อมเหม็นกับพวกเป็นกบฏ

สมัยรัชกาลที่ 2 (จ.ศ. 1171))

รูป

ใช้ประกอบกับค่านาม พระล่งขี้

"ครั้นแล้วเสียมณฑปใส่พระราชลาลิ้น เล็ดตกลงเรือพระที่นั่งศิริพิมานชัย พระอุบาสิหนึ่ง
พระอธิมณีหนึ่ง พระล่งขี้อันตบ 15 รวม 17 รูป ลงเรือสีผ้าแดงไปบำรุง
พระค่านา ณ กรุงศิริวัฒนบุรี"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสิไปสังกาทวีป

(จ.ศ. 1116))

รถ

ใช้ประกอบกับค่านาม ราชรถ

"ปีเถาะสัปตศก พระโองการรับสั่งให้ช่างทำราชรถขึ้นจะทรงพระโกศ
พระอัฐิ 7 รถ ให้ตัดเล่าพระเมรุตั้งทรงประทับเครื่องให้เสด็จแล้วแต่ในปีเถาะ"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี

หน้า 20)

รอบ

ใช้ประกอบกับคำกริยา เวียน พัน

"ผู้เห็นหน้านั้นเมียบพระโหราราชครูทั้ง 4 แลเมียบสุดตมก เวียน 9 รอบ สิ่ง
ประทับพระราชขนิทรทิบ แล้วสิ่งลุ่มเตลีพระอัครมเหสีเจ้าทิบแล้วเสด็จออก"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 140)

"แล้วเอาผ้าไหมริ้วแดง ริ้วดำยาวไปตามผืน พันเอวเข้า 3 รอบ"

(คำให้การสินทักเรื่องเมืองบาดาล (จ.ศ. 1208))

รอย ใช้ประกอบกับคำกริยา ไถ
 "ถ้าแลไถแผ่นให้ไหมเปนเชียว 33,000 ถ้าไถ 2 รอย ให้ไหม 110,000"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 108)

ร่อง ใช้ประกอบกับคำนาม ร่องน้ำ
 "มาตราหนึ่ง ผู้ใดสักไยน้ำในนาทำนอกเสียให้ไหม 12,000 ถ้าพันคันนา
 ทำนไยน้ำออกเสีย ให้ไหมร่องละ 130,000"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 106)

โรง ใช้ประกอบกับคำนาม หนึ่งตะลุง รำ โขน ทุ่ม ละคร
 "เมื่อพบแล้ว จะชักนำให้ทำพิธี 7 วัน แล้วจึงเอาต้ายตีบาต ทรงบาค เมื่อ
 คล้องติด หนึ่ง 8 โรง รำ 8 โรง ส้มโพน 7 วัน เหล้นมหรรสพ 15 วัน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 89)

"ข้าพเจ้าบอกว่าที่กรุงเทพฯ มีโขน ทุ่ม ละคร มีหนัง มีจิวแล้วถามข้าพเจ้าว่า
โขนทุ่มละคร นั้นโรงหนึ่งมีคนสักกี่คนแต่งตัวอย่างไร"

(คำให้การสืบกักเรื่องเมืองบาหลี (จ.ศ. 1208))

แรด ใช้ประกอบกับคำนาม แรด
 "มีลูกช้างอย่างย่อม 3 ช้าง พระราชทานไปเปนพาหนะ พระที่นั่งสำหรับพระราช
 ออร์สพระเจ้ากรุงฝรังเศสทั้ง 3 พระองค์กับแรด 2 แรด เป็นต้น"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทาง

พระราชไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

เรือน ใช้ประกอบกับคำนาม ราชฎ

"ณ ศักราช 1164 ปีจอ นักษัตร จัตราคัก เจ้าอวังจะให้เรียกเอาเงินแก่ราชฎ
10 เรือน เอา 33 บาท 3 สลึง 3 เฟื้อง"

(คำให้การมหาโค เรื่องเมืองพม่า (จ.ศ. 1172))

เรื่อง ใช้ประกอบกับคำนาม คดี

"อนึ่ง คดีเรื่องเดียวกัน มันผู้เจ็บฟ้องแล้ว ๆ ญาติพี่น้องและผู้อื่นมาฟ้องช่วยกันกล่าว
โทษจำเลย"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 183)

สิ่ง ใช้ประกอบกับคำนาม ยาเส้น ยาแดง

"ยาเส้นชวา 10 สิ่ง ราคาสิ่งละ 6 เหรียญ เป็นเงิน 60 เหรียญ
ยาแดง 2 สิ่ง ราคาสิ่งละ 30 เหรียญ เป็นเงิน 6 60 เหรียญ"

(สำเนาใบบอกพระยานคร (จ.ศ. 1171))

ลา ใช้ประกอบกับคำกริยา ตี โห้ ปรับไหม กราบถวายบังคม

"ส่งนาลิกา เอาข้างเข้าที่ บรมลูกขุนคุมตีหกรีกลาหนึ่ง เอาข้างออกยื่นที่เบิก
ลูกขุนทั้งพระส้าอาง 3 นาลิกา ตีหกรีก 2 ลา"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 137)

"ถ้าเสด็จลงมาแต่เช้าตรู่ โห่ 3 ลา เล่นหนังระบำ เสียงลูกขุนแผ่ฟ้ายิน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 141)

"ถ้าเพื่อความซึ่งหากันเป็นแต่ประจิมโทษให้ปรับไหมพญาณ ลาหนึ่งตามบันตาศักดิ์"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 53)

"แล้วเชิญพระราชโอรสเสด็จขึ้นบนท่ายสาภา อาสภักดิ์เอาม่านวงรอบพระมณฑป
ทูล ข้ำหลวง ท่องสือ บันสือ นายสาภาล้าต่า ทั้งล่องลากราบถวายบังคม
3 ลา แล้วนายสาภาล้าต่า แต่งโต๊ะเสียงแล้วกลับมา"

(พระราชโอรสไปเมืองสินศรีกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

สิ้น ใช้ประกอบกับคำนาม เสียมขลิบเบา

"เสด็จราชนิกุลธนาเทวี เสด็จพระธำมรงค์แล้ว พระสนมเอางานพระศรีสุธารคำพิชัย
ถัดมาลัดเต็จพระภรรยาเจ้าทั้งล่อง เสียมขลิบเบากำมณี 7 สิ้น ถัดนั้นแม่หยัวทั้งล่อง
พระราชเทวีพระองค์ราชเบา 3 สิ้น"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 131)

ลูก ใช้ประกอบกับคำนาม กระสุน

"บัดนี้ให้หลวงพิณเทพขึ้นมาบอกข้าราชการ ให้เจ้าพนักงานคุมปืนคาบศิลา 135 บอก
กระสุน 1137 ลูก"

(หนังสือเจ้าพระยาจักรีเกณฑ์กองทัพหัวเมือง

(จ.ศ. 1172))

เล่ม (แหล่ม) ใช้ประกอบกับคำนาม รถ เกียน กระบี่ ทวน หอก ฝิตปลายปืน
เกเรียน พัด

"เรือล่องลำได้เข้าไปในลำน้ำวัน 1 ก็ถึงหน้ากรุงโรม ได้ขึ้นรถเล่ม 1 เกียนม้า
3 คู่"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทาง
พระราชไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"เปิดตัวหนึ่ง เกียน 3 เล่ม เมียงหมากให้แก้หมอ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 176)

"ตั้งขุนหมื่นกรมการตามฐานะศักดิ์เมืองชลบุรี แล้วพระราชทานกระบี่บังเงิน
เล่มหนึ่ง เลื่อเข็มขาบดอกใหญ่เห็นแดงดุมทองแก้วเม็ด ตัวหนึ่ง"

(จ.ม. เหตุรายวันที่กรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"ข้าพเจ้าเห็นมีปืนคาบศิลาวางไว้บนกระโตแก้ว ประมาณ 60 บอก 70 บอก
ทวน 9 คอก 10 คอก วางไว้บนช่อโรงประมาณ 60 เล่ม 70 เล่ม"

(คำให้การสังกัการเมืองบาดลีส (จ.ศ. 1208))

"ม้าประมาณ 30 ม้า แต่ปืนใหญ่ปืนน้อยข้าพเจ้าหาเห็นไม่ แต่หอกมัด ๆ ละ
20 เล่ม 30 เล่ม ประมาณ 1000 เล่ม"

(จ.ม. เหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทร์ (จ.ศ. 1189))

"เงินค้ำมีดปลายปืน 7 แหล่ม เป็นเงิน 3 เหรียญ ดินฝรั่ง 2 ถัง หนัก 99 ลี้
เป็นเงิน 45 เหรียญ"

(สำเนาใบบอกพระยานคร (จ.ค. 1171))

"ให้ทราบทุกพระกรุณาว่าพระยาอภัยภูเบศร์ พระยาพระเขมรเมืองปัตบองแต่งตั้งให้
เขมรมีชื่อคุม เกวียน 11 เล่ม บรรทุกงาช้าง ผลเร็ว ผลกระวาน สิ่งของ
เข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย"

(หนังสือเรื่องพระยาจักรี เกษมศักดิ์ทูลเกล้าฯ ถวาย
(จ.ค. 1172))

"พุดดำ จิวดำไล้หีบ 5 เล่ม ภูักสีน ไล้หีบพวง 1 ตลับ กระฉกหีบหนึ่ง 2 ใบ"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี (จ.ค. 1173))

แล้ง ใ้ประกอบกับคำนาม ข้าวเหนียว ข้าวสาร

"เกล้าเลี้ยงกระลาการข้างละสองทาง เข้าลานเข้าจ้าวข้างละ 2 แล้ง เข้าศาลเข้า
เหนียวข้างละ 2 แล้ง หม้อเข้า แกงใหม่มีฝาละมีครบข้างละ สำหรับ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 108)

สำ ใ้ประกอบกับคำนาม หวาย อ้อย เรือ

"ทำนให้สักฉัตรกันเท่า 4 นิ้ว ใ้หมันนึ่งคาดเตี้ยว เอาเฉลวปะหน้าผากมัน
เอาขึ้นขาอย่างไว้ แล้วใ้ปลงลงตีด้วยไม้หวาย 3 ลำหนึ่ง โดยโทษ
อันมันเถียงเจ้าผัวนั้นแล"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 219)

"มาตราหนึ่ง ถ้าสักอ้อยสักหนึ่งถึง 9 ส่า ให้ไหมแปนเขี้ย 1100"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 278)

"เพลาเข้ากะปิตันเอาเรือบด 2 ส่าให้ไปลงเรือใหม่ข้าพเจ้าเข้ามาทอดอยู่
หน้าห้องน้ำลึก 25 วา"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดล (จ.ศ. 1208))

ส่าหาบ ใช้ประกอบกับค่านาม งาข้าง

"งาข้างข้างหน้า 4 ส่าหาบ 12 กิ่ง 3 บาท ข้างใน 4 ส่าหาบ 6 กิ่ง 1 บาท
5. สลึง รวม 18 กิ่ง 4 บาท 50 สลึง"

(พระราชดำล้นออกไปสมก้องพระเจ้าเกี้ยเข็ง
(จ.ศ. 1172))

ส่ากล้อง ใช้ประกอบกับค่านาม ปิน

"แล้วพระกะปิตันจัดได้ปินแปด 7 ส่ากล้อง บอก 1 หล้าฝร่นขวด 1 ดินตรอม
8 ขวด"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี (จ.ศ. 1173))

วา ใช้ประกอบกับค่านกริยา ยาว ลิก ลู่ง กว้าง

"ข้าพเจ้าสังกักรายเรือให้การว่า พระลั้วลิตวารี่แต่งเรือกิมลาย ยาว 14 วา
สักหนึ่ง ให้ข้าพเจ้าเป็นนายเรือ"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดล (จ.ศ. 1208))

"เพลเข้า กะปัดนเอาเรอบต 2 ล่า ให้ไปลงเรือใหญ่ ข้าพเจ้าเข้ามาทอด
อยู่หน้าห้อง น้ำลึก 25 วา"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

"แรกสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุ ฝ่ายบูรพทิศ หน้าพระบันชัณสิงห์ สูง 1 เส้น
3 วา"

(พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ)

"เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาดำริการที่จะทำลายทัพเรือ ก็ตรัสให้เอาไม้ไผ่
ผูกแพกว้าง 10 วา ยาว 20 วา 50 แพ แล้วเอาเชือกเพลิงใส่เต็มหลังแพ"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ

พันสุนทรมาค์ (เจิม))

วง ไข่ประกอบกับค่านาม พิณฑาทย์ แหวน

"พิณฑาทย์ทำบุษย์สัก 100 วง ฉลองพระพุทธรองค์ยืนวรลัโมสรแล่นเกษมเปี่ยม
เปรมอิมด้วยศรัทธา"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี

หน้า 46)

"นิ้วมือใส่แหวนทองคำประดับเพชรพลอยต่าง ๆ นิ้วละ วง ย่างละ 4 นิ้ว
ทั้ง 2 มือ"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดสี (จ.ศ. 1208))

ศิระ ใช้ประกอบกับคำนาม ศิระ

"ตะลุงข้างเผือก โคนปราสาทเล่าหนึ่งมีศิระ คนโบราณอยู่ศิระหนึ่งใหญ่ประมาณ 8 ก้า"

(คำให้การขุนโชนเรื่องพระพุทธรบาท (จ.ศ. 1148))

คอก ใช้ประกอบกับคำกริยา ยาว ลุ่ง

"พระสุพรรณบัฏกว้าง 6 นิ้ว ยาว คอก เคษ ม้วนบรรจุในผอบทองคำ"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตล่ยามออกไปเจริญทาง

พระราชไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"หน่อพระพุทธรเจ้าหนึ่งธิ่งเทริด พระอุปราชนิ่งกึ่งทองพระ โจง เตียงทองลุ่ง 2 คอก มีเบาะเสียม"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 71)

สระ ใช้ประกอบกับคำนาม สระ

"พันประตูเข้าไปมีสระ สระหนึ่ง กว้างยาวประมาณ 2 เส้น"

(คำให้การชินก๊กเรื่องเมืองบาหลี (จ.ศ. 1208))

สะพาน ใช้ประกอบกับคำนาม สะพาน

"แล้วให้ทำสะพาน เรือกข้ามแม่น้ำ 3 สะพาน ต่อหัวเมือง กลางเมือง ท้ายเมือง และตั้งค้ายกระหนาบ สะพานละ 2 ค้าย"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ

(เสริม))

สิ่ง ใ้ประกอบกับค่านาม เงิน

ใ้ประกอบกับคำกริยา หนัก

"ณ ศักราช 1164 ปีจอ นักษัตร สัตวาตัก เจ้าอังวะให้เรียกเอาเงินแก่ราษฎร
10 เรือน เอา 33 บาท 3 สิ่ง 3 เพ็อง"

(คำให้การมหาโคเรื่องเมืองหง้า (จ.ศ. 1172))

"พระมหามงคโลกเทพมณีได้เงินเดือน ๆ ละ 4 ตำลึง 10 สิ่ง"

(คำให้การขุนโชนเรื่องพระพุทธรบาท (จ.ศ. 1148))

"เงินค้ำมีตปลายปีน 7 แหล่มเป็นเงิน 3 เหยียน ดินฝรั่ง 2 ถัง หนัก 99 สิ่ง
เป็นเงิน 45 เหยียน"

(สำเนาใบบอกพระยานคร (จ.ศ. 1171))

สถานที่ ใ้ประกอบกับค่านาม โทษ

"อนึ่งถ้านา 10000 ถึงนา 800 ริวาทกตักันในพระราชวังคาลากุณโทษ
4 สถานที่ ๆ หนึ่งให้ไหมตรีตอ สถานที่ หนึ่งให้ไหมทรีตอ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 97)

สาย ใ้ประกอบกับค่านาม สาย

"เอารูปนกงุงทำด้วยไม้โตเท่าไก่ปัดทองทั้งตัว มีสายติดอยู่ที่หลังนกงุง 2
สาย"

(คำให้การสินกั๊กเรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

ลำย ใช้ประกอบกับคำนาม ประคำ ลำยใหม่ เข็มขัด กตุต

"แล้วพระราชทานเครื่องบรรณาการตอบแทนต่อพระเจ้ากรุงสยาม คือประคำ
ทองคำประดับเพชรลำยหนึ่ง"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทาง
พระราชไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"ชั้นกลางแพรพั้งสีเหลือง ชั้นนอกแพรพั้งสีแดง ลำยใหม่แดงกรองสีน 2 ลำย"

(พระราชดำล้นไปเมืองสินครั้งกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"เสื้อเข็มขาบดอกใหญ่พื้นแดงคุมทอง กำเม็ดตัวหนึ่ง เข็มขัดทองประดับพลอยลำยหนึ่ง"

(จ.ม. เหตุรายวันทัพล้อมกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"ได้พระราชทานพระรักดีโยธาเป็นพระธนูศิลป์ ลูกประคำลำยหนึ่ง นายเกษม
มหาดเล็ก ผู้เป็นหลวงรักดีโยธา ผู้ช่วยราชการ กตุตทองคำ 5 ดอกลำยหนึ่ง"

(จ.ม. เหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทน์ (จ.ศ. 1189))

สิ่ง ใช้ประกอบกับคำนาม ขนม สิ่งของ เครื่องแก้ว

"ถวายลำมเธร 7 รูป ๆ ละหีบเป็น 7 หีบ เข้ากัน 27 หีบ กับลูกจันทน์
ดอกจันทน์ กานพลู พลู 4 ตะบะ กับขนม 5 สิ่ง"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาสีไปสังกาทวีป
(จ.ศ. 1116))

"ถ้าดอกไม้ดอกหนึ่งก็ดี ของสิ่งหนึ่งก็ดี ให้ไหมทวิคูณ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 96)

"เครื่องหยก 1 อัน เครื่องถ้วย 4 อัน เครื่องแก้ว 4 สิ่ง"

(พระราชลาล้านไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ 1)

(จ.ศ. 1152)

สี ใช้ประกอบกับค่านาม สี

"ผู้หญิงนุ่งผ้าแยก พันแล้วเอาแพรผั่งสี เขียวสำ สีเขียวสีแดง สีเหลือง สีคราม
สีขาว เหน็บเอา ย่างละ 5 สี"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

เส้น ใช้ประกอบกับค่านาม กำไล ด้าย หน้้า

ใช้ประกอบกับคำกริยา กว้าง ยาว โกล ถู่ง

"พันประตูเข้าไปปลัก 10 วา มีล่ระ ๆ หนึ่งกว้าง ยาวประมาณ 2 เส้น"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

"แต่ที่พระล่รงมอยู่ันั้น ในล่वनวอระนาโตนให้มู่ที่ตีก 3 ตีก โกลถึงที่จะรับ
พระราชลาล้านประมาณ 15 เส้น"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอูบาสิไปล่งกาทริบ

(จ.ศ. 1116))

"เท้าใส่กำไลเงินกลม ข้อมือใส่กำไลแบนเป็นหน้ากระดานข้างละ 2 เส้น
มือถือพัดตามจีวคลี่ทั้ง 2 มือ"

(คำให้การสืบก๊กเรื่องเมืองบาดาล (จ.ศ. 1208))

"แรกสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุ ใฝ่ยบุรพทิศหน้าพระบันชัณสิงห์ สูง 1 เส้น
3 วา"

(พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ)

"ฮ้างหมักเท่ากัน ตาย โล้น นับ เส้น เท่ากัน"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ
พันสิ้นทุมมาต (เจิม))

"ถ้าแผ่นดินพระนครศรีอยุธยายังเป็นของพระนเรศวรอยู่ ก็อย่าให้ลวงแดนเข้าไป
แต่ หาก เส้น หนึ่ง ก็ อย่า ได้ ทำ อัน ตราย เสีย"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ
พันสิ้นทุมมาต (เจิม))

ส่วน

ไข้ประกอบกับค่านาม พริก ทรัพย์สิ่งของ สินไหม

"พระราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ซึ่งจะริบเอาพริก แล
ไหมเอาแก่ผู้ลอบลัก ซื่อขายพริกนั้นก็ให้ทำเป็นสี่ส่วน ในนี้สองส่วนให้แก่
เจ้าพนักงาน เอาเป็นของหลวงแลส่วนหนึ่งให้แก่ผู้ลอบ แล ส่วนหนึ่งพระราชทาน
แก่ภูมบันทึฝรั่งเศส"

(สัญญาไทยฝรั่งเศสแต่ละครั้ง สมเด็จพระนารายณ์ (จ.ศ. 1040))

"อนึ่งผู้อยู่ประจำเวรในพระราชวัง ทรัพย์สิ่งของแห่งพระเจ้าอยู่หัวหายแลแตกหัก
เสียประการใดให้ข่าวเวรกันไว้ของทำน ตามข้มากแลน้อย นายเวรเสียสามล้น
ปลัดตั้งรองเสีย 2 ล้น ถูกเวรเสียส่วนหนึ่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 95)

"ถ้าผู้กล่าวคดีชะนะคดี สินไหมนั้นพระองค์ให้ทำ สินไหมนั้นเป็น 3 ล้นให้แกผู้กล่าว
คดีชะนะแต่ 2 ล้น"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 53)

ล้น กิ่ง ใช้ประกอบกับคำนาม ทรัพย์

"มาตราหนึ่ง ถ้าพิริยาอันพระราชทานให้ได้รับราชการให้ทรัพย์ 4 ล้นกิ่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 27)

เล่า ใช้ประกอบกับคำนาม เล่า

"ประตุน้ำหนึ่ง ประตุน้ำหนึ่ง มีเล่าตะลุงข้างเผือกโคกปราสาทเล่าหนึ่ง"

(คำให้การขุนโกลนเรื่องพระพุทธรบาท (จ.ค. 1148))

ล้ารับ ใช้กับคำนาม ผ้า ทูตานุทูต บายศรี บี่พาทย์ โคม กลองมลายู

"พระราชทานเงินคนสูงอายุ แต่ ๗ วันพทห้ล้นดี เดือน 6 ขึ้น 3 ค่ำ ทั้งข้างหน้า
ข้างใน ตั้งแต่อายุ ปีจน 72 ขึ้นไป ข้างในคนละ 10 ตำลึง ผ้าคนละ 2 ล้ารับ"

จ.ต. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 47)

"แต่ราชทูตฝรั่งเศสคนนั้น ยังรอดคอยทูตานุทูตสยามสำหรับใหม่ ซึ่งจะออกไปกรุง
ฝรั่งเศสด้วย จึงเข้าอยู่หลายเวลา"

(จ.ม. เห็นว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทาง
พระราชไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"วังทำนให้ตั้ง โรงพิธี 4 ประตู ใบตรี 4 สำหรับ ปัด 5 ชั้น 4 อัน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 125)

"โยนโรงหนึ่งถ้าจะเล่นมีปาทย์ 2 สำหรับ คนเจรจา 4 คน"

(คำให้การสุนทรีเรื่องเมืองบาดาล (จ.ศ. 1208))

"และได้เครื่องราชูปโภค พระเจ้าเชียงใหม่ แตรเงิน แตรทอง โสมหุ้มทอง
สำหรับหนึ่ง"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ
พันจันทนุมาศ (เจิม))

"ปีกลองชนะ 3 คู่ กลองมลายู สำหรับ 1 แตรงอน 1 แตร"

(พระราชสาส์นไปเมืองจีนครั้งกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

หาง ใช้ประกอบกับคำถาม หางนกยูง

"หางนกยูง ย่างหน้า 10 หาง ย่างใน 5 หาง รวม 15 หาง"

(พระราชสาส์นออกไปสมทวงพระเจ้าเกียบแข็ง
(จ.ศ. 1172))

หาบ ไข่ประกอบกับค่านาม เล้า ดินประสิว ตีบุก ยี่ผึ้ง ป่านใบ ข้าว
ไข่ประกอบกับค่างรียา หนัก
"มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาผีไปไว้ในบ้านเรือนท่าน ให้พลบ้านเรือนท่านเล้าหาบหนึ่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 181)

"พระราชทานข้าว 100 เกวียน ดินประสิว 5 หาบ ตีบุก 5 หาบ"

(จ.ม. เหตุร้ายวันที่กรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143))

"ยี่ผึ้ง 2 หาบ ป่านใบ 2 หาบ จำนวนเกณฑ์ลงไปทูลเกล้าฯ ถวาย"

(จ.ม. เหตุเกี่ยวกับเขมรและลาวในรัชกาลที่ 3

(จ.ศ. 1194))

"ผลกระเบา ข้างหน้า หนัก 3 หาบ ข้างในหนัก 1 หาบ 50 ชั่ง รวม 4 หาบ
50 ชั่ง"

(พระราชลัญจกรไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ 1

จ.ศ. 1146)

"แพรวตันไม้หนึ่ง ข้าวหาบ 1 หมูหนัก 10 ชั่ง ไม้เท้าอัน 1"

(พระราชลัญจกรไปเมืองจีนครั้งรัชกาลที่ 1 จ.ศ.

1152)

หีบ

ใช้ประกอบกับค่านาม หีบ ไหมทอง พู่กัน หมึก

"ไปปล้ำชิงพระราชทานพระราชล่ำลั่นลั่นองพระเจ้ากรุงสยามฉบับหนึ่ง พระราชล่ำลั่น
นั้น ผลิตลงลัทธิในหีบทองคำหนักแฉิ่งแรงหีบ 1"

(จ.ม. เหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทาง
พระราชไมตรีกับกรุงโรม (จ.ค. 1050))

"ทองอังกฤษ 1000 ม้วน ไหมทอง 50 หีบ ผ้าขาว 50 หีบ"

"คำให้การสันก๊กเรื่องเมืองบาห์ลี (จ.ค. 1208))

"ศิลาปนหมึก 2 อัน พู่กันเขียนหนังสือ 3 หีบ หมึก 3 หีบ กะบะก้ามลอ 4 ใบ"

(พระราชล่ำลั่นไปเมืองสิ้นครั้งรัชกาลที่ 1
จ.ค. 1152)

หอรบ

ใช้ประกอบกับค่านาม หอรบ

"เผาค่ายพม่าซึ่งประชิดเมืองฟากตะวันตกใหม่ขึ้นค่ายหนึ่ง หอรบ 2 หอรบ
พม่าออกมาดับไฟยิงตายสาบมากไปเป็นอันมาก"

(จ.ม. เหตุรายวันทัพกรุงธนบุรี (จ.ค. 1143))

ห่อ

ใช้ประกอบกับค่านาม ข่าต เล่น เขียวคามา พูน

"พระแล้งกบี่ เล่ม 1 หอกดู 2 ตุ ดาวทองคำ 109 ดอก ข่าต 5 ห่อ
เล่น 10 ห่อ เขียวคามา 5 ห่อ พูน 10 ห่อ"

(ร่างตราถึงเมืองเชียงใหม่ (จ.ค. 1164))

ห

ใช้ประกอบกับคำนาม ห

"ทง ใ้กล่่องพระราษล้าันแพรตาดทอง ระโบปากแพรฝงสีแดง ลู่กวาง ดิดห
ทองคำลู่กกระ 7 ห ต้มลายแทงล่ายไหม กรองสีน 3 ไบ ทง "1"

(พระราษล้าันไปเมืองสีนครั้งกรุงธนบุรี
(จ.ศ. 1143))

ห้ว

ใช้ประกอบกับคำนาม ห้ว

"ถ้ามันยังรักเมืองมันอยู่มัน ลู่กะโทะว่าตัวมันผิดแล้วให้มันแต่ง เข้าตอกดอกไม้
รูปเทียน ห้วห้วหนึ่ง เล้าเข้าเปด ใ้ ไหวลี้บไป"

(กฎหมายตราล้ามดวง หน้า 236)

หน

ใช้ประกอบกับคำกริยา ทรงศีล ถวายบังคม ยืนย่นถ้อยคำ เข้าย ติ ชับ

"เฉลิมภพ 3 กษัตริย์ เอกอติเรกล้ากยวงค์ ดำรงกรุงเทวมมหานคร ทรงศีล
สังวรเดือนละ 8 หน"

(จ.ม. เหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี
หน้า 32)

"ขณะนั้นทูตานุทูตล้ายามคลานมาล้องล้ามเก้า ก็หยุดถวายบังคม 3 หน ครั้ง 1
แล้วคลานต่อไปอีกล้องล้ามเก้า ก็หยุดถวายบังคม 3 หน อีกครั้ง 1 "

(จ.ม. มหตุว่าด้วยทูตล้ายามออกไปเจริญทาง
พระราษไมตรีกับกรุงโรม (จ.ศ. 1050))

"ถ้าผู้หนึ่งนั้นถามผู้อาพาธ ๆ มีปรกติถ้อยคำยืนยงอยู่ถึง 3 มือ 3 หน และผู้อาพาธถึงแก่มรณภาพ แต่ใน 2, 3 วันก็ตี ทำนว่าทรัพย์สินนั้นคงเป็นสิทธิ์แก่ผู้รับนั้น"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 57)

"ถ้ารับชีวิตพวกหลายคนให้เอาพวกเพื่อนมาถาม ถ้ามีรับให้เอาตัวโจรมาเมีย 3 หน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 233)

"มหาหม่องต้องให้ตีชู้คนไข้เสีย 3 หน จึงออกไปถึงบนกุฎี"

(คำให้การมหาโค เรื่องเมืองพม่า (จ.ศ. 1172))

ห้อง ไข้ประกอบกับค่านาม เรือน โรง

"เมื่อล้มเดชะพระอรรคมเหษีทรงครรถ ทำพิธีในต้นหมัน พระเลื้อเมืองเจดวัน
สั่งงานจองสำโรงเมียนา 10,000 เตียรหน้ารายยานทั้ง 7 วัน ล่มโศก ลูกขุน
ถวายบังคมเจ้าเรียกคี่ริ ตามสันตาคักติ ปลุกเรือนไฟประทาน 5 ห้อง พระโรง
7 ห้อง เป็นพนักงานกระลาโหมเมื่อล้มภพ วังตีฆ้อง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 152)

แห่ง ไข้ประกอบกับค่านาม สถานที่ สิ่งของ หอรบ

"อนึ่งคู่ความนำตระลาการไปเผชิญโดยอ้างให้มีพญาณ ณ บ้านเรือน พญาณมีที่ไป
แลหนีได้ไปทางไกลผู้อ้าง จะนำไปสถานที่อื่นไข้ให้หน้าไปแต่ล้ามแห่ง"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 88)

"ครั้นรุ่งขึ้นวันแรม 4 ค่ำ เดือน 4 ข้าพเจ้าจัดสิ่งของกำไล 4 แห่งลงสำปันแจว
เข้าไปประมาณ 4 เส้น เคษ ถึงท่าห่างกะปัดัน"

(คำให้การสินทักเรื่องเมืองบาดาล (จ.ศ. 1208))

"ให้พลทหารทั้งปวง ตัดไม้หมากพร้าวตั้งค้ำยประชิดริมคูเมืองแล้วปลูกหอรบขึ้น
3 แห่ง สูงเทียมกำแพงเมืองตามพระยาชัยบุรีศรี"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ

พันจันทุมมาศ (เสริม))

ไทย ใช้ประกอบกับคำนาม เล่า

"หมูตัวหนึ่ง เปดตัวหนึ่ง เล่าไทยหนึ่ง เครื่องกระยาสูบเกียรติบุษ"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 108)

หัวเมือง ใช้ประกอบกับคำนาม หัวเมือง

"บัดนี้ทัพเราเตรียมอยู่ ณ ทุ่งบางยอดพร้อมอยู่แล้ว ให้ยกไปตั้งปากโมกเอาแต่
ทัพหัวเมืองตรีสัตวา 23 หัวเมือง เป็นคน 50,000"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ

พันจันทุมมาศ (เสริม))

หมู่ ใช้ประกอบกับคำนาม คน

"ขุนหมื่นพันทนาย เวรแลไพร่หนึ่งทาง เก่งสรวม เลื้อยเสนาฎกรรมกษัตริย์

ปลายหอกราบแดง หมู่หนึ่ง กรมท่าลูตือธนู หมู่หนึ่ง กรมทวนทองถือทวน
หมู่หนึ่ง"

(ภาคบพ็องข้าวเรื่องหม่อมเหม็นเป็นกบฏ
สมัยรัชกาลที่ 2 (จ.ศ. 1171))

เหมือง ใช้ประกอบกับคำนาม เหมือง

"ในระหว่างหลวงสวัสดิภักดี (อัมฮ้าย) รักษาราชการอยู่ที่เมืองยะลานี้ได้เกณฑ์
สร้างเหมืองตีบุกไวในเมืองยะลา 6 เหมือง"

(พงศาวดารเมืองปัตตานี (จ.ศ. 1131))

เหรียญ ใช้ประกอบกับคำนาม เงิน

"ปีมะเรียมเหล็กดูหนึ่งยาว 2 คอก กระสุน 6 นิ้วเป็นเงิน 255 เหรียญ"

(สำเนาใบบอกพระยานคร (จ.ศ. 1171))

หลัง ใช้ประกอบกับคำนาม โรง เรือน โบสถ์

"เห็นบ้านปลัดเมืองก้อกำแพงดินล้อมบ้านกว้างประมาณเส้นเคซ มีโรงข้างหน้า
นอกกำแพง 3 หลัง ๆ หนึ่งชื่อประมาณ 9 คอก"

(คำให้การสินทีกเรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

"ปลูกเรือนถึง 10 หลัง ทั้งริและขวางหลังละ 9 ห้อง"

(คำให้การมหาโคเรื่องเมืองพม่า (จ.ศ. 1172))

"ตำบลดักหลือปีนนั้นริมบ้านกะละเอะ ก่อด้วยอิฐ เป็นรูปโบลักขึ้นหลังหนึ่ง"

(พงศาวดารเมืองปัตตานี (จ.ศ. 1131))

หลุย ใช้ประกอบกับคำนาม เงิน

"คำปีนมะเรียบเหล็กของเขตริลิตะโบ 7 บอก เป็นเงิน 858 เหรียญ 4 สลึง
7 หลุยๆ"

(สำเนาใบบอกพระยานคร (จ.ศ. 1171))

หลุม ใช้ประกอบกับคำนาม หลุม

"ข้างหน้ารับปีนตรง ข้างหลังไกลลาดพอขึ้นได้ลงได้ง่ายประมาณหลุมสุดปีกกา
ข้างเหนือสัก 150 หลุม"

(คำให้การสังกักรื่องเมืองบาหลี่ (จ.ศ. 1208))

อ้อม ใช้ประกอบกับคำกริยา ใหญ่

"แต่โบราณมีต้นไม้ต้นหนึ่งใหญ่ประมาณ 3 อ้อม มีดอกเท่าฝ้ายบาตร"

(คำให้การขุนโกลนเรื่องพระพุทธบาท (จ.ศ. 1148))

องค์ ใช้ประกอบกับคำนาม เจดีย์ มหาปราสาท เทพารักษ์ พระสังข์ พระอรหันต์
กษัตริย์ พระรามรง

"และพระเจดีย์ องค์ใหญ่ ๆ ยังตั้งอยู่ในห้องนั้น"

(จ.ม. เหตุระยะทางพระอุบาลีไปสังกาทวีป

(จ.ศ. 1116))

"แล้วสร้างพระที่นั่งไพฑูริย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง สร้างพระที่นั่งไพฑูริย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ

พระสังกรพริตพงศ์ (จาด))

"เรือใหญ่จะเดินไปมาขัดสน จึงให้ข้าราชการได้รูปเทพารักษ์ 2 องค์ หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ

พระสังกรพริตพงศ์ (จาด))

"ขณะนั้นมีพระสงฆ์องค์หนึ่ง ครองไตรสิกขา ครบถือศีลปฏิบัติดีเข้ามาในพระอุโบสถ"

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ

พันสนทนุมาศ (เจิม))

"แล้วทำรูปพระอรหันต์ด้วยไม้จำปาหนึ่งล่มาธิ หน้าตักคอกืบ 80 องค์ ทำภูษียกน้อยใส่รูปพระอรหันต์รอบพระมหาสังฆมณเฑียร"

(คำให้การมหาโคเรื่องเมืองพม่า (จ.ศ. 1172))

"แต่บัดนี้ยังมีพระมหากษัตริย์เอกองค์ 1 ชื่อว่า มหาจักรวรรดิถาวรราชธิราช"

(คำจากพระเจดีย์ศรีสองรักษ์เมืองด่านซ้าย

(จ.ศ. 992))

"ใส่พระรามรง 3 องคทุกนิ้วพระหัตถ์"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 132)

องคสี่ ใช้ประกอบกับคำกริยา ไหล

"เพดานข้างต้นพระยาไยยานุภาพตกออกมาใหญ่ประมาณ 5 องคสี่"

(พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ)

อัน ใช้ประกอบกับคำนาม กระออมเงิน / กล้วย แล คสัง วิมาน บัด(บัตร หรือ
แคร่ เขี้ยวข้าง(งาข้าง) หนังสัตว์ ห่านบ ไม้เท้า เครื่องหยก เครื่องถ้วย
ศิลา กจก เหล็ก กระล่อน นาฬิกา

"แล้วเอาหน้าในกระออมแห่งมหาอำมาตย์ทั้ง 2 เสือกันเป็นกระออมเงินอันเดียวกัน"

(คำจากฤกษ์เจตีย์คำร้องรักษ์เมืองด่านซ้าย

(จ.ศ. 922))

"ก็ให้เอาพริกทั้งปวงนั้นไว้ในคสังอันหนึ่ง ใส่กล้วยแลของขาวคสังอันหนึ่งใส่กล้วยแล
ของกุมบันหนีฝรั่งเขตอันหนึ่ง แลจะเปิดประตูออกให้ทั้งสองฝ่าย นั่งพร้อมกัน"

(สัญญาไทย-ฝรั่งแค่ครั้งสมเด็จพระนารายณ์ (จ.ศ. 1040))

"อึ่งจะรู้มามีกวิมานอันหนึ่งประดิษฐานอยู่ในชั้นชาตุมหาราชิกะเทวา"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 43)

"วังทำนให้ตั้งโรงพิธี 4 ประตู่ ใบคี่ 4 ล้ารับ บัต 5 ชั้น 4 อัน ใก่ประตู่
ถู่ ให้วง ด้าย รอบพระราชนวัง"
 กว

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 125)

"หรีล่างมมข้างละอัน"

(กฎหมายตราสามดวง หน้า 108)

"พื้นดินสูงประมาณคอกหนึ่ง มีแคร่ตั้งไว้ 2 อัน"

(คำให้การสนทีกเรื่องเมืองบาหลี (จ.ศ. 1208))

"ถ้าแลจะได้มาค้าขายอย่างหน้าช่วยซื้อเขี้ยวข้างที่โต ๆ มาฝากลักอันหรือ 2 อัน"

(คำให้การสนทีกเรื่องเมืองบาหลี (จ.ศ. 1208))

"เมื่อเสด็จพระดำเนินออกจากพระมหาปราสาทนั้นกึ่งลูริยามรินทรสั่งหนงอันนี้ให้
 แลวตรว่า หนงรายสี่หนี้เก็บไว้ให้ต้อยอย่าให้พม่าเอาไปได้"

(คำให้การเก่าเล่าเรื่องหนงรายสี่ห (จ.ศ. 1175))

"ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำนบส่วนมะลิ ทำนบเจ้าพระหน้าเมืองนั้น เมืองสระบุรี
 ได้ทำอันหนึ่ง"

(คำให้การขุนโกลนเรื่องพระพุทบาท (จ.ศ. 1148))

"แพรต่วน ไม้หนึ่ง ข้าว หาบ 1 หมู หนัก 10 ชั่ง ไม้เท้าอัน 1"

(พระราชลาลิ้นไปเมืองสินคั้งรัชกาลที่ 1
จ.ศ. 1152)

"เครื่องหยก 1 อัน เครื่องถ้วย 4 อัน เครื่องแก้ว 4 สิ่ง แผนที่กระดาษ
100 แผ่น กระดาษพรไทน้อย 4 ม้วน ศิลาปนหมึก 2 อัน"

(พระราชลาลิ้นไปเมืองสินคั้งรัชกาลที่ 1
จ.ศ. 1152)

"ผ้ายกไหมพื้นน้ำเงินผืน 1 กลกใหญ่อัน 1 พรมกว้าง 208 ยาว 600 1 ผืน"

(เรื่องตั้งให้พระองค์เองเป็นพระนารายณ์ราชาธิราช
จ.ศ. 1156))

"กระสุน 3 นิ้ว เงิน 189 เหยียน เหล็กสฟากสีใหญ่ 44 อัน หนัก 10 บาท"

(สำเนาใบบอกพระยานคร จ.ศ. 1171))

"ของพระกษัตริย์ให้มาไม่คิดค่ากระสุนกลาง 4 นิ้ว 3 อัน กระสุน 3 นิ้ว 24 กระสุน"

(สำเนาใบบอกพระยานคร จ.ศ. 1171))

"สักหลาดแดงหีบ 1 นาฬิกาฝรั่งอัน 1 จานแก้ว 4 ใบ"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี จ.ศ. 1173))

ประวัติผู้เขียน

นางบัวหลวง วงศ์ภักดิ์ เกิดเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2497 ณ อำเภอโคกสำโรง
 จังหวัดลพบุรี สำเร็จปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จากคณะมนุษยศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปีการศึกษา 2518 และได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชา
 สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2523 ระหว่างที่ศึกษา
 ต่ออยู่นั้นมีอาชีพรับราชการครู ตำแหน่ง อาจารย์ 1 ของวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา
 วิทยาเขตบึงพระรามัญมหาเมฆ กรุงเทพมหานคร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย